

T.C

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ MEDYA VE GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAKİKAT SONRASI ÇAĞIN MEDYA ÜZERİNDEN ÜRETİMİNİN EKONOMİ
POLİTİK ELEŞTİRİSİ: CANAN KARATAY ÖRNEĞİ**

Hakan KOLUMAN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Can DİKER

İSTANBUL-2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ MEDYA VE GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAKİKAT SONRASI ÇAĞIN MEDYA ÜZERİNDEN ÜRETİMİNİN EKONOMİ
POLİTİK ELEŞTİRİSİ: CANAN KARATAY ÖRNEĞİ**

Hakan KOLUMAN
174105006

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Can DİKER

İSTANBUL-2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 174105006
Öğrenci Adı Soyadı	: Hakan KOLUMAN
Anabilim Dalı	: Yeni Medya ve Gazetecilik
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Can DİKER
Tezin Başlığı	: Hakikat Sonrası Çağın Medya Üzerinden Üretiminin Ekonomi Politik Eleştirisi: Canan Karatay Örneği

TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi	: 16.12.2019	Saati	10:30
Öğrenci Savunmaya	: ☒ GELDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı, ☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUGU ☒ Yapılan savunma sınavında adayın başarılı bulunması sonucunda tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ için ay EK SÜRE verilmesinin Enstitü Müdürlüğüne önerilmesi kararı alınmıştır. (en fazla 3 ay) ☐ Yapılan savunma sınavının sonucunda tezin REDDEDİLMESİ kararı alınmıştır.			
Savunmada Tezin Başlığı	: ☒ Değişmedi. ☐ Değişti.		
Tezin Yeni Başlığı	:		
Öğrenci Savunmaya	: ☐ GELMEDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı, ☐ OY BİRLİĞİ ile REDDEDİLMİŞTİR.			

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Danışman Üye	Dr. Öğr. Üyesi Can DİKER	
Üye	Prof. Dr. Tayfun UZBAY	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Övünç MERİÇ FERMANOĞLU	

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum;

“Hakikat Sonrası Çağın Medya Üzerinden Üretiminin Ekonomi Politik Eleştirisi: Canan Karatay Örneği” adlı çalışmamın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanırmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

Adı Soyadı

İmza

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimim sırasında bana destek olan yol gösteren ve bugünlere gelmemi sağlayan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans tez danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Can Diker'e anlayışı, bana olan sonsuz güveni, değerli görüşleri ve yönlendirmeleri için teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimim boyunca bana her zaman destek olan hocam Dr. Öğr. Üyesi Özlem Çetin Öztürk'e müteşekkirim. Hayatım boyunca hep yanımda olan, bana güvenen, beni destekleyen annem Figen Koluman'a, babam Sadi Koluman'a, kardeşim Ebrar Koluman'a ve bu süreçte bana destek olan tüm aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

KOLUMAN, Hakan

Yüksek Lisans

İstanbul- 2019

**HAKİKAT SONRASI ÇAĞIN MEDYA ÜZERİNDEN ÜRETİMİNİN EKONOMİ
POLİTİK ELEŞTİRİSİ: CANAN KARATAY ÖRNEĞİ**

ÖZET

Çalışmada, tarihin farklı dönemlerinde farklı yaklaşımlarla ele alınan hakikat kavramının, her dönemde güç ilişkilerine olan bağımlılığı vurgulanmış, hakikatin günümüzde büyük topluluklar tarafından önemsiz görülmesinin temelleri incelenmiştir. Yaşadığımız çağın hakikat anlayışını belirleyen, insanlığın evreni açıklama ve anlamlandırma çabasının en önemli ürünü olan bilimsel yaklaşımın, siyaset, medya ve toplumsal müdahalelerle gözden düşürülmesinin nedenleri ekonomi politik yaklaşım ile ele alınmıştır. Akıl ve bilime dayalı modern hakikat anlayışının, postmodernite ile birlikte yoruma açık ve kişiden kişiye değişiklik gösteren bir yapıya sahip olması süreci ise postmodern felsefi ve kültürel dinamikler ile incelenmiştir. Bu bağlamda bilimsel kanıt ve açıklamalardan uzak, tartışmalı söylemler ile hakikatin önemsizleşmesine katkıda bulunan Prof. Dr. Canan Karatay'ın, medya ve toplum tarafından bilinirliğinin artışı, kitle iletişimlerinin ekonomi politik yapısı ve postmodern/neoliberal kültür dinamikleri açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Hakikat Sonrası, Postmodernite, Ekonomi Politik, Tüketim Toplumu, Popülizm, Dijital İletişim Teknolojileri*

KOLUMAN, Hakan

Yüksek Lisans

İstanbul- 2019

**A POLITICAL ECONOMY CRITICISM ON CONSTITUTION OF POST-
TRUTH ERA THROUGH MEDIA: EXAMPLE OF CANAN KARATAY**

ABSTRACT

In this study, the dependence of the concept of truth, which is discussed with different approaches in different periods of history, to power relations in each period is emphasized and at the present time the basics of the fact that the truth is seen as insignificant by the big communities are examined. The reasons why the scientific approach, which determines the understanding of the truth of our age and which is the most important product of humanity's effort to explain and make sense of the universe, is discredited by politics, media and social interventions are discussed with the economic political approach. Furthermore, the process of the conception of modern truth based on intelligence and science to become open-ended and subjective with post-modernity is also examined. In this context, Prof. Dr. Canan Karatay, who contributed to the trivialization of truth and controversial discourses, which are far from scientific evidence and explanations, has been evaluated in terms of increasing the awareness of media and society, the economic political structure of mass communication and the postmodern / neoliberal cultural dynamics.

Keywords: Post-Truth, Postmodernity, Political Economy, Consumption Society, Populism, Digital Communication Technologies

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER TABLOSU	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1
AMAÇ	5
ÖNEM	6
YÖNTEM VE ÖRNEKLEM	6
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	7
VARSAYIMLAR	7
1.BÖLÜM: HAKİKAT KAVRAMINA TARİHSEL YAKLAŞIM	9
1.1.Hakikat Kavramı	9
1.1.1.Aydınlanma Dönemi Öncesi Hakikat Anlayışı.....	10
1.1.2.Aydınlanma Felsefesi Hakikat Anlayışı	12
1.1.3.Hakikat ve Bilim.....	13
1.2.Aydınlanma Çağı, Modernite ve Rasyonalite İlişkisi	16
1.2.1.Modern Rasyonalitenin Doğuşu	18
1.2.2.Modern Rasyonalitenin Sorgulanması.....	21
1.3.Postmodernite: Moderniteye Karşı Yeni Arayışlar	23
1.3.1.Postmodern Kavramı ve Modern Düşüncenin Eleştirisi.....	25
1.3.2.Postmodern Çok Seslilik: Hakikatin Sorgulanması	26
1.4.Postmodernitenin Ekonomi Politik Eleştirisi	34
2.BÖLÜM: HAKİKAT SONRASI KAVRAMI VE EKONOMİ POLİTİK ELEŞTİRİSİ	42
2.1.Hakikat Sonrası.....	42
2.1.1.Hakikat Sonrası Çağın Düşünsel Alt Yapısı: Hakikatin Yozlaşması.....	43
2.1.2.Hakikat Sonrası Kavramı.....	44
2.1.3.Hakikat Sonrası Dönem ve Dijitalleşmenin Rolü.....	48
2.1.4.Hakikat Sonrası Dönemde Gazetecilik ve Medya	52
2.1.5.Hakikat Sonrası Dönem ve Popülizm İlişkisi	55

2.1.6.Hakikat Sonrası Dönem ve Anti-Bilim.....	58
2.2.Hakikat Sonrası Çağın Ekonomi Politik Eleştirisi.....	61
2.2.1.Hakikat Sonrası Çağda Kitle İletişiminin Ekonomi Politik Eleştirisi.....	72
3.BÖLÜM: HAKİKAT SONRASI ÇAĞIN MEDYA ÜZERİNDEN ÜRETİMİ: CANAN KARATAY ÖRNEĞİ.....	77
3.1.Hakikat Sonrası Çağın Medya Üzerinden Üretimi.....	77
3.2.Araştırma ve Bulgular	79
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	129
ÖZGEÇMİŞ.....	133

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Yıllar ve haber mecralarına göre farklılık gösteren haber sayıları.....	80
Tablo 2: Toplam haber sayısına oranla yılların dağılımı.	80
Tablo 3: 2010 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	81
Tablo 4: 2010 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	81
Tablo 5: 2010 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	82
Tablo 6: 2011 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	83
Tablo 7: 2011 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	84
Tablo 8: 2012 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	85
Tablo 9: 2013 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	86
Tablo 10: 2013 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	87
Tablo 11: 2014 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	88
Tablo 12: 2014 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	90
Tablo 13: 2015 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	92
Tablo 14: 2015 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	95
Tablo 15: 2016 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	97
Tablo 16: 2016 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	101

Tablo 17: 2017 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	104
Tablo 18: 2017 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	109
Tablo 19: 2018 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	111
Tablo 20: 2018 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	116
Tablo 21: 2019 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	118
Tablo 22: 2019 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.....	120

GİRİŞ

Hakikat sonrası kavramı, hakikatin önemini yitirdiği, insanların olgusal gerçekler karşısında kişisel kanaatlerine uygun olan düşünce ve davranışları ortaya koyduğu bir dönemi tanımlamaktadır. Toplum ve kişiler arasındaki kutuplaşmanın gün geçtikçe arttığı, siyasetçilerin daha fazla yalan söylemekten çekinmediği günümüzde hakikat, bu sayede önemli bir tartışma konusu olmuştur. Hakikat tartışmaları ise, insanlık tarihinin her döneminde varlığını sürdürmüştür. Farklı dönemlerde farklı hakikat anlayışları benimsenmiş, bu dönemlerin her birinin kendi içerisinde tartışmalar devam etmiştir. Ancak günümüzde tartışılan konu, hakikatin kaynağı veya kişilere göre gösterdiği değişkenlik değil, olgusal gerçekliğin kendisidir. Bu sayede örneğin Dünya'nın şekli ve iklim değişikliği gibi bilimsel açıklama ve çalışma gerektiren konularda, olgusal gerçeklik görmezden gelinmeye başlamıştır.

Bilimin ortaya koyduğu hakikat, yalnızca günümüzde ortaya çıkmış bir tartışma konusu değildir. Solipsizm (tekbencilik) ve kökten kuşkuculuk düşüncelerinde olduğu gibi, bilimin hakikati ortaya koymak adına izlediği yöntemlere kuşku ile yaklaşan, elde edilen sonuçların güvenilir olamayacağını belirten yaklaşımlar her zaman ortaya çıkmışlardır. Ancak bilim, deney ve gözleme dayalı olması, tek seferde ve sonsuza kadar geçerli bir bilgi üretme iddiasına sahip olmaması gibi yapısal özellikleri ile, insanlığın bugüne kadar evreni anlama ve açıklamasındaki en önemli anahtar olarak Aydınlanma Çağı'ndan günümüze geçerliliğini korumaktadır. Zira bilim, insan zihni, duygu ve algısından bağımsız bir gerçekliği ortaya koyabilmek adına nesnellik iddiasındadır. Ortaya koyulan nesnel gerçeklik, kişisel kanaat ve duyguların ötesinde bir geçerliliği ifade etmektedir. Hakikat sonrası dönemde ise bu düşünce zayıflamış, kişi ve toplumlar duyguları harekete geçirilerek, olgusal gerçekliği önemsiz görmeye başlamışlardır.

Bu çalışmada ise hakikatin ve yalanın sadece günümüzde değil, insanlık tarihi boyunca önemli bir tartışma konusu olduğu vurgulanarak, hakikat sonrası kavramının tarihselliği ele alınacaktır. Ayrıca hakikatin, her dönem güç sahibi sınıfların yönlendirmesinden bağımsız bir olgu olmadığı da çalışmada üzerinde durulacak bir başka nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın temel amacı, hakikat sonrasının

tarihsel geri planından kopmadan, güç ilişkileri çerçevesinde ele alınıp, hakikatin sermayeden bağımsız bir yapıda olmadığını açıklamaktır.

Bu bağlamda birinci bölümde hakikat kavramı ve günümüze kadar olan süreçte yaşadığı değişikliklerin nasıl ele alındığı incelenecektir. Antik Çağ filozoflarının Aristoteles ve Platon'a kadar olan ve onlarla beraber farklılıklar gösteren kavramsallaştırmalarının ardından, Orta Çağ düşünürlerinin hakikat hakkındaki fikirleri ele alınacaktır. Tanrısal olana referans veren hakikat anlayışının hâkim olduğu bu dönemde düşünürler, mutlak bir hakikatin varlığını eserlerinde belirtmişlerdir. Skolastik düşünceye göre hakikate ulaşmak isteyen insanlar, Tanrı'nın buyruklarına göre hareket etmelidirler.

Orta Çağ'da hâkim konumda olan bu görüş, Aydınlanma düşüncesi ile birlikte güçlü bir eleştiriye tabi tutulmuştur. Aydınlanma düşüncesi, bilginin Tanrı değil, akıl kaynaklı olduğunu belirtir. İnsan akıl yolu ile bilimsel gerçekliği ortaya koyacak, İlâhi ya da kutsal olan ise inanç kategorisinde değerlendirilecektir. Bu düşünce temelinde rasyonellik önem kazanmış, dünyanın açıklanması insan aklı aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. İnsanın dünyanın ve yaşamın öznesi olduğunu savunan Aydınlanma düşüncesi, modern rasyonalite ile birlikte özne ve nesnenin yer değiştirmesi sonucunu doğurmuştur. Yaşamın faili olan insan, toplumu da üzerinde çalışılması ve düzenlenmesi gereken bir nesne olarak görmüş, hesaplanabilir toplumsal yasaları belirlemek amacıyla düşüncelerini üretmeye başlamıştır. Bunu yaparken kişiler, belirli grup ve topluluklar içerisinde kategorize edilmiş, aralarındaki farklılıklar görmezden gelinmiştir. Kişilerin ve toplumların birbirleri ile olan farklılıkları, aklın evrensel nitelikteki ilerleme hedefi doğrultusunda yok sayılmış, insanlar kendi yaşamlarının özneleri değil, nihai bir hedefin nesneleri konumuna gelmişlerdir. Bu doğrultuda da hakikat, ulaşılması gereken bir hedef olarak belirlenmiş, insanın akıl yolu ile ona ulaşabileceği fikri hâkim olmuştur.

Modern rasyonalitenin söz konusu hakikat anlayışı güçlü bir felsefi eleştiri ile karşılaşmıştır. Postmodern düşünce, teorinin hakikati ortaya koyacağı kesinlikli bilgi anlayışına mesafe ile yaklaşmaktadır. Postmodern düşünürler her teorinin bir yorumdan ibaret olduğunu, bu şekilde gelişen düşünsel yapıda ise herhangi bir düşüncenin diğerine bir üstünlüğü olamayacağını vurgulamışlardır. Jean François Lyotard bu bağlamda yorum çoğulluğunu gündeme getirirken, Derrida yapısöküm kavramını ortaya

koymuřtur. Bu doęrultuda postmodern dűőüncede hakikat, varılması gereken bir nokta ya da ilahi bir kaynak olarak deęil, herkesin bir dięerine űstűn olmayan yorumlaması olarak karřımıza çıkmaktadır.

Postmodern anlayıřın hakikat yaklařımını ele alan Marksist dűőűnűrlər ise, onun, tıpkı modern rasyonalitenin Aydınlanma dűőűncesini karikatűrize ettięi gibi, modern dűőűnce ięerisindeki ęeřitlilikleri totalleřitirerek, karikatűr haline getirdięini belirtmiřlerdir. Marksist dűőűnűrlere gűre, farklılık ve ęoęulluęu savunan postmodern dűőűnce, bununla birlikte dıřlayıcı bir űzellięe de sahiptir. İnsanı ve toplumu ele alırken kűltűrel olan analizlere dahil edilmiř, sűműrű ve eřitsizlikler ise dikkate almamıřtır. Ekonomi politik analizden vazgeęilemeyeceęini savunan Marksistler, hakikatin bu yolla aęıklanabileceęini vurgulamıřlardır.

Hakikat kavramının farklı zaman dilimlerinde, farklı řekillerde ele alındıęını tarihsel aęıdan deęerlendiren bu bűlűműn ardından, ikinci bűlűmde hakikat sonrası kavramının ne olduęu ve nasıl meydana geldięi incelenmektedir. Hakikat sonrası kavramının ortaya çıkıřının felsefi, ekonomik ve toplumsal temellerinin ele alınacaęı bu bűlűmde ilk olarak, hakikat sonrası dűőűnsel iřleyiřin, postmodern felsefi zeminin bir doęurgusu olduęu dűőűncesi ele alınmaktadır. Postmodern dűőűnűrlerin modern rasyonaliteye yűnelttięi eleřtiriler ařırılıkçı sonuęlar doęurmuř, kesinlikli bilginin olmayacaęı dűőűncesi olgusal geręeklięin olamayacaęı anlamına evirilmiřtir. Hakikatin bir inřa olduęunu sűyleyen postmodern dűőűnce, gűçlű bir felsefi eleřtiri ile ortaya çıkmasına tezat oluřturacak bir sonucu ortaya ęıkarmıřtır. Hakikat sonrası dűnemde gűndelik yařamda herkesin farklı hakikatlere sahip olabileceęi inancı yaygınlık kazanmıř, bu yolla akıl ve bilimin toplum nezdindeki saygınlıęı űnemini yitirmeye bařlamıřtır.

Felsefi zemininin aęıklanmasının ardından hakikat sonrası kavramının, teknolojik geliřmeler ve buna baęlı olarak deęiřen medya yapısı ve politika baęlamında bir deęerlendirmesi ortaya koyulacaktır. Bu baęlamda katılımı ve űzgűrlűkleri artıracaaęı iddiası ile ortaya ęıkan internet teknolojileri, ięerisinde barındırdıęı olumlu yűnlerin yanı sıra, tahakkűműn yeniden űretimine sundukları katkılar ile birlikte deęerlendirileceklerdir. Hakikat sonrası dűnemde eleřtirellikten uzak bir dűőűnsel iřleyiře sahip insanların, dijital yankı fanuslarında karřıt gűrűřlerden uzak ve medya sermayesinin tuzaęındaki gűndelik yařantısı, bu bűlűmde vurgulanacak olan bir dięer

konu olacaktır. Kamuda dördüncü kuvvet olarak tanımlanan medyanın gerçekleri aktarmak ve kamu yararını ön plana koyma sorumluluğundan uzaklaşmasının nedenleri çalışmanın bir diğer inceleme konusudur.

Dijital iletişim teknolojilerinin neden olduğu olumsuz sonuçlar ile popülist politikacıların ortaya çıkması daha kolay hale gelmiş, bu durum hakikatin gittikçe daha fazla gözden kaybolmasına neden olmuştur. Hakikat sonrası dönemde siyasetçiler geçmişe oranla bambaşka bir propaganda tekniğine sahip olmuşlardır; yalan olduğu ortada olan söylemler dahi, kutuplaşmış ve kendi sesinin yankısından başka bir ses duyması güç olan topluluklarda eleştirel bir düşünceyi harekete geçirmeyi başaramamaktadır.

Gelişen internet teknolojileri, popülist politikacılar ve postmodern felsefi söylemin doğurguları, gündelik yaşamda karşımıza en belirgin olarak bilim karşıtlığı ile çıkmaktadır. Her yorumun diğeri ile eşit önem ve doğruluğa sahip olduğu, kişilerin rasyonel düşünce ile değil duygulara yönelik hitabet ile harekete geçtiği ve algoritmaların içerisinde yaşamını sürdürdüğü bir dünyada, bilimin sesi hakikati duyurmak adına yeterli olamamaktadır. Bilimin hakikati ortaya koyma iktidarı elinden alındığında beraberinde komplo teorileri, sahte bilim ve alternatif hakikatler ortaya çıkmaktadır.

Hakikat sonrasının kavramsal tartışması çalışmanın devamında, onun ekonomi politik eleştirisi ile birlikte devam etmektedir. Zira yukarıda gerçekleştiği belirtilen tüm sonuçlar, sermayenin denetiminde ve yönetiminde gerçekleşmektedir. Hakikat her dönem olduğu gibi günümüzde de güç sahibi olanların yönlendirmesi altındadır. Bu bağlamda hakikatin sonrasında olduğumuz düşüncesi yerini, hakikatin sömürüldüğü bir dönemde yaşadığımız düşüncesine bırakmaktadır. Önemi yitiren olgusal gerçeklik ve eleştirel düşünce, insanların düşüncelerini yönlendiren ve artık gündelik yaşamın her anında yer alan sermayenin tahakkümünün yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Toplumu oluşturan insanlar değişen dönem ile birlikte gerçeklin imaj yaratımına yenildiği bir dünya içerisinde yer almaktadır. Görünür olmak ve görünürlüğü korumak adına gerçekler önemsiz görülmektedir.

Gerçeğin görünürlüğe yenilmesinin nedeni ise çalışmanın üçüncü bölümünde ekonomi politik analiz ile açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda medyada kanaat önderi olarak sıkça yer alan Prof. Dr. Canan Karatay örneği ele alınacak, Karatay'ın

haber konusu olduğu 01.08.2010-06.08.2019 yılları arasındaki 76 bin 119 haber (dijital ve yazılı basın) içerik analizi yöntemi ile ele alınacaktır. Karatay, modern bilimi temsil eden bir bilim insanının, bir pop yıldızları kadar bilinirliğe ve kitlelere ulaşma imkanına sahip olması nedeni ile dikkat çekmektedir. Bu bilinirliği ise bilimsel kimliğini kullanarak, modern bilimin ortaya koymuş olduğu hakikatlere eleştiri yöneltmesi ile meydana gelmiştir. Karatay yalnızca sağlık alanındaki açıklamaları ile değil, magazinел bir figür olarak da medyanın gündeminde yer almaktadır. Bir bilim insanının medyadaki görünürlüğü ve bu yol ile geniş kitlelere seslenebilmesi salt olumsuz bir okuma ile karşılanmamalıdır. Bu durum, kamuoyunu ilgilendiren faydalı bilgileri paylaşabilmek adına oldukça elverişli bir zemin hazırlamaktadır. Bunun tersi olarak da söz konusu erişim imkânı çeşitli tehlikeleri de beraberinde getirebilmektedir. Ancak medyanın odaklı yapısı, kamu yararını geri planda tutarken, sansasyonel içerikleri ön plana çıkarmaktadır.

Söz konusu yıllar arasındaki haberlerde, Karatay'ın bir bilim insanı olarak bilimsel açıklamalar yaptığı haberler ile hakikat sonrası dönemin gereğı olan, görünür olmak adına kullandığı ifadelerin yer aldığı haberler karşılaştırılacaktır. Burada amaçlanan, Karatay'ın medyada görünür olmak ve gündemde kalmak adına hakikati önemsizleştiren açıklamalar yaptığını bulgulamak olacaktır. Dikkat edilmesi nokta, sansasyonel haber anlayışının yeni bir şey olmadığı ve ilginç olan içeriğin daha fazla ses getireceğı gerçeğinin her zaman var olduğudur. Buradaki farklılık ise değişen medya yapısı ve toplumsal düşünce ile birlikte, bir bilim insanının gerçekleri değil, sansasyon yaratacak açıklamaları ile görünür olma gayretidir. Bu yolla yalnızca Karatay'ın kişisel bir çabasını değil, içerisinde ekonomi, kültür ve teknolojinin yer aldığı günümüz düşünsel zeminin hakikatin önemsizleşmesindeki rolü ortaya koymaya çalışılacaktır.

AMAÇ

Çalışmanın amacı, hakikatin günümüzde önemsiz görülmesinin nedenlerini ekonomik ve politik düzlemde araştırmaktır. Böylelikle hakikate duyulan ihtiyacın yerini neyin aldığı ve insanların hakikat-dışı olgulara inanmasının sonucunun toplumsal olarak karşılığı ele alınacaktır. Toplumda ampirik veya teorik verileri olmadan bir fikir sahibi olan kişilerin söylemleri bir yana, modern bilimin önemli figürlerinden olan bir

tıp profesörünün yaptığı tartışmalı açıklamaların medya üzerinden popülerleşmesinin kitle iletişiminin ekonomi politiği ve postmodern kültür dinamikleri açısından ele alınması tezin amaçlarındandır. Bu bağlamda günümüzde yaşayan insanların, kendi yaşamlarını ve düşüncelerini yönlendiren ve iktidara karşı koyabilen öznelere olmak amacı ile eyleme geçerken, tüketim toplumunun birer nesnesi konumuna gelmeleri ve bilimin hakikatini de bir tüketim nesnesi olarak ele almaları, çalışmada açıklanması hedeflenen bir diğer konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

ÖNEM

Hakikatin çarpıtılması ve önemsizleştirilmesi sürecini incelemek ve bunun sosyokültürel ve ekonomi politik karşılıklarını hakikat-dışılık açısından değerlendirmek çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Verili durumda insanlığın bugüne kadar sahip olmuş olduğu bilgi birikiminin, popüler söylemler ile nasıl geçersiz hale geldiğinin dinamiklerini ortaya çıkarmak, çalışmayı önemli kılan bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, hakikat sonrası kavramının ekonomi politik eleştirisi ile, sermayenin gelişmesine katkıda bulunduğu eleştirellikten uzak zihin yapısının ve buna bağlı olarak hakikat üzerinde sahip olduğu tekelin ortaya koyulması, eleştirel düşünce açısından önem taşımaktadır.

YÖNTEM VE ÖRNEKLEM

Birinci bölümde hakikat kavramı tartışılacak, günümüze kadar olan süreçteki hakikat tartışmaları ve anlayışları kuramsal açıdan ele alınacaktır. İkinci bölümde ise hakikat sonrası kavramı değerlendirilecek ve ekonomi, siyaset, kültür ve teknoloji ile olan ilişkisi kuramsal olarak incelenecektir. Bu bölümde hakikat sonrasının ekonomi politik eleştirisi yapılacaktır, hakikatin güç ilişkileri ve toplulukların davranışları bağlamındaki dönüşümü incelenecektir. Üçüncü bölümde ise Prof. Dr. Canan Karatay'ın 2010-2019 yılları arasındaki elektronik ve yazılı basında yer alan haberleri ele alınacaktır. Haberler içerik analizi yöntemi kullanılarak, Karatay'ın hakikat sonrası söylemlerinin ardından konusu olduğu haber sayıları, yıllara göre gösterdiği farklılıklar bağlamında incelenecektir. Belirgin bir farklılığın gerçekleştiği yıl içerisinde, farklılığa

neden olan haber veya haberlerin içerikleri incelenecek ve hakikat sonrası kavramı ile bağlantıları ortaya koyulacaktır. Bu yolla hakikate olan saldırıların toplum tarafından popüler hale gelmesini kolaylaştıran unsurlar tartışılacaktır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Çalışma, Prof. Dr. Canan Karatay'ın 01.08.2010-06.08.2019 tarihleri arasındaki 9 yıllık sürede, elektronik ve yazılı basında konusu olduğu haberleri kapsamaktadır. Bu bağlamda ulaşılan 76 bin 119 haber, içerik analizi yöntemi ile değerlendirilecektir. Çalışmanın evrenini oluşturan söz konusu haberler, Medya Takip Merkezi (MTM) isimli medya takip şirketi aracılığı ile elde edilmiştir. Şirket verilere 01.08.2010-06.08.2019 tarihleri arasında yerli basında yer alan “Canan Karatay” taraması sonucunda ulaşmıştır. Yazılı basın haberleri belirtilen yıllar arasında yayınlanan tüm yerel ve ulusal basını kapsamaktadır. Elektronik basın haberleri ise yine belirtilen tarihler arasında internet medyasında yer alan tüm sitelerin taranması sonucu elde edilmiştir.

Haberlerin artış gösterdiği 2014-2015 yılları arasında, Karatay'ın gebelik sırasında şeker yüklemesi testi yaptırmanın zararlı olduğuna dair açıklamaları, kamuoyunu yakından ilgilendiren ve hakikat sonrası bir söylem olması bağlamında ayrıca ele alınacaktır. Bu haberle birlikte, 2015 yılı ve sonrası haber artışının nedenleri, Karatay'ın hakikat sonrası söylemleri bağlamında değerlendirilecektir. Çalışmanın sınırlılığı ise Karatay'ın yalnızca 01.08.2010-06.08.2019 tarihleri arasında yazılı ve elektronik basında yer alan haberinin incelenmiş olmasıdır. Bu tarihlerden önce veya sonra yapılmış olan haberler, çalışmanın kapsamının dışında yer almaktadır.

VARSAYIMLAR

Mevcut medya yapısı bağlamında ilgi çekmeyi ve sansasyon yaratmayı hedefleyen hakikat sonrası söylemlerin yer aldığı Prof. Dr. Canan Karatay haberlerinin, medyada daha fazla yer bulacağı varsayılmaktadır. Bu şekilde hakikat sonrası dönemde bilim ve bilim insanları, hakikati ortaya koyan çalışmaları ile değil, görünürlükleri ve bilinirlikleri ile değer görmektedirler. Hakikat sonrası dönem sermaye ilişkilerinden

bağımsız, soyut bir düşünsel tartışma konusu değildir. Gündelik yaşamın her alanında var olan sömürü ilişkilerini kapsamaktadır. Sermayenin mantığının egemen olduğu düzende bir mikro örnek olarak Karatay, görünür olmak adına bilimi ve hakikati önemsizleştirmiş ve bu yolla tanınırlığını arttırmıştır.

1.BÖLÜM: HAKİKAT KAVRAMINA TARİHSEL YAKLAŞIM

1.1. Hakikat Kavramı

Hakikat kavramı, insanlığın her dönemde üzerine düşünmüş ve tartışmış olduğu bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek gündelik yaşamda gerek bilim insanlarının edimlerinde gerekse filozofların düşüncelerinin temelinde her zaman hakikat fikri yer almaktadır. Özellikle felsefeciler için hakikat temel sorunlardan birisini ifade etmektedir. Ele alınış şekline göre hakikat bir arayış, kavranılması ve ele geçirilmesi gereken bir hedef olarak saptanmıştır (Tepe, 2016: 16).

Kavramın kelime anlamına ve dilimizde kullanımına baktığımızda, gerçeklik ve doğruluk kelimelerinin de hakikat anlamında kullanıldığı görülmektedir. Ancak aralarında belirtilmesi gereken bir ayrım söz konusudur. Gerçeklik bilinçten bağımsız olarak var olan ile ilgiliyken, doğruluk var olana ilişkin bilgi ya da düşüncelerdir. Gerçekliğe yöneltilen bir bakış olmadan doğru ve yanlış olandan söz edilmesi mümkün değildir. Gerçeklik kavramı nesneler ve şeyleri kapsarken, doğruluk kavramı yargı ve bilgiyi kapsamaktadır. Hakikat ise varlığın niteliği ile ilgili bir kavram olarak kullanılmaktadır. Hakikat, varlığın kendi kendisine uygunluğu olarak açıklanabilir (Tepe, 2016: 19-20).

Felsefede hakikat kavramı üzerine ileri sürülen düşüncelerin temelinde ise, her durum ve zamanda geçerli olan mutlak bir hakikatin var olup olmadığı konusu yer almaktadır. İlk Çağdan günümüze kadar gelen süreçte hakikat kavramının ele alınması konusunda farklı fikirler ortaya atılmış, bu bağlamda hakikat anlayışı da zaman içerisinde değişiklikler göstermiştir. Hakikatin göreceli bir yapıda olduğunu söyleyen düşünürlerin fikirleri, yerini mutlak ve öz göndergesel hakikat anlayışına bırakmıştır. Bu anlayış içerisinde hakikatin kaynağının ne olduğu tartışma konusu olmuş, İlk ve Orta Çağ düşüncesinde metafizik anlayış ve kutsal olana referans hakikat anlayışı ortaya çıkmıştır. Aydınlanma Çağı'na gelindiğinde ise hakikatin bilimsel bir temelde ele alınması gerektiği, düşünsel iklimte egemen olmuştur.

1.1.1. Aydınlanma Dönemi Öncesi Hakikat Anlayışı

Felsefede hakikat anlayışının geçmişine baktığımızda, izlerini İlk Çağ'dan itibaren gözlemleyebiliriz. Bu dönemde felsefenin ana uğraşı hakikat problemi değildir. İnsanın hakikate sahip olması konusundaki şüphe çok daha sonraki bir dönemde, modern düşüncede Descartes ile karşımıza çıkacaktır (Foucault, 2017: 13). İlk Çağ düşüncesinde hakikatin ele alınması, üzerinde düşünülmüş olan diğer konuların bir kolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Sofistler retorik üzerine yoğunlaşmış, bu yolla kanıtlanabilen bilginin doğruluğunu savunmuşlardır. Sürekli farklı şehirlerde insanlara dersler veren Sofistler, önemli olanın güzel konuşmak ve insanları etkileyebilmek olduğunu düşünmüşlerdir. Bu bakışa göre düşüncenin amacı doğruyu bulmak değil, insanları anlatılan şeye inandırmaktır. Bu durumda ise her durum ve zamanda geçerli olacak bir hakikat anlayışından bahsetmek mümkün değildir. Hakikat göreceli, kişiden kişiye, toplumdan topluma değişebilen bir yapıya sahiptir (Küçükcalay, 2011: 47).

Bu dönemin ünlü filozofları Platon ve Aristoteles'in hakikat yaklaşımlarını incelediğimizde ise, hakikat kavramından daha çok bilgi ve doğruluk üzerine geliştirilen fikirler ile karşılaşmaktadır. Konuyu ele alışırları arasında farklılıklar olsa da her iki düşünürün de bilgi ve doğruluk üzerine geliştirdiği düşünceler, onların varlık düşüncelerinden bağımsız değildir.

Platon'un ontolojik düşüncesinin temelinde idea (form) kavramı bulunmaktadır. Buna göre, dünya üzerinde var olan her şeyin temeli idealar evrenindedir. Maddi olarak var olan nesneler kadar bunlara bağlı gelişen inanç ve düşünceler de bu evrenin varlığına bağımlıdır. İdealar evreni, içerisinde sonsuz sayıda form bulunan, değişmeyen ve sonsuza kadar var olacak bir yapıya sahiptir. Varlığın ve hakikatin kaynağı olan bu evren duyular ile değil, akıl yoluyla keşfedilebilir. Diyalektik düşünce ile kavranabilen bilgileri sıradan insanlar değil, yalnızca filozoflar keşfedecektir. Ancak filozoflar da idealar evrenine müdahalede bulunamazlar, sadece oradaki bilgilere sahip olabilirler (Küçükcalay, 2011: 48). Platon bu düşüncesi ile dünya üzerinde var olan şeylerin temelinde, onlardan çok daha gerçek olan bir kaynağı işaret etmektedir. Platon'da tüm var olanların kaynağı olarak gösterilen aşkın oluşum, hakikatin de kaynağını oluşturur.

Aristoteles ise Platon'un hakikatin kaynağı hakkındaki görüşlerini paylaşmaz. Hakikat dünya üzerinde var olanların dışında bir kaynaktan değil, bizzat nesnelerin

kendisinde bulunmaktadır (Tannenbaum ve Schultz, 2013: 76). Gerçek varlık yani töz, idealara değil, insanların da içerisinde bulunduğu varlıklara içkindir. Aristoteles'e göre form ve madde varlıklarda bir arada bulunur. Ona göre evren içerisinde bulunan varlıkların özü ve biçimi hiyerarşik bir yapıdadır. Her varlık kendisinden daha alt derecede olan için form, kendisinden daha üst derecede olan için maddedir. Maddelerin ereği, tümele yani Tanrı'ya yönelmektir. Evrendeki hareketin mantığı, formun maddede kendisini gerçekleştirmesidir. Kendisini gerçekleştiren nesnenin dışında bulunan bir hakikatten bahsetmemiz mümkün değildir. Bu şekilde Aristoteles, Platon'un evrenin dışında konumlandığı hakikati, tekrar yaşadığımız evren ile ilişkilendirmiştir (Küçükkalay, 2011: 49).

İlk Çağ düşüncesinin varlık ve doğruluk/hakikat anlayışında tek Tanrılı dinlerin açıklamalarında olduğu gibi kapsayıcı bir merkezden çok; Platon'da olduğu gibi dünya dışında bulunan ve hep var olan formlar vurgulanmaktadır. Aristoteles'in dünya içerisinde var olan tözlerin kendisine erişmesini bekleyen bir varlığı işaret etmesi ise, Orta Çağ felsefi düşüncesinin temel aldığı bir yaklaşım olmuştur.

Orta Çağ felsefi düşüncesinde hakikat problemi, dönemin düşünürlerinin çalışmalarında merkezi bir yere sahiptir. Antik Çağ filozoflarının hakikat hakkındaki düşünceleri –söz gelimi Platon'un idealar dünyası- Orta Çağ düşüncesinde Tanrısal bir hakikat anlayışına dönüşmüştür. Yaşadığımız dünyadaki madde ve düşüncelerin doğruluğu ve hakikati; tek, sonsuz ve değişmeyen bir merkezin hakikat ölçüsüne bağlıdır. Bu düşünceye göre söz konusu merkez Tanrı'dır.

Bu dönemin önemli düşünürlerinden olan Thomas Aquinas, çalışmalarında hakikatin kaynağını sorgular. Bu bağlamda insan aklını ve bilimleri ele alır. Ona göre bilimler doğal teoloji ve üst doğal teoloji olarak ikiye ayrılır. Doğal teolojinin temeli ve hareket noktası yalnızca insan aklıyken, üst doğal teolojinin temeli akıl ve kutsal olan bilgidir. Buna göre hakikat sonsuz, değişmez ve tek bir kaynaktan gelir ve tüm bilimler bunun açıklanması için çaba gösterir. Onun düşüncesinde açıklanması için çaba gösterilen bu kaynak Tanrı'dır (Küçükkalay, 2011: 121).

Aquinas gibi Anelmus da felsefesinin temeline hakikat sorununu koymuştur. Anelmus, hakikatin tanımını yapmak ve kaynağını keşfetmek amacıyla, ifade ve önermelerin, düşüncenin ve son olarak nesnelerin hakikati ayrımını yapar. Tüm bunların hakikati, “olması gerekeni” barındırmaları ve içermeleridir. “Olması gereken” in nasıl

belirleneceği sorusunun cevabı ise “en yüksek hakikat”te yer alır. Soruşturmasının devamında en yüksek hakikatin uyması gereken doğruluk ölçütünün ne olduğunu ortaya koyar. Vardığı sonuç, her şeyden bağımsız, kendi kendisini referans veren ve tüm hakikatlerin nedeni olan bir yaratıcıdır. Kendi varlığından başka uygun olması gereken bir ölçüt bulunmaz. Varlığı aynı zamanda hakikatin kaynağıdır (Tepe, 2016: 50).

Orta Çağ düşüncesinin Tanrı merkezli bakış açısı, dünya üzerinde var olanların kaynağını kutsal olana referans ile açıklamış, insanın Tanrı’nın buyruklarına uygun hareket ederek, hakiki olana ulaşacağını vurgulamıştır. Zaman geçtikçe bu bakışın temellerine oldukça güçlü bir eleştiri yöneltmiştir. Tanrısal kaynaklı bilginin mümkün olmadığı, bunun ancak inanç kategorisi ile değerlendirilebileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bilginin ve hakikatin ancak deney ve gözlem yoluyla elde edilebileceği fikri, Aydınlanma dönemi ile birlikte hâkim görüş haline gelmiştir.

1.1.2. Aydınlanma Felsefesi Hakikat Anlayışı

Orta Çağ’ın Tanrı merkezli düşünce yapısı, Aydınlanma felsefesinde yerini akli merkeze alan bir bakış açısına bırakmıştır. Dönemin ünlü düşünürlerinden Immanuel Kant, Aydınlanmanın doğuşunu insanın kendi aklını kullanma isteği ve cesareti olarak açıklar (Çiğdem, 2015: 56). Bu dönemin hakikat anlayışı da buna bağlı olarak değişim göstermiştir. Hakikat, dini ya da metafizik bir kaynaktan değil, insanın akli ve düşünce yetisindedir. Bilimsel gelişmelerle birlikte daha önce vahiy ile açıklanan evren artık akıl yoluyla açıklanacaktır.

Bu dönemin öncesine hâkim olan Tanrısal ve metafizik düşünce biçimlerinin yerini bilimsel olana bırakmasını, Auguste Comte *üç hâl yasası* olarak bilinen teolojik, metafizik ve pozitif aşamalar ile açıklar. Ona göre insan düşüncesinin yapılanması üç farklı aşamadan geçerek günümüzdeki haline gelmiştir. Birinci aşama olan teolojik aşamada insanlar, evrendeki değişikliklerin sebepleri üstüne düşündüklerinde, bunu doğaüstü bir gücün belirli bir düzene sahip olmayan eylemleri ile açıklamışlardır. Metafizik düşüncede ise Tanrısal olan yerini soyut açıklamalara bırakmış, her olgu ve olay ona uygun düşen ve kendiliğinden gerçekleşen sebeplere bağlanarak açıklanmıştır. Comte metafizik aşamayı, teolojik açıklamanın basit bir modifikasyonu olarak görür. Çünkü her ikisinde de mutlak hakikat fikri ve varlığın temelini açıklama çabası vardır.

Birisi Tanrı'yı referans verirken, diğeri doğayı öne çıkartır. Üçüncü aşama olan bilimsel/pozitif aşamada ise akıl bu düşünceler üzerinde durmaz. Olgu ve olaylar akıl yürütme ve gözlem ile değerlendirilip, değişmez gerçeklikler keşfedilmeye çalışılır. Bu düşünce tarzının dayandığı tek temel insan aklıdır. Bu yolla evrenin işleyişi ve yasalarının ortaya koyulması amaçlanmıştır (Comte, 2003: 8-10).

Pozitif düşüncenin temelinde doğa kanunlarını keşfederek, olay ve olguları bu kanunlara göre ele alma düşüncesi yer almaktadır. Tüm kanunların keşfedilmiş olduğu ya da geçerli tek bir yasanın olduğu fikri bu düşüncede yer almaz. Teolojik ve metafizik aşamalardaki bu anlayışa karşı olarak pozitif düşünce, kümülatif bilginin zaman ilerledikçe çok daha fazla gerçeği keşfedeceğini söyler ve ortaya mutlak bir hakikat anlayışı koymaz (Comte, 2003: 15). Hakikat kavramı burada yerini doğru bilgiyi elde etmeye bırakır. Doğru bilgiye ulaşmanın tek yolu ise insan aklı ve onun bilimsel çabasıdır. Ortaya koyulacak yasalar evrensel ve her toplumda geçerli olacaklardır.

1.1.3. Hakikat ve Bilim

Orta Çağ'ın kilisenin belirleyici olduğu toplum yapısında, evrenin açıklaması kutsal kitap referans verilerek, kilisenin tekelinde yapılmaktaydı. Zaman içerisinde özellikle fen bilimlerindeki gelişmelerle birlikte, kilisenin açıklamalarının geçerliliği ortadan kalkmaya başlamış, doğa yasaları ve insan aklının belirleyiciliği ön plana çıkmıştır. Bu yolla hakikatin kavranacağı düşüncesi, modern düşüncenin temelini oluşturmuştur.

Orta Çağ düşüncesinin din temelli bakış açısına göre, Tanrı evrenin yaratıcısı ve dikkatli bir yöneticisidir. Bu dönemde, kâinat ile ilgili tüm açıklamalar bu düşünce çerçevesinde yapılmıştır. Ancak tüm var olanları kapsayan söz konusu yaratıcı figür, Aydınlanma ile birlikte değişime uğramıştır. Aydınlanma Çağı bilim insanlarının düşüncelerinde, Tanrı evreni yaratmış ve artık onun kendi yasalarına göre işleyişine müdahalede bulunmamıştır (Tannenbaum ve Schultz, 2013: 188).

İnsan aklının bu yasaları bilim yoluyla keşfedeceği, ortaya koyacağı kanunların hakikati ifade edeceği düşüncesi, yine bu dönemde ortaya çıkmıştır (Comte, 2003: 18). Fen bilimlerinde Nikolas Kopernik ve Isaac Newton gibi bilim insanları ortaya koymuş

oldukları çalışmalarda, hem dönemin Tanrı merkezli evren açıklamasının temellerini sarsmış, hem de insan aklının hakikati kavrayabileceği iddiasını güçlendirmişlerdir. Francis Bacon ve Rene Descartes ise hakikati keşfetmek için düşüncelerinin temeline iman ve din yerine, akıl ve bilimi koymuşlardır. Bu düşünürlere göre artık hakikat, kesin bilginin ortaya koyulmasının tek yolu olan doğru yöntemler aracılığıyla kavranacaktır (Tannenbaum ve Schultz, 2013: 185-186).

Bilim ve hakikat ilişkisinin ortaya koyulmasında fen bilimlerindeki gelişmeler belirleyici rol oynamıştır. Özellikle Kopernik ortaya koymuş olduğu çalışmalarla, düşünsel iklimin değişmesi adına devrim niteliğinde bir adım atmıştır. Onun çalışmasından önce Mısır, Yunan, Roma ve Hristiyan Avrupa uygarlıklarının düşüncelerinde Dünya evrenin merkezi olarak kabul edilmiştir. Ancak tüm kutsal öğretilerin üzerinde uzlaştığı bu fikre Kopernik karşı çıkar. Ona göre evrenin merkezi Dünya değil, Güneş'tir. Kopernik çalışmasında gezegenlerin belirli bir düzene sahip olmayan hareketlerini öngörmek ve açıklamak amacıyla matematiksel denklemler geliştirme amacını taşımıştır. Ancak onun bu çabası, yaşadığı dönemin düşüncesinin temellerine taban tabana zıttır ve hakikat hakkında bilinen her şeyi yeniden düşünmeyi gerektirmiştir (Tannenbaum ve Schultz, 2013: 188).

Matematik ve fizik alanındaki çalışmalarıyla bilinen Newton ise doğanın kanunlarının olduğu ve bunun insanın bilimsel çabası ile kavranabileceğini vurgulamıştır. İnsanların teolojik bakış açısını sadece gündelik olayların açıklamasında kullanılabileceğini, doğanın yasalarının ise bilim ve gözlem yoluyla keşfedilip, ortaya koyulması gerektiği inancını taşımaktadır. Üç hareket yasası ile nesnelerin hareketlerinin matematiksel hesaplarının olanaklı olduğunu bulgulamış, yer çekimi yasası ile ise evrendeki tüm cisimlerin hareketlerinin nedenlerini ortaya koymuştur (Tannenbaum ve Schultz, 2013: 193).

Hakikatin kaynağının insan aklı ve onun geliştireceği bilimsel yönteme dayandığı düşüncesinin felsefe alanındaki ilk temsilcilerine baktığımızda ise Bacon ve Descartes ile karşılaşırız. Bacon, insanın dünya ile ilgili bilgisinin sağlam temellere dayanması gerektiğini ve bu sağlam temellerin teolojik açıklamalardan uzak olduğunu vurgulamıştır. Bugüne kadar insan düşüncesini oluşturan idollerin hatalı olduğunu ve bilime verilen zararının temel sebebinin bu düşüncelerden kaynaklandığını belirtir. O, evrenin gerçek açıklamasının bilim ve gözlemle yapılacağını düşünmüştür. Bu yolla

insan doğa üzerinde egemenliğini sağlayacak ve kontrolünü ele alacaktır (Tannenbaum ve Schultz, 2013: 193).

Düşünceleri ile modern felsefenin ilk temsilcisi olarak bilinen Descartes ise, hakikatin sağlam temellerden yoksun olduğunu, ancak doğru metot ile hakikatin kavranabileceğini belirtir. Hakikat, sağlam bir temele oturmalıdır. Bu bağlamda Descartes soruşturmasına duyular ile başlar. Duyuların bizleri yanıltabileceğini, onlara tüm zamanlar ve tüm şartlar altında koşulsuz olarak güvenemeyeceğimizi söyler. Tüm yaşamımızın bir rüya olma ihtimalinden dahi şüphe edebildiğimizi belirtir. Bugüne kadar hakikat olarak bildiğimiz her şeyin sorgulanabilirliğini ortaya koyar. Bu yüzden şüphe edebildiğimiz hiçbir şeyin hakikatin araştırılmasında temel olamayacağını belirtir. Ona göre şüphe etmediğimiz tek şey, şüphe ettiğimizdir. Şüphe eden kişi düşünüyor; düşünüyor ve şüphe ediyorsa bu onun var olduğunun delilidir (Descartes, 2016: 18-33).

Descartes bu metot ile varlığı kanıtlar ve varlığının özü üzerine düşünmeye devam eder. Her türlü olay ya da olgunun hakikatini şüphe konusu yapabiliyor olması, insanın var olduğunu ortaya koyar ancak, düşünen ve var olan, onun dışarıdaki görünümü yani bedeni değil, cevheri yani ruhudur. Ona göre ruh bedenden tümüyle farklıdır ve beden var olmadığında dahi, kendi varlığından bir şey kaybetmez. Descartes'in varlığını kanıtladığı bu 'ben' mükemmelliğe sahip değildir, ancak mükemmellik düşüncesine sahiptir. O, buradan hareketle Tanrı'nın varlığını da bu metot ile ortaya koyar. Buna göre, hiçbir düşüncede olmadığı gibi mükemmellik ideası da yokluktan meydana gelemez. İnsan mükemmelliğe sahip olamayacağı için bu fikir insan kaynaklı da değildir. Söz konusu fikir, tüm üstünlüklerin toplandığı bir doğa tarafından kaynaklanır. Descartes'in düşüncesinde bu doğa, Tanrı'dır (Descartes, 2017: 46-49).

Bu düşünce ile birlikte insan aklı vasıtasıyla, kanaatlerine şüphe ile yaklaşabilen edimci iken, aynı zamanda kendi varoluşunu tanımlayan bir varlık olarak karşımıza çıkar. İnsan, Tanrı tarafından yaratıldığını aklı ile keşfedip, bu akıl ile kendisini özne olarak ortaya koyabilecektir. Ayrıca Descartes'ın beden ve ruh ayrımı ile ortaya koymuş olduğu ikilik, modern düşüncenin temelinde yer alacak, dünyanın açıklanması ikili karşıtlıklar üzerinden gerçekleşecektir.

Temelde bu düşüncelerle birlikte, insan aklı ve bilim hakikati açıklamak için geçerli tek referans haline gelmiştir. Modern dünyanın bilimi ve felsefesi sürekli

ilerleyerek evrensel niteliğe sahip yasaları ortaya koyacaktır. Sadece fiziksel hareketliliği ve doğa olaylarını değil, toplumların hareketlerinin yasaları da keşfedilecek, insanların yaşamlarını belirleyecek evrensel açıklamalar akıl ve bilimin ortaya koymuş olduğu hakikat ile sağlanacaktır (Comte, 2003: 21).

1.2. Aydınlanma Çağı, Modernite ve Rasyonalite İlişkisi

Aydınlanma çağında gerçekleşen özellikle fen bilimleri alanındaki gelişmelerle birlikte, insanın dünya üzerindeki failliği öne çıkmış, söz konusu bilimsel düşüncenin toplumsal yaşam için de geçerli olabileceği mantığı düşünsel işleyişe hâkim olmuştur. Modern düşünce ve toplum, bilim ve aklın temellerinde ortaya çıkmıştır. Ancak modern kavramının ele alınması konusunda tartışmalar söz konusudur. Ele alınış şekline göre modern, zorba bir ideoloji, aydınlık ve ilerici bir hareket, temelsiz felsefi düşüncelere dayanan ve aşılması gereken bir dönem ya da sürekliliğe sahip ve kendisini devamlı yenileyen bir düşünce olarak karşımıza çıkabilmektedir. Modern olanın ne olduğu ve ne olması gerektiği konusunda üstünde uzlaşıya varılmış bir düşünce olmadığı gibi, tanımlamaları da aynı şekilde farklılık göstermektedir.

Modernlik kendi içerisinde çelişkiler barındıran bir kavram olarak karşımıza çıkar. Onu tanımlamak ya da bir merkez belirlemek istediğimizde, modernliğin ikircimlerle dolu olduğunu keşfederiz (Bauman, 2017b:16). Bu şekliyle kavramın açık uçlu olduğunu görürüz. Kavram, yeni şeylerin yaratımı ve eskinin reddedilmesi şeklinde ele alınabilmektedir. (Kumar, 2013:102). Devasa güçlerin karşısında yer almak, dünyayı değiştirmek ve mücadeleden vazgeçmemek modernin karakteristik özellikleridir (Berman, 2016:24).

Kavram sıklıkla “modern”, “modernizm” sözcükleriyle ifade edilir ve bunların anlamları tartışma konusudur. Ancak kesin olan şey, bu iki kelimenin aynı anlamı ifade etmediğidir. Modern, “modo” ve “hodiernus” kelimelerinden oluşan Latince kökenli bir sözcüktür. Latince modo, “son zamanlar”, “tam şimdi” anlamına gelirken, “hodie” kökünden gelen hodiernus, “bugün” anlamında kullanılmaktadır. Sözcüğün ortaya çıktığı dönem 5. yüzyılın sonları olarak bilinmektedir. Modernizm ise 19. Yüzyılın sonunda batıda ortaya çıkan kültürel bir hareket olarak tanımlanır. Ayrıca bu kavrayışa göre modernizm, modern olana bir eleştiri getirmektedir (Kumar, 2013:88).

Modernizmin bir başka anlamda kullanımı ise, postmodern bir durumun ilk belirtilerinin ortaya çıktığı evresi olarak görülebilecek felsefi, edebi, sanatsal bir akımdır (Bauman, 2017b: 15).

Modern kelime kökeninde olduğu gibi en yakın, en yeni olana referanstır. Olumlu veya olumsuz herhangi bir anlamlandırma içerisinde modern, gündelik yaşama ve modaya uygun tutumları ifade etmektedir. Modern olmak, geçmişe ait olmayan ve başka metotlarla düşünülmesi gereken bir evrende yaşamak anlamına gelir (Jeanniere, 2018: 111-112). Modern yaşam tek bir kaynaktan değil, birçok etmenin bir arada var olması ile oluşmuştur; fizik bilimlerindeki keşifler, sanayileşme, büyük demografik hareketler, kentleşme, gelişmiş kitle iletişim sistemleri, ulus devletler, toplumsal hareketler ve son olarak kapitalist dünya pazarı (Berman, 2016: 28). Bu etmenlerin ortaya çıkmasının arka planında yer alan ayırt edici özellik ise eleştiridir. Modern çağın temelinde yer alan düşünceler, eleştiri kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır (Paz, 2018: 208). Eleştirinin ortaya çıktığı yer ise akıldır. Modern dönemde merkezi konum akla aittir.

Modernlik, metafizik düşünceleri temel alan tüm fikirleri eleştirir ve şeylerin düzenini akıl yolu ile araştırmanın önemini vurgular. Bu dönemde merkezi rol oynayan akıldır. Modernlik anlayışı insanı doğayla birleştirir ve rasyonel bir dünya düşüncesi ortaya koyar (Touraine, 2018: 49). *“En iddialı biçimiyle modernlik düşüncesi; insanı yaptığıyla bir olduğunun, dolayısıyla da bilim, teknoloji ya da yönetimin etkili kıldığı üretimle, toplumun yasayla örgütlenmesi ve çıkarların, ama aynı zamanda da tüm kısıtlamalardan kurtulma isteğinin harekete geçirdiği kişisel yaşam arasındaki bir denklik ilişkisinin olması gerektiğinin bir olumlanmasıdır”* (Touraine, 2018:41). Metafizik düşüncelerden arındırılmış dünyada yer alan insan, toplumsal örgütlenmeyi yasalar aracılığı ile gerçekleştirecek, teknikteki gelişmeler ile doğayı kontrolü altına alacaktır.

Modernlik şeffaf, tahmin edilebilir ve kesin bir dünya tahayyülü sunar. Teknolojik gelişmeler ile her şey ölçülebilir hale gelecek, toplum istikrarlı bir düzene kavuşacak, karşılaşılabilecek olan sorunlar çözüldükçe bu istikrara daha fazla yaklaşılabilecektir (Bauman, 2014:43-44). *“Hareketin amacı, sabit bir yere varmaktır. Gayretin amacı dinlenme hali, yoğun çalışmanın amacı boş zamandır”* (Bauman, 2014:43). Modern rasyonalite ile insan, insana ve evrene dair tüm şeylerin faili, ardındaki yaratıcı olacaktır.

1.2.1. Modern Rasyonalitenin Doğuşu

Modern dönemin başlangıcını tarihsel olarak incelediğimizde, tıpkı onu tanımlamak istediğimizde olduğu gibi karşımıza farklı yorumlar çıkar. Ancak genel olarak düşünürler modernliği 17. yüzyılda Avrupa’da başlayan ve tüm dünyayı etkileyen bir yaşam ve örgütlenme biçimi olarak değerlendirmişlerdir (Giddens, 2018:9). 18. yüzyılda gerçekleşen Fransız Devrimi ve İngiliz Sanayi Devrimi ise bir başka başlangıç tarihi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kumar, 2013:103-104). Ancak ister 17. yüzyıl, ister 18. yüzyıl başlangıç olarak kullanılsın, modern dönemin ortaya çıkmasının temelleri çok daha öncesine dayanmaktadır. Avrupa’da başlayan, sanat ve düşüncede yeniliği ve yeniden doğuşu temsil eden Rönesans dönemi ve ardından gelen Reform, Aydınlanma düşüncesinin temellerini bulduğu dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada dönemleri incelerken dikkat etmemiz gereken şey, bu dönemler arasında kesin geçişler ya da bu dönemlerin içerisinde salt “modern” düşüncelerin olmadığı gerçeğidir. Söz konusu dönemlendirme, modern düşüncenin oluşumuna katkıda bulunmuş süreçleri incelemek amacıyla kullanılmaktadır.

Rönesans’ı modern dönemin temeli olarak referans vermek bu düşünceden hareketle gerçekleşmiştir. Rönesans kavramı Fransızca kökenli olup, 15. yüzyılda sanat ve düşüncede ortaya çıkan yeni fikirleri ifade etmek üzere Giorgio Vassari tarafından 1550 yılında ortaya atılmıştır. Rönesans ile birlikte insanlar yaşadıkları dünya ile daha fazla ilgilenmeye başlamış, düşüncelerini onun üzerine yoğunlaştırmışlardır (Küçükkalay, 2011:143). “Yeniden doğuş” olarak bilinen bu dönemde, ortaya koyulan sanat eserleri ve fikirler, antik dönemin örnek alınması ile ortaya çıkmıştır. “Yeniden doğuş” klasik dünyanın biçimlerinin ele geçirilmesidir. Bu yönü ile Rönesans, Orta Çağ düşüncesinden radikal bir kopuş olduğu kadar, eskinin temel alındığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Kumar, 2013:95-96). Rönesans’ı Orta Çağ dünyasından kesin bir şekilde ayıran Burckhardt’a göre, Orta Çağ’da yaşayan insanlar kendilerini belirli aidiyetlerinin olduğu gruplar olarak tanımlamaktaydı. Ancak Rönesans ile insan modern anlamda bir birey oldu. Bu yeni tutum İtalya’da başladı ve tüm Avrupa’ya yayıldı. Sadece Burckhardt değil, başka birçok yazar ve sanatçı 14. yüzyılın ortalarından itibaren bu düşünceyi paylaşmışlardır (Burke, 2000:7-9). Rönesans’ı bir devrim olarak

görmek ve keskin bir dönemlendirme ile ayırıp, modernin doğuşu olarak göstermek sakıncalıdır. O dönemde yaşayan insanların, içerisinde yer aldıkları kültüre oranla, antik kültüre gün geçtikçe daha fazla yakınlaşması ile aşamalı bir değişim söz konusudur (Burke, 2000:35). Rönesans dolaylı olarak modernlik kavramına katkıda bulunmuştur. Orta Çağ düşüncesi ve Orta Çağ kilisesine karşı eleştirel bir bakışın geliştiği dönem olarak ele alınmalıdır. (Kumar, 2013:96). Rönesans'ın getirisi eskiyi yıkmak değilse bile, ona karşı oluşacak fikirlere ışık tutmak olmuştur.

Rönesans ile birlikte gelişmeye başlayan düşünce ortamı, toplumun tamamında paylaşılan bir olgu olarak karşımıza çıkmamaktadır. 1500'lü yıllara değin kilisenin toplum üzerindeki rolü oldukça belirgin bir yapıdadır. Kilise bu dönemde yargılamalar yapmakta, eğitimin tekeli elinde bulundurmakta, ekonomik yapıyı kontrol altında tutmaktadır. Tüm bunlar kilisenin elinde büyük bir siyasi gücün bulunduğunu göstermektedir (Küçükcalay, 2011:135). Bu siyasal güç ile düşünce ortamının denetimi ve yönlendirmesi de yine kilisenin kontrolü altındadır.

Tüm bu uygulamalara bir başkaldırı olarak ortaya çıkan reform hareketinin başlangıç tarihi olarak, Martin Luther'in 1517'de 95 maddelik bildiriye Wittenberg Şatosu'nun kilise kapısına asması bilinmektedir (Tannenbaum ve Schultz, 2013:174). Bu bildiride Luther, geçerli tek otoritenin kutsal kitap olduğunu ve kilisenin merkezi rolünün reddedilmesi gerektiğini belirtmektedir. Kilisenin kutsal kitabı sadece kendisinin yorumlaması, cennetten yer satması gibi etkinliklerine eleştiriler yöneltir (Küçükcalay, 2011:138-139). Luther'in görüşüne göre kilise sadece manevi bir birliktir. Bu nedenle onun, dünyevi yönetim, cezalandırma ve yargılama yetkisinin olmaması gerekir. Bu yetkiler dünyevi bir iktidara devredilmelidir. Ancak bu laik iktidar yetkiyi Tanrı'dan alacaktır. Luther'in temellerini bu şekilde attığı düşünce, seküler lordların iktidarını sağlamak için gerekli dayanağı sağlamıştır. Lordlar, Tanrı adına dünyevi yönetimi gerçekleştirecek ve Tanrı'ya karşı sorumlu olacaklardır. Bu düşünceye göre dünyevi ve Tanrısal olan ayrı tutulmuştur. Reform ile birlikte Tanrı ve dünya ile ilgili temel düşüncelerde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. İnsanlar gündelik rutinlerini özgürce yerine getirebilecek ve kendi doğasının gereklerini sergileyeceklerdi. Tanrı, her şeyin kaynağı iken bu sistem yıkılmış, insan edilgen bir konumdan etken bir konuma geçiş sağlamıştır. Bu dönem öncesinde tartışılması güç olan iktidar, devlet ve kanun gibi anlayışlarda dönüşümler meydana gelmiştir (Küçükcalay, 2011:140-146). Devlet

ise yurttaşları üzerinde kontrolsüz bir güce sahip olmayacak, Protestan bireyciliğinin tanımladığı bazı sınırlamalara tabi olacaktır (Tannenbaum ve Schultz, 2013:173).

Rönesans ile başlayan süreçte yeni fikirler ortaya çıkmış, bu fikirler Reform döneminde gelişmeye devam etmiştir. Reformasyon ile insanların üzerlerinde var olan dinsel ve düşünsel baskı ortadan kalkmıştır. İnsanlar kendileri ve yaşadıkları dünya üzerine yoğunlaşarak, aklın temel konumda olduğu bir evren tahayyülü oluşturacaklardır. Aydınlanma felsefesinin temelleri, bu düşüncelerin oluşumu ile sağlanmıştır (Küçükkalay, 2011:143). Aydınlanma 17. ve 18. yüzyıllarda dünyanın anlaşılması için kullanılan yorumların Tanrı ve kutsal kitap kaynaklı değil, akla ve yasaya dayandığı bir düşünce olarak ortaya çıkmıştır.

Bu dönem ele alındığında, önceki dönemlerden onu ayıran 4 temel değişiklik gözlemlenmektedir. Bu değişiklikleri bilimsel, siyasal, kültürel ve endüstriyel olarak sıralayabiliriz (Jeanniere, 2018: 113). Bu gelişmeler ile insan doğayı kontrol altına alacak ve evren hesaplanabilir bir hal alacaktır. Ayrıca dini otoritelerin buyruklarından sıyrılıp, aklın öncülüğünde bir toplumsal oluşuma gidecektir.

Hakikatin kaynağı olan akıl, toplumsal örgütlenmenin de kaynağı olacaktır. Aydınlanma dönemi insanı, Tanrı'nın yarattığı varlık olarak değil, toplumsal sistemin en doğru şekilde işlemesine katkı sunacak olan edimci olarak tasavvur edilmektedir. İyiliğin ve kötülüğün tanımı dini referanslardan yola çıkılarak değil, toplumun yaşamını sürdürmesinde sunulan katkı ile yapılacaktır (Touraine, 2018:36). Uygun olan davranış ve düşünce biçimi, yurttaş olma bilincidir. İnsan, ortak faydaya katkıda bulunmalıdır (Touraine, 2018:51). Bu temelde çeşitli düşünürler toplumun bir sözleşme ile bir arada yaşayabileceğini, yurttaşların ortak katılımı ile örgütlenmenin herkesin yararına bir şekilde işlerlik kazanacağını söylemişlerdir. Thomas Hobbes, Jean Jacques Rousseau ve John Locke, toplumsal yaşamın bir sözleşmeye dayandığını belirtirken, ayrıldıkları en belirgin nokta, sözleşmenin temelinde neyin yer aldığıdır.

Hobbes'a göre "doğa durumu" herkesin herkesle düşman olduğu bir savaştır. İnsanların kendi güçlerinden başka dayanakları olmadığı bir dönemdir. Böyle bir durumda çalışmak, ticaret, bilim, sanat ve toplumdan bahsedilmesi mümkün değildir. Ortadaki belirsiz durum bunların gelişiminin önündeki en büyük engeldir. Bu düzende iyi olan kaba arzuların tatmini, kötü ise içerisinde bulunan şiddetli ölüm ihtimalidir. Herkes bu güvensizliğin içerisinde olduğu için ortak bir güç, hükümet yoktur. Birbirleri

üzerinde sınırsız haklara sahip olan insanların özgürlükleri bir ironiden ibarettir. Doğal hukuk ise söz konusu tutkulara uygulanan akıldır. Temel doğa yasası barışı aramaktır. Gönüllü olarak bir araya gelmiş eşitler, siyasal bir sözleşme aracılığıyla haklarını özgürce ortak bir yapıya, bir topluluğa devrederler. Egemene boyun eğen insanlar, toplumsal barışı sağlamış olur. Böylece insanlığın doğaya karşı zaferi, temel bir ihtiyaç olan hükümet olarak ortaya çıkar (Tannenbaum ve Schultz, 2013:203-206).

Rousseau'ya göre de bir doğal düzen vardır ve insan kaba arzularını değil, bu doğal düzene dâhil olmayı seçmelidir. Sözleşme sonucunda ortaya çıkan egemen, toplum ve akıldır. Rousseau, diğer aydınlanma filozofları gibi tanrısal vahiyi saf dışı bırakır ve onun yerine doğal bir düzeni, insan aklını koyar (Touraine, 2018:35). John Locke'un düşüncesinin temelinde ise insanın hak sahibi bir birey olduğu yer alır. Onun doğuştan gelen hakları dokunulamaz ve devredilemez niteliktedir (Köker, 2013:58). Yasanın temelinde toplum değil, birey yer alır. Çalışma ve mülkiyet edinme hakkı yasa tarafından korunmalıdır. Locke'un yurttaşlık düşüncesi, doğal haklara güvence sağlayacak bir sivil toplum çerçevesinde gelişmektedir. Toplumsal sistemin işlemesi için yurttaşlığın önemini vurgularken, temelde ulusal birliği değil, yurttaş haklarını savunur (Touraine, 2018 :73-75). Özetle aydınlanma felsefecileri Tanrı'yı uzay ve evrenin yaratıcısı olarak tahayyül etmiş, ancak dünyanın işleyişinde insanın fail olduğunu vurgulamışlardır. İnsan tüm belirsizliklerin üstesinden gelecek, bir düzen ve kanun ortaya koyacaktır.

1.2.2. Modern Rasyonalitenin Sorgulanması

19. yüzyıla geldiğimizde ise tekniğin getirmiş olduğu imkânlarla sanayi gelişmiş, ulaşım ve iletişim imkânları tarihte görülmemiş bir seviyeye gelmiştir. Ulus devletler güçlerini pekiştirmiş ve sermaye toplulukları meydana gelerek bir dünya pazarı oluşmuştur (Berman, 2016: 32). Bu dönemin düşünürleri, söz konusu bilimsel gelişmelerin sadece fen bilimleri alanında bir ilerlemeye değil, toplumsal bir ilerlemeye de katkı sunacağını düşünmüşlerdir. Toplumbilimi olarak bilinen sosyoloji, toplumu da doğa gibi üzerinde denetim kurulacak bir yapı olarak tahayyül etmiştir. Toplum ile ilgili verili bilgiler sosyoloji bilimi aracılığıyla ele alınacak, öngörülebilir ve hesaplanabilir bir toplum için gerekli adımlar atılabilecektir (Giddens, 2018:22). Bir organizma olan

toplum, doğru siyaset ve bilim yardımı ile ileri doğru hareket edecek ve gelişimi gerçekleşecektir.

Bu dönemde toplumun ve insanların yaşamlarında gerçekleşen değişimlerin temeline baktığımızda, karşımıza modern rasyonalite düşüncesi çıkmaktadır. Modern dönem ve düşüncenin belirleyici gücü rasyonalitedir (Çiğdem, 2015: 66). Bu düşünceye göre insan doğasını da kapsayacak şekilde tüm doğa, rasyonel düşünce çerçevesinde ele alınacaktır. Toplum söz konusu bakış açısını zaman içerisinde kazanacak, kaos ve belirsizlik yerini rasyonel düşüncenin ortaya koymuş olduğu yasalara bırakacaktır. İdeal toplum ve insanın refahı, modern aklın başarısı olacaktır (Bauman, 2014:123-124).

Modern rasyonalitenin hâkim olduğu toplumlarda, her şeyin aklın ölçülerine göre sınıflandırılıp, kategorize edilmesi söz konusudur. Bundan önceki yüzyıllara hâkim olmuş beden ve ruhun arasındaki ayrım, burada yerini aklın belirleyiciliğine bırakmıştır. İnsan artık yaptığı ile özdeşir (Touraine, 2018: 49-50). Ancak insan bu durumda bir edimci değil, mekanik bir varlık haline gelmiştir. Onun failliğine ve aklına yapılan vurgu, tarihsel bir dönüşüm gücüne dönüşmüştür (Touraine, 2018: 87).

Modernliğin bu yüzü bireyselliği ve farklılığı yadsıyan, toplumun işleyişinde bürokrasiyi ön plana koyan bir yaklaşımdır. Max Weber'e göre insanlar toplumsal yaşam ve kurumlarda, kendilerini diğerlerinden ayıran farklılıklarını bir kenara bırakmalıdırlar. İnsanların düşünce ve davranışlarının tek ölçütü rasyonellik olmalıdır (Bauman, 2017a: 54-55). Bu şekilde modern rasyonalite toplumun yaşamına hâkim olan bir ideoloji haline gelmiş, onun utkusu ilerleme, kalıcı ve nihai çözüme ulaşmak olmuştur (Kumar, 2013: 101).

Dünyayı ve insanı nihai kurtuluş vaadiyle akıl çevresinde örgütlemeyi amaçlayan bu düşünce, 20. Yüzyıla gelindiğinde beklenilenin tersi sonuçlar doğurmuştur. Kesinlik hedefiyle çıkılan yolda belirsizlikler artmış, insanın belirleyici rolü sorgulanmaya başlanmıştır (Bauman, 2014: 124). Düzenin sağlanması adına kişisel farklılıklar yok sayılmış, bunun sonucunda insanlar yaşamlarının öznesi değil, nesnesi durumuna gelmiştir.

Aydınlanma projesinin idealleri, insanlığın karanlıktan kurtuluşunun haritasını sunmuş, karşılaşılan sorunlara evrensel çözümlerin geliştirilmesinin imkanlarını vurgulamıştır. Ancak iki büyük dünya savaşı ve büyük katliamların gerçekleşmesinin ardından bu idealler dönemin düşünürleri tarafından sorgulanmaya başlanmıştır.

Bunlardan biri olan Zygmunt Bauman, kesinlik ve ilerlilik utkusuyula yola çıkan modern rasyonallte ve bürokrasinin, totaliter yönetimlerin ve soykırımların kaynağı olduğunu söyler. Ona göre davranış ve düşüncelerin gerçek ölçütü rasyonellik ve hesaplama olduğunda, atom bombası kullanmak ya da Holokaust gibi soykırımlar meşru hale gelir (Bauman, 2016: 15). Kusursuz bir toplum yaratmak amacıyla toplumu bir inceleme nesnesi haline getiren akıl, modern uzmanlık ve bilimin yardımıyla söz konusu toplu katliamların gerçekleştirmesinde belirleyici konumdadır (Bauman akt şan, 2005: 70). George Orwell, İkinci Dünya Savaşı sırasında kaleme aldığı metninde bu durumu çok iyi özetlemektedir:

“şu anda ben yazıyorken, yüksek düzeyde uygarlaşmış insanoğulları beni öldürmek için tepemde uçuyorlar. Benim gibi, onların da bana karşı kişisel bir düşmanlığı yok. Hep söylendiği gibi, “görevlerini yapıyorlar” yalnızca. Bunların çoğu, hiç kuşkum yok ki, özel zamanlarında cinayet işlemeyi hiçbir zaman akıllarından bile geçirmemiş, iyi kalpli, yasalara saygılı kişilerdir. Fakat te yandan ierilerinden biri beni paramparça edecek bir bombayı tam yerine isabet ettirmeyi becerirse, bu yüzden uykusu kesinlikle kaşmayacak. Onu suçlu olmaktan kurtaracak kadar güçlü ülkesine hizmet etmektedir çünkü” (Orwell’dan akt Bauman, 2016: 15).

Modern projenin yaratmış olduğu dş kırıklığı, çeşitli düşünce ve eleştirileri beraberinde getirmiştir. Habermas gibi düşünürler, modern düşüncenin sahiplenilmesi gereken önemli noktaları olduğu ve ondan vazgeçilmemesi gerektiğini söylerken, modern düşünceye eleştiri getiren postmodern felsefe ise, ondan tümüyle vazgeçmemiz gerektiğini vurgular (Harvey, 2014: 27). Ancak postmodern felsefe içerisinde de farklı bakış açıları ve değerlendirmeler mevcuttur.

1.3. Postmodernite: Moderniteye Karşı Yeni Arayışlar

Postmodernite, modern düşünceye ve onun temellerine yöneltilen güçlü bir eleştiridir. Postmodern kavramı, tanımlamaya kapalı olduğu gibi, bütünlük kazandırma çabalarını da boşa çıkaran bir yapıya sahiptir. Kelime yapısına baktığımızda, “post” ekinin kavrama “sonra” anlamı kattığı düşüncesi, kavramı yanlış anlamlara srklemeaktadır. Bu anlamda modern ve postmoderni iki ayrı dönem olarak ele almış ve postmodernin temel mantığını – dönemselleştirme ve ilerlemeci yaklaşımlara eleştirisini, sonlu tarih anlayışını reddetmesini – görmezden gelmiş oluruz. Tarihe bir bütünlük verip, içerisinde kendi konumumuzu belirleriz (Giddens, 2018: 52).

Postmodern düşüncenin, belirli ortak noktalar üzerine kurulu olduğunu söyleyebiliriz; büyük anlatılara itaatsizlik, modern epistemolojinin çöküşü, bilginin kaynağının sorgulanması ve entelektüellerin toplumdaki değişen rolü, anlam çokluğu ve temsilin krizi, üretimin değil tüketimin ön planda olduğu toplum fikri, farklılık, çoğulluk ve heterojenliğin kutsanışı, yerel ve geleneksel olana duyarlılık, toplumsal hareketlerin değişen yapısı. Tüm bunları kapsayan ve postmoderni eleştiren düşünürlerin de içerisinde bulunduğu ortak zemin ise moderne getirilen eleştiridir.

Eleştiriler modern felsefenin temellerine yöneltilmiştir. Modern kesinlikli bilgi, özne ve sonlu tarih anlayışı sorgulanır. Descartes'in doğru bilgiye ulaşmak için kesinlikli bir metoda ihtiyaç olduğunu söylemesi ve bu metodun düşünen öznenin düşünme yetisine sahip olmasında temellendirilmesi aynı zamanda rasyonel, belirleyen, fail bir özne betimlemesi yapmaktadır. Bu düşünce modernin felsefi temeli olarak karşımıza çıkar (Pippin akt Küçük, 2018: 36). Söz konusu fikir modern bireyciliği biçimlendirmiştir; böylece birey tüm dışsal baskılardan muaf ve dünyayı düzenleyen bir konuma yerleşir. Yeryüzünde bulunan tüm ihtiyaçlar giderilecek, çatışmanın olmadığı, adil bir toplum oluşturulacaktır. Belirsizliğin son bulacağı, doğaya ilişkin tüm bilgilerin edinileceği inancı söz konusudur (Bauman, 2017a: 59). Bu düşünceler temellerini Hegel'de bulur. Ona göre tarih, insan tininin yavaş yavaş açınlandığı bir süreçtir. İnsan bu eylemleri Tanrı'nın dünya üzerindeki yönetimini inşa etmek amacıyla gerçekleştirir (Hegel akt Kumar: 103). İnsan, aklın ışığında eyleme geçecek ve sonlu olana, doğru yoldan ulaşacaktır. Ancak, bu özne tahayyülü postmodern düşünürler tarafından sorgulanmıştır. Foucault, bireyin bir iktidar ilişkileri ürünü olduğunu söyler, *"Kimliği ve karakteristikleriyle birey bedenler, çok katlılıklar, hareketler, arzular, güçler üzerinde uygulanan bir iktidar ilişkisinin ürünüdür"* (Foucault akt Küçük, 2018: 56). Rasyonel ve bütün olarak ele alınabilecek bir öznenen bahsedilemez. Özne çok katlı ve parçalı bir yapıya sahiptir.

Yalnızca Foucault değil, Derrida, Lyotard ve Baudrillard gibi düşünürlerin eserlerinde ortaya çıkan postmodern durum, modernliğin temellerine yönelen güçlü felsefi eleştirilerden oluşmaktadır. Modern felsefenin sorunlu yanları işaret edilmiş ve eleştiriye tabi tutulmuştur. Modernin mikro yapıları dikkate almayan, Kartezyen ikilikler ve diyalektik düşüncelerinin, bizleri özgürlük yerine tahakküme sürüklediğini vurgulamışlardır. Derrida bu ikili düşünme tarzında her insanın belirli bir yapı içerisinde

oturtulduğunu düşünmüş, bunun insanın doğasına aykırı olduğunu ileri sürerek söz konusu düşünce yapısını sökmeye girişmiştir. Foucault özne ve iktidar çerçevesinde tarihsel olayları değerlendirerek modern sosyoloji ezberini bozmuş, Lyotard insan kalabilmek ve modernin belirlenimlerinden uzaklaşabilmek adına modernlik fikrinin karşısında yer almıştır. Ancak tüm bu düşünürlerin eleştirilerinden ortaya çıkan sonuç postmodern bir dönem içerisinde olduğumuzu işaret etmez. Söz konusu düşünürlerin fikirlerinden çıkan ortak sonuç, böyle bir dönemlendirmenin postmodern olarak adlandırılan kavramın yapısına ters olduğunu göstermektedir. Burada ince bir ayırım söz konusudur; tüm bu düşüncelerin sonucunda modern olanın eleştirildiği, zayıflatıldığı ve aşıldığı iması doğmaktadır.

1.3.1. Postmodern Kavramı ve Modern Düşüncenin Eleştirisi

Postmodern kavramı sabit bir tanım ile değil, içerisinde barındırdığı birçok yaklaşım ile açıklanabilecek bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde kullanılan anlamında olmasa da postmodern teriminin ilk ne zaman kullanıldığına baktığımızda ise ressam John Watkins Chapman'ın 1870'lerde postmodern resim kavramı ile karşılaşırız. Daha sonra 1917'de Rudolf Pannowitz, Avrupa kültürünün sahip olduğu değerlerin ve nihilizmin çöküşünü belirtmek için bu kavramı kullanır (Welsch akt Best ve Kellner, 2016: 22).

Postmodernite kavramı da modern kavramında olduğu gibi üzerinde uzlaşmış bir tanıma sahip değildir. Postmodernite tanımlamaya karşı korumalı bir yapıya sahiptir. Sözcüğün içerisinde modernite barınmaktadır; fakat bu yeni terim aynı zamanda ondan uzaklaşıldığı imasına sahiptir (Huyssen, 2018: 232). Bu açıklama modernliği ardımızda bıraktığımız anlamına gelmemektedir. Terim modern ile eleştirel bir ilişkiye atıfta bulunup, onunla birleşik olduğu anlamında da kullanılabilir (Vattimo akt Smart, 2018: 356). Ayrıca modern ve modernizm terimlerinde olduğu gibi, postmodern ve postmodernizm terimleri arasında belirgin bir ayırım yapmak için dayanılabilecek bir nokta bulunmamaktadır. Bu iki terimin sık sık birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir (Kumar, 2013: 126).

Postmodernitenin çıkış noktası, modern felsefenin eleştirisi ve rasyonalitenin sorunlu yanlarını vurgulamaktır. Söz konusu eleştirilere baktığımızda, bu düşünceler

yalnızca postmodern olarak bilinen düşünürlerce değil, bizzat modern çağın büyük filozoflarınca da paylaşılmaktadır. Sigmund Freud, Friedrich Nietzsche ve Martin Heidegger gibi düşünürler, modern projenin sorunlu yanlarını farklı perspektiflerden bakarak ele almışlardır (Küçük, 2018: 47).

Nietzsche *Ahlâkın Soykütüğü* adlı kitabında kurucu özneyi eleştirir. Ona göre dünya üzerinde güçlü olanlar ve zayıf olanlar vardır. Güçlü olan, zayıf olan üzerinde tahakküm kuracaktır. Ancak zayıf, güçlü olanın bu gücünü belirli değerlere göre kullanması gerektiği inancını taşır. Bunlar ahlaksal öğelerdir. Böylece güç kötülük olarak yorumlanır. Burada insan eyleminin gerisinde bir öz olduğu fikri barınmaktadır. Böylece yapay bir özne doğmuştur. Ona göre ne böyle bir öz vardır ne de bu tür yorumlar ile oluşmuş özne (Touraine, 2018: 144-145). “... Tüm bilimimiz, tüm soğukluğu, tüm duygusallıktan arınmışlığına rağmen, dilin ayartıcı etkisinin altında, doğumundan sonra değiştirilip yerine başka bir çocuğun konuştuğu piç kurusu “özne”den bir türlü kurtulamıyor” (Nietzsche den akt Küçük: 48). Nietzsche gibi Heidegger de modern temsili özne fikrini eleştirir. Heidegger’e göre, bu fikir Batı metafiziğinin bir ürünüdür ve doğa ile insanı tahakküm altına almaktadır (Best ve Kellner, 2016: 45-46).

Freud ise insanların rasyonel davranışlarda bulunduğunu söyleyen düşünceye eleştiri getirir ve yeni bir yaklaşım ortaya koyar. Ona göre insanlar eylemlerini, arzuların yönlendirdiği bilinçdışı bir süreçle gerçekleştirmektedir (Küçük, 2018: 47). Hesaplanabilir ve rasyonelleştirilmiş insan eylemi fikrini, arzuların karar alma süreçlerindeki belirleyiciliklerini vurgulayarak eleştirir. Postmodern düşünürler ise modern rasyonalitenin tüm savları ve temellerini yeniden ele almışlardır. Bu düşünürlerden Jacques Derrida, Foucault ve Lyotard’ın ele aldığı sorunlar arasında hakikatin dayanağı, dilin ve söylemin hakikatin oluşumundaki rolü ve Aydınlanma projesinin rasyonel öznesi önemli bir yere sahiptir (Smart, 2018: 359).

1.3.2. Postmodern Çok Seslilik: Hakikatin Sorgulanması

Modern rasyonalitenin hakikate bilim yoluyla ulaşılacağı ve toplumun belirli yasalara tabi olduğu düşüncesi, postmodern düşüncede büyük bir kuşku ile karşılanmıştır. Buna göre herhangi bir teori ile hakikat açıklanamaz. Çünkü açıklanacak

kendinden menkul bir hakikat söz konusu değildir. Postmodern düşünce ile birlikte, toplumsal düzeni sağlamak adına belirli sınıflandırma ve kategoriler ile düşünme biçimi yerini, sonradan kazanılan tecrübeler, duygular ve arzu ile elde edilecek bilgiye bırakmıştır. Yaşam ve düşünce biçimlerimiz birer inşadan ibarettir (Flax akt Küçük, 2018: 57). Dünya'ya ilişkin algı ve bilgilerimizin tamamının birer inşa ve hikâye olduğu düşüncesi Nietzsche'de karşılık bulur. Ona göre olgular değil yorumlar vardır. Özne, bilgi ve hakikat gibi gerçek olduğunu düşündüğümüz tüm kavramlar yaşama sonradan eklenmiş yorumlardan ibarettir (Nietzsche akt Ferraris, 2019: 20).

Postmodernite, teorilerin birer perspektiften öteye geçemeyeceği düşüncesini savunur. Modern düşüncenin hakikatin dayanacağı sağlam temelleri keşfetme iddiasını ve bu temellerin evrensel açıklamalar sağlayacağı düşüncesini de bir yorum olarak değerlendirir (Keller, 2016: 20). Herhangi bir yorum diğerine üstün değildir. Bu düşünceden hareketle Foucault, Derrida ve Lyotard gibi düşünürler, söylem ve dilin hakikatin oluşumundaki rolünü incelemişler ve totalleştirici tüm yorumları reddetmişlerdir.

Bu bağlamda Michel Foucault, iktidarın doğasını inceler. Ona göre iktidar, modern düşünürlerin ortaya koymuş olduğu kuramlarla açıklanamayacak bir yapıdadır. İktidar tamamıyla makro yapılarda ya da yönetici elitlerin elinde olan katı bir örgütlenme değil, parçalı, dağınık, merkezlessiz, beden ve kimliklerin oluşumunda etkili bir yapıdır. Foucault bu yapıyı, *“Güçleri önlemeye, boyun eğdirmeye ya da tahrip etmeye adanmış olan bir iktidardan daha ziyade güçleri yaratmaya, büyümelerini sağlamaya ve düzenlemeye eğilimli”* bir yapı olarak tanımlar (Foucault akt Best ve Kellner, 2016: 81). Düzenleme, denetleme ve yönetmenin yolunun, toplumsal pratiklerle oluşturulmuş dil sisteminin içerisinde geçtiğini söyler. Rasyonel ve bilimsel açıklamalar kendisinden başka tüm söylemlerin geçerliliğini dışlar ve insanların yaşamlarını söylemsel olarak oluşturulur. Ona göre Aydınlanma ile birlikte bu söylemler katlanarak artmış ve insanların tüm edimleri iktidar/bilgi yapılarının “emperyalizmi”ne maruz kalmıştır (Foucault akt Best ve Kellner, 2016: 66).

Cinselliğin Tarihi isimli metninde iktidarın işleyişinin yalnızca cinselliğin bastırılması ile gerçekleşmediğini açıklar. Beden üzerinde hâkimiyet kurmak, disiplin altına almak ve denetlemek amacıyla “cinsel bir doğa”ya sahip öznelerin üretilmesinin bu sürecin temeli olduğunu söyler. Bu haz ve arzuların, söz konusu iktidar rejimi

içerisinde üretilerek, denetimlerinin sağlandığını belirtir. *Hapishanenin Doğuşu*'nda ise yine özne, ruh ve bedenın söylemsel üretimini anlatır. Hapishaneler, okullar, hastaneler ve işyerleri gibi kurumlar aracılığı ile bu üretimin gerçekleştiğini ileri sürer. Kurumlar aracılığıyla disiplin altına almanın bireyleri sadece yönlendiren ve yöneten bir işlevi değil, onları üreten işlevine de dikkat çeker. “*Disiplin bireyleri ‘yapar’; bireyleri hem kendi nesneleri hem de kendi uygulamalarının araçları olarak gören iktidarın özgül tekniğidir disiplin*” (Foucault akt Best ve Kellner, 2016: 78-79). Tüm bunlardan hareketle söyleyebiliriz ki Foucault, marjinal ve dışlanmış söylemlerin tarihini inceler. Dilde gerçekleşen söylemlerin sabit bir iktidar ya da ekonomik alt yapı gibi kavramlarla açıklanamayacağını savunur. Farklı ve dışlanmış olan söylemlere, iktidarın kapsayıcılığı ve zorbalığına karşı geldikleri için dikkat çeker (Foucault akt Best ve Kellner, 2016: 79-80).

Foucault, yukarıda bahsettiğimiz düşüncelerinde de karşımıza çıktığı gibi Aydınlanma öznesinin imal edilmiş bir yapıda olduğunu savunur. Bu özne fikrinin reddedilmesi gerektiğini söyler. İncelenmesi gereken, söz konusu rasyonel ve edimci özne değil, insanı oluşturan söylemsel pratiklerdir. İnsan bilginin temeli değil, nesnesidir (Kumar, 2013: 156). “*Kurucu öznenen vazgeçmek ve bizzat öznenen kurtulmak zorundayız, yani öznenin kuruluşunu tarihsel bir çerçeve içerisinde açıklayabilen bir analize varmak zorundayız*” (Foucault akt Best ve Kellner, 2016: 83). Foucault, insan ile ilgili bilgi sahibi olabilmemiz ve onu inceleyebilmemiz için dil ve söylemi incelemeye davette bulunur. Modern dönemde ne söylediğimiz önemliyken, postmodern dönemde nasıl söylediğimiz önemli hale gelmiştir.

Bilginin bir tahakküm aracı olduğu düşüncesini Jacques Derrida, dil ve anlam bağlamında ele almıştır. Ona göre dilin yapısı gereği sabit bir anlamdan bahsedilemez. Derrida'ya göre gösteren ile gösterilen arasında hareketli bir anlam ilişkisi söz konusudur ve birbirlerini devamlı olarak dönüştürmektedirler. En son gösterilene hiçbir zaman ulaşamaz. Bunun nedeni dolaysız bir açıklaması olan hiçbir göstergenin olmamasıdır. Göstergeler her zaman olmayana referanstır. Anlam sabit değildir. Gösterenler arasında sürekli hareket halindedir. Göstergenin sabit bir anlamı ifade ettiği düşüncesi, varılması gereken bir hedefe ulaşmak için bilginin bir araç olduğu düşüncesine dayanır. Nihayetinde hedefe ulaşılacak ve arzulanan tümlük

gerçekleşecektir. Derrida, tümlük kavramlarına karşı çıkar ve bunların birer metafizik düşünce olduğu eleştirisini getirir (Sarup, 2017:58-59).

Derrida, Batı felsefesinin ses ve söz merkezci bir yapıda olduğunu söyler. Bu düşünce yazı karşısında sözü her zaman imtiyazlı kılmaktadır. Derrida'ya göre bu görüşün altında mevcudiyet fikri yatar. Sözün mevcudiyete yazıya göre daha yakın olduğu düşüncesi hâkimdir. Çünkü konuşma dolaysızlık bildirir. Ayrıca konuşma tinsel içsellğe çok daha yakın görülmektedir. Bu durumda yazı doğal değil, var olana sonradan eklenmiş gibi görülmektedir. Derrida, Platon'dan başlayarak Batı düşüncesinin söze karşı yazıyı zaman içerisinde alçalttığını belirtir. Bu düşünceyi, belli bir insan varlığı arayışı temelli olmakla eleştirir. Kendi varlıklarını bir özü temel göstererek kanıtlama amacıyla dili kullanmakta olduklarını söyler. Batı felsefesi tüm inanç ve düşüncelerimizin temelinde bulunan bir öz ya da gerçeklik olduğu üstüne temellenmiştir. Bu sebeple, İdea, Tanrı, Tin gibi aşkın (kendiliğinden var olan, kendi kendine referans) ve değişmez bir dayanak olan gösterilen ve gösteren inancı söz konusudur. Derrida, bu türden varlık düşünceleri ve tümlük inançlarının bir kurgu olduğunu söyler ve onları metafizik olarak adlandırır (Sarup, 2017: 62-64).

Derrida bütün bu metafizik düşüncelerde mevcut olan ikili karşıtlıklara dikkat çeker. Gösteren/gösterilen, konuşma/yazı, söz/dil, edilgenlik/etkinlik gibi ikili karşıtlıklar hiçbir zaman değişmeyecek olan son gördergeye referanstır. Bu karşıtlıklarda biri diğerine her zaman üstün kılınmıştır. Şeyleri ikili karşıtlıklar aracılığı ile kavrama eğiliminde olduğumuzu belirten Derrida, metafizik düşüncenin zihnimizde bu yolla canlı kalmayı sürdürdüğünü söyler. İş bu yüzden yapısöküm yöntemini önerir (Sarup, 2017: 64-65).

Ona göre yapısöküm, *“Okuma, konuşma, yazma gibi veya mimari gibi farklı alanlardaki totaliter tehlikeyi tanıyıp, mücadele etmenin yeter ve gerekli şartını oluşturmaktır”* (Derrida akt Ayaz, 1999: 28). Yapısöküm yöntemini kullanmanın ilk yolu, her şeyi metin olarak görmekten geçer. Derrida'ya göre metnin dışında hiçbir şey yoktur. Onun metin kavramı yalnızca yazılı olanı değil, düşünce sistemlerini, toplumsal kurumları ve söylemleri de kapsar. *“Metnin ötesinde hiçbir şey olmaması bu yüzdendir”* (Derrida akt Smart, 2018: 364). Yapısöküm yöntemindeki amaç, yöntemin içerisinde barındırdığı totalleştirici tehlikelerden sakınmaktır. Her metnin, farklılık ve özgürlüğü dikkate alınarak bu edimi uygulamak gerekmektedir. Derrida, anlamın

metnin ulaşacağı en son nokta olduğu fikrini eleştirerek, totaliteden uzak ve farklı olanın savunusunu yapar (Ayaz, 1999: 29-30). Yapısöküm, metafizik düşüncelerin eleştiriye tabi tutulduğu bir müdahale politikası olarak düşünülebilir. Bu yöntemi, düşünce sistemimizin alışkın olduğu ikili karşıtlıklar ile düşünme edimine uygulamanın gerekliliğini vurgular. Ancak söz konusu yapıyı sökme eylemi, yine bu yapıyı oluşturan dile yaslanmaya zorunludur. Derrida bu yüzden metafiziği temellük etme riski ile karşı karşıya kaldığımızı ve bunu mevcudiyet metafiziğinin aşılması ile karıştırmamamız gerektiğini söyler (Derrida akt Smart, 2018: 365).

Bu düşünceleri paylaşan bir diğer düşünür François Lyotard, ikili karşıtlıklarda birinin diğerine imtiyazlı kılındığı kavramların insan dışı yapısını vurgular. Gösterilebilir ve kavramsallaştırılabilir olanın değil, gösterilemeyen peşine düşmemiz gerektiğini belirtir. İnsanların görevi gerçekliği sağlamak değil, uzlaşmazlıkları arttırmak ve farklılıkları selamlamaktır. Bugüne kadar var olan totalleştirici düşüncenin bedelini yeterince ödediğimizi söyler (Lyotard, 1994: 55-58). Burada Wittgenstein'in dil oyunları kavramını gündeme getirir. Wittgenstein'a göre dil oyunları terimi "*çeşitli söylem kategorilerinin her birinin, onların özelliklerini ve kullanım tarzlarını açıkça belirten kurallarla belirlenebilmesi*"ni ifade eder (Lyotard, 2014: 25). Bilimsel bilginin diğer yorumlara tahakküm kuran bir yorum olarak görülmesi gerektiğini bu kavrama dayanarak açıklar. Ona göre bilimsel bilgi tüm bilgileri kapsamaz. Anlatısal bilgi ile sürekli mücadele içerisinde olmuştur. Geleneksel toplumlarda anlatılar doğru ile yanlış belirtip, bunların nasıl uygulanacağını belirlerler. Toplumun bir arada yaşayabilmesini sağlayan kurallar, anlatılar ile aktarılır. Lyotard, bilimin dil oyununun mantıksal ve bilişsel görüşleri karşısında anlatısal yapılarının geri plana itildiğini söyler. Bilimsel bilgi, ölçütlerine uymayan her tür bilgiyi dışlar. Anlatılar, bilim insanları tarafından otoriter, cahilce, ideolojik, geri kalmış, yabancılaşmış, önyargılı gibi sıfatlarla sınıflandırılır. Lyotard anlatısal bilginin, bilimsel bilgi kadar zorunlu olduğunu savunur (Sarup, 2017: 193-194). "*Farklı dil oyunları farklı ölçüler ile farklı kuralların yönetimi altında oynanmaktadır; bunlardan hiçbirisi de bir diğerine göre ayrıcalıklı bir konumda değildir*" (Sarup, 2017: 213).

Lyotard dil oyunlarını savunarak, toplum içerisindeki her söylemin bir diğerinden daha üstün ya da daha aşağıda olduğu fikrini eleştirir. Dil oyunlarının çoğulluğu ile yasa koyucu tüm söylemleri reddeder (Kellner, 2018: 424). Söz konusu

yasa koyucu söylemler, kendilerini bilimsel bilgi temelinde meşrulaştırarak gerçekleşmesi beklenen bir hedefe doğru yol aldığımızı ima eder. Lyotard bu tür söylemleri büyük anlatılar olarak adlandırır. Modern özgürleşme fikri, sonlu tarih anlayışı, mutlak tin düşünceleri; kısacası Batı metafiziğinin ürettiği totalleştirici tüm kavramlar söz konusu anlatıya örnek olarak gösterilebilir. Kapitalizm ve sosyalizm gibi siyasal sistemler de bu anlatının vücut bulmuş halidir. Lyotard’a göre büyük anlatılar itibarını kaybetmektedir (Lyotard akt Smart, 2018: 370).

“Onarılması imkânsız bir kuşku, Batı bilincine değilse de Avrupa bilincine hakkedilmiştir: Kant’ın düşündüğü gibi evrensel tarih kaçınılmaz bir şekilde “daha iyiye doğru” hareket etmiyor, ya da tarihin ille evrensel bir erekliliği yoktur” (Lyotard akt Smart, 2018: 371).

Özetle Lyotard farklılık, çoğulluk, heterojenlik ve uzlaşmazlığı selamlayarak; uzlaşmacı ve totalleştirici anlatıların vadesini doldurduğunu söyler. Bu sayede hakikatin kendinden menkul bir kaynak ya da bilimin üstün olduğu bir akıl yürütmeden değil, dil oyunlarının sonucunda meydana geldiğini savunur. Kendi sözleriyle aktaracak olursak: *“Bütüne karşı savaşılm, gösterilemeze tanıklık edelim, ihtilafları şiddetlendirelim, ismin onurunu kurtaralım”* (Lyotard, 1994: 58).

Hakikat kavramını diğer postmodern düşünürlerden oldukça farklı bir bakış açısıyla değerlendiren Jean Baudrillard ise, bizzat gerçekliğin yok olduğunu ilan eder. Onun teorisi gerçeklikle birlikte, modern teorinin ve tarihin de ortadan kalktığını ifade etmektedir (Best ve Kellner, 2016: 192). Aydınlanma dönemiyle birlikte sahip olduğumuz teorinin gerçekliği yansıttığı fikri, artık geçerliliğini yitirmiştir. Gerçeğin yeniden üretildiği hipergerçek bir bağlamda, teorinin dayanabileceği hiçbir hakikat yoktur. Böylece toplum teorisi sorunlu hale gelmektedir (Baudrillard akt Smart, 2018: 385). Baudrillard’ın teorisi belirlenmemiş, narsistik ve tesadüfi bir dünya betimlemesi yapmaktadır. Artık gerçek yoktur. Simülasyon ve hipergerçeklik vardır (Baudrillard akt Smart, 2018: 383). Baudrillard’a göre endüstri toplumunda örgütlenmenin temeli üretimken, postmodern toplumda gerçeği oluşturan modeller taklitlerden meydana gelmektedir. Taklitler toplumun oluşumunda modeller olarak kabul edilmiş, gerçeğin de ötesinde bir hipergerçeklik oluşturmuştur (Baudrillard akt Kellner, 2018: 414).

Baudrillard teorisini geliştirirken aşırı bir soyutlama kullanmıştır. Teorisini incelediğimizde temel kavramlar olarak simülasyon ve hipergerçeklik terimleri ile karşılaşırız. Simülasyon, *“Gerçekten ve fiili olarak var olmayan bir şeyi bütün bileşenleriyle birlikte gerçekmiş ve fiilen varmış gibi gösterme durumu”* (Best ve Kellner, 2016: 160) olarak tanımlanabilir. Baudrillard’a göre hipergerçeklik ise, modellerin gerçeğin yerini aldığı bir durumu ifade eder. Bu modellerden oluşan gerçekliğin, gerçekten çok daha gerçek olduğunu söyler (Baudrillard akt Best ve Kellner, 2016: 172-173).

“Simülasyon bundan böyle bir arazinin, göndergesel bir varlığın ya da tözün simülasyonu değil. Simülasyon, kökenleri ya da gerçekliği olmayan bir gerçeğin modelleri tarafından yaratılır: Bir hipergerçek” (Baudrillard akt Best ve Kellner, 2016: 170).

Baudrillard, modeller tarafından yaratılan gerçekliğin toplumsal hayat üzerindeki egemenliğini inceler ve bu egemenliğin üç dönemini açıklar. Ona göre feodalitenin egemen olduğu dönemde göstergeler sabitti. Belirli göstergeler kişilerin şeylerin toplumdaki konumunu işaret etmekteydi. Ancak bu dönemde ortaya çıkan yeni sınıfın, feodal lordların sahip olduğu göstergeleri temellük etmeye başlaması, Orta Çağ’ın hiyerarşik gösterge düzenini yok etmiştir. Modellerin doğayı ya da yasayı temsil ettiğinin kabul edildiği bu dönemde ‘doğal değerler yasası’ egemendi. Modellerin ikinci dönemi ise endüstri devrimi ile ortaya çıkmıştır. Üretim makineleşmiş, kopyalar otomasyon ile sınırsızca yeniden üretilmeye başlanmıştır. Buradaki önemli nokta, otomasyonun insan emeğini taklit etmesidir. Artık gerçekliği teknolojik yeniden üretimin oluşturduğu bu döneme ise ‘endüstriyel değer yasası’ hâkimdir. Baudrillard modellerin üçüncü dönemini ise şu şekilde açıklar: *“Ne birincide olduğu gibi bir orijinalin sahtesinden oluşan bir dünyadayızdır, ne de ikincide olduğu gibi saf bir seriler dünyasında”*. ‘Yapısal değerler yasası’nın hâkim olduğu bu düzen, gerçekliğin temelini modeller olduğu bir dünyayı anlatmaktadır (Baudrillard akt Best ve Kellner, 2018: 415-416). Bu modeller toplumu ve insan yaşamını örgütler. Bunun örnekleri ile medyada karşılaşırız. Medya, ideal olanın ne olduğu konusunda belirleyici bir konuma sahiptir. İdeal ev, kent, cinsellik, kıyafet ve yemek, medya mesajları ile bireylere ve

toplumlara aktarılır. Bu şekilde hipergerçek bir toplum oluşur ve modeller ile gerçeklik arasındaki sınır yok olur (Best ve Kellner, 2016: 173).

Belirli modellerin sunulması ile toplumun oluşmasında medyanın bu büyük katkısı, Baudrillard'ın 'İletişim Esrikliği' dediği koşullar ile dünyamızı bir simülasyon dünyası haline getirmiştir. İletişim esrikliği ile özerk, fail birey fikri de ortadan kalmıştır. Baudrillard bireyi, dijital teknolojiler ile birlikte sürekli akış halindeki iletilerin içinden geçtiği "çok katlı şebekelerin bir terminali" olarak tanımlamaktadır (Baudrillard akt Kumar, 2013: 150-153).

Medya mesajları ve simülasyonlar her yeri ele geçirmiştir. Toplumsal alan içerisinde anlam donuklaşmıştır. Sürekli aktarılan reklamlar, eğlence içerikleri, politik içerikler, insanları daima bir eyleme sürüklemektedir. Bu iletiler bireyleri tüketmeye, çalışmaya, oy vermeye, belirli konular ve olaylar hakkında görüş bildirmeye ya da görüş sahibi olmaya sürükler. Baudrillard'a göre, bu bombardımanın hedefinde olan kitleler kayıtsızlaşmaya başlar. Tüm iletiler ve anlam bir kara delik tarafından yutulmuşçasına, içe göçmüştür. İnfilak edip, içe göçen bir toplumda toplumsallıktan bahsedilemez. Böylece anlam, ideolojiler ve toplumsal ortadan kaybolur. Bu sebepten ötürü teori ve politika kendisini temellendireceği bir nokta bulamaz (Baudrillard akt Best ve Kellner, 2016: 175). Postmodern toplumda artık anlam tükenmiştir. Anlamın var olabilmesi için, referans vereceği bir temel olması gerekmektedir. Ancak göstergelerin giderek arttığı ve içe göçtüğü bu toplumda, her şey gibi bu temellerde içe göçmüş ve ortadan kaybolmuştur (Best ve Kellner, 2016: 183).

Bu durum için içe göçme, infilak etme metaforlarını kullanan Baudrillard'a göre postmodernite, modernin temellerini sorgulayıp onları yıktıktan sonra, bu yıkımdan geriye kalanlar ile oynamayı ifade eder. Postmodernite, modernin tüm sınırlılıklarının ve anlamın yitirilişinin ardından ortaya çıkan boşluk ve acıya tepki olarak ortaya çıkar (Best ve Kellner, 2016: 184).

"Her şey olup bitti. Olanaklılıkların uç noktalarına varıldı. Her şey kendi kendisini imha etti. Bütün bir evrenini yapıbozumuna uğrattı. O nedenle geriye yalnızca kırıntılar kaldı. Bundan sonra yapılabilecek tek şey, kırıntılarla oynamaktan ibaret. Kırıntılarla oynamak-işte bu postmoderndir" (Baudrillard akt Best ve Kellner, 2016: 184).

1.4. Postmodernitenin Ekonomi Politik Eleştirisi

Postmodern düşünürler, modern düşünceye güçlü eleştiriler yöneltmişlerdir. Bu eleştiriler sonucunda ortaya çıkan postmodern düşünce, katılığın, ilerlemeciliğin, totalleştirmenin ve homojenliğin karşısında konumlanmıştır. Marksist düşünürler ise bu değerlendirmelere, eleştirel bir analiz ile yaklaşmışlardır. Bu katkıları reddetmeseler de söz konusu eleştirilerin moderni karikatürize ederek ortaya koyulduğunu vurgulamışlardır. Postmodern teoriler, modern düşünceyi içerisinde barındırdığı çeşitlilik ve farklılıkları görmezden gelerek, ilerici bir tarih anlayışı sunmakla, deneyimlerimizi sabit yasalarla belirlemek ve bu yasaların bütün zaman ve mekânlarda geçerli olacağını söylemekle suçlamışlardır. Sözelimi Lyotard modernliği öte anlatılara, Baudrillard göstergebilimsel bir sisteme, Foucault ise büyük bir hapishane toplumuna indirgemektedir (Best ve Kellner, 2016: 388). Ancak örneğin, modern düşünürler arasında en çok tartışılan isimlerin başında gelen Karl Marx, insan deneyimi ve varlığından bağımsız bir tarih olgusunun varlığından hiçbir zaman bahsetmemiştir. Bu okuma, Derrida'nın "metin her şeydir ve onun dışında hiçbir şey yoktur" düşüncesinin, yazıdan başka bir yorumlamaya kapalı olduğu okuması ile aynı sonuçlara varmaktadır (Eagleton, 2015: 70).

Marx'ın tarihsel materyalizmi, temellerini Hegel'in diyalektik anlayışında bulur. İdealist yaklaşıma sahip Hegel, diyalektiği evren ve insanı anlamayı mümkün kılmak adına genişletmiştir. Ona göre mutlak ruh (tin) ve aklın (ide) gelişimi üç aşamayı takip eder; tez, anti-tez ve sentez. Toplumsal yaşamın gelişmesi, diyalektiğe bağlıdır. Akılda (ide) tez ve anti-tez çatışması sonucunda sentez oluşacak, bu da toplumsal düzen içerisinde başka bir tezin doğmasını sağlayacaktır. Hegel ile Marx'ın diyalektiğini ayıran nokta ise tam olarak burada ortaya çıkmaktadır. Hegel, akılda gerçekleşen bu gelişmenin maddi ilişkileri belirlediğini düşünürken, Marx ise maddi dünyada gerçekleşen değişikliklerin, düşüncede değişime neden olduğunu söylemektedir (Küçükkalay, 2011: 380-381). Marx'a göre insanlık adına önem taşıyan çelişkiler ve çatışmalar akılda değil, gerçek dünyada yer almaktadır. Düşünce ise çatışan güçleri anlayarak, insan eyleminin etkinliğini arttırmayı sağlayacaktır (Faulkner, 2014: 194). Söz konusu çatışma belirli bir noktada tarihin durmasını değil, sürekli bir değişim ve dönüşümünü ifade etmektedir. Gelişim bu yolla gerçekleşecektir.

Hegel'in diyalektiği insanların içerisinde bulunduğu şartları belirlediğini söylerken, Marx'ın tarihsel materyalizmi ise insanları içerisinde bulunduğu şartların şekillendirdiğini belirtmektedir. Postmodern toplumda da içinde bulunduğumuz şartlar, bizi yabancılaşma hissinin kaynağına götürmeyen, tüketime odaklandıran, gerçekliğı herkesin kendisinin ürettiğı ve o gerçekliğe inanmalarına cesaret veren bir yaklaşım barındırır. Dolayısıyla da kişi emek sömürsünü göremez. Sistemde ne kadar fazla çoklu yorum bulunursa hakikat o kadar derinlerde kalır ve hakikati örten söylemler postmodern söylem altında sermaye tarafından değerlendirilip alkışlanır. Bu noktada postmodernitenin farklılıklara verdiği önem, sermaye tarafından soğurulmaktadır.

Ötekine ve farklılığa açıklığı savunan postmodern düşüncenin, teorisini oluştururken bunu gerçekleştirmekteki başarısı ise tartışma konusudur. Bu fikirleri savunurken, en az karşısında yer aldığı düşünceler kadar dışlayıcı ve sansürcü olabilmektedir. Örneğin, kültür ele alınırken sınıf yapısı dikkate alınmamakta, bedenden bahsedilirken biyoloji konuya dâhil edilmemektedir. Postmodernizm bizzat dışladığı ikili karşıtlıklar aracılığıyla düşüncelerini oluşturmaktadır. Bu şekilde kendi totalleştirici teorisini üretmektedir (Eagleton, 2015: 45-46). Bu açıdan bakıldığında postmodern teoriler, modern düşünceyi kaba çizgilerle ele almış abartılı bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakış, modern içerisindeki farklı düşünce ve akımları görmezden gelmektedir. Fakat eleştirilen büyük anlatılar ve onları ileri süren temsilcileri, bahsedildiğinden çok daha incelikli ve karmaşık düşünceleri barındırmaktadır. Postmodern tartışma, bu düşünürlerin fikirlerinde yer alan farklılık, ayrıntı ve parçalanmayı, yarattığı karikatür içerisinde kaybetmektedir (Harvey, 2014: 136).

Modern düşünürlerin ortaya koyduğu teoriler belirlenimci ve indirgemeci değil, düşünömsel ve özeleştiril olmaya çağrıda bulunmaktadır. İleri sürölen teorilerin kendi sınırlılıklarını belirlemesi ve bunları ortaya koyması; yanlışlanmaya daima açık olması gerekmektedir. Tüm düşünürler ve teorileri, bu başarıyı yakalayamamış olsa da modern teorisinin taşıdığı eleştireliliğı ve toplum teorisinden bakımdan hala faydalı olan kavramlarını tamamen reddetmek hatalı bir yaklaşım olacaktır (Best ve Kellner, 2016: 355). Bu bağlamda Jürgen Habermas modernliğin tamamlanmamış bir proje olduğunu söyleyerek modernliğin bilişsel, ahlaki ve estetik kazanımlarının korunması gerektiğini söyler (Çiğdem, 2015: 204). Teorilerin yanlışlığının ortaya koyulabilmesi tüm teorilerin reddedilmesi gerektiğini değil, eleştireliliğin kazanımlarını işaret etmektedir. Modern

düşünceye yöneltlen eleştiriler ise modernitenin kusurlu yanlarının yanında, onun kazanımlarını da bir karikatür içerisine dahil ederek reddetme eğilimindedirler.

Modernin karikatürleştirilmesi yaklaşımı, onun aşıldığı ve postmodern döneme geçildiği imasını barındırmaktadır. Bu eleştiriye, postmodernin tanımı gereği bir tarihselleştirme yapamayacağı şekilde karşı çıkılsa da; modernin sonrasına geçildiği iması postmodern ve post endüstriyel teorilerin içerisinde barındırdıkları fikirlerde karşımıza çıkmaktadır.

Post endüstriyel ve postmodern teoriler toplumsal değişimin motoru olarak teknolojiyi görmektedir. Değişimin faili olan özne ve onun ait olduğu sınıflar görmezden gelinir. İki teori de bu açıdan bakıldığında totalleştiricidir ve içinde bulunduğumuz anın yeniliğini vurgular. Tarihsel süreçte sürekli yeninin içerisinde olduğumuz ve bir kopuş yaşadığımız düşüncesi, tarihsizleştirmeyi barındırır. Tarihsizleştirme, içerisinde yaşadığımız durumunun sermaye, etnisite ve toplumsal cinsiyet tarafından nasıl belirlendiğini görmemizi engellemektedir. Bu şekilde sınıfların, öznelerin ve toplumsalın geride bırakılması, geçmişle olan sürekliliğin görülmesini engeller ve tarih içerisinde bir kopuş ya da kesinti iması taşır. Bir postmodern kopuşu ileri sürmek, ancak bunun tarihsel analizi ile mümkündür. İçinde yaşanan toplumsal durum, geçmiş ile benzerlikleri ve farklılıkları ile bir arada ele alınıp teorileştirilmedi. Bu ise diyalektik bir analizi gerektirir (Best ve Kellner, 2016: 379-385).

Eleştirel düşünürler, tarih içerisinde bulunduğumuz yerin belirlenmesi ve anlamlandırılmasını, geçmişle olan süreklilikleri inceleyerek ele almaktadırlar. Bu bağlamda David Harvey, postmodernizmi “*modernizmin bağrında özgül bir kriz*” olarak ele almaktadır. Harvey bu süreklilik ilişkisini incelerken, kapitalizmin yaşadığı değişim ve dönüşüme mercek tutar. Üretim biçimi, sermaye ve piyasada yaşanan dönüşümleri inceleyerek, yaşanan toplumsal değişimin moderninden postmodern bir kültüre geçiş değil, Marx’ın da işaret ettiği gibi kapitalizmin yapısı ve işleyişinin bir sonucu olduğunu ileri sürer. Modern ve postmodern arasındaki karşıtlığı, kapitalizmin içsel ilişkileri olarak tanımlar ve kopuş değil, sürekliliği ön plana çıkarır (Harvey, 2014: 375). Yaşanılan değişimin “geç kapitalizmin kültürel mantığı olan postmodern bir durum” olduğunu belirten Jameson’ın analizinde ise, postmodern kültür geç kapitalizmin belirleyiciliği vurgulanarak süreklilik ilişkisiyle ele alınmaktadır (Jameson, 2011: 24).

Marksist düşüncenin postmodernizmi eleştirdiği bir diğer nokta ise, bu teorinin soyut ve felsefi konulara ilgili olup; toplumsal gerçeklikten uzak olmasıdır. Bu şekilde postmodernizmin eleştireliliği, muhafazakâr düşünceye yaklaşmaktadır. Yalnızca kültürel konulara odaklanıp, tarihsel ve nedensel ilişkileri görmezden gelmek, eylemliliği yadsıyan, atalet içinde bir teori olacaktır.

Postmodern teori devlet, sınıf, üretim tarzı ve ekonomi değil; beden, gösterge ve metin konuları üzerine yoğunlaşır (Eagleton, 2015: 34). Politik olarak ise, ileri kapitalizmin mümkün kıldığı ortamda kültürü, yaratıcılığı ve insani yetenekleri olumlar (Ryan, 2018: 507). Bu düşünceye göre “gerçek” tartışmalı, ona karar verecek öznelere ise dayanaksızdır. Karşısında konumlanacak merkezi bir iktidar yapısı ise mevcut değildir (Eagleton, 2015: 48). Bu şekilde büyük anlatı ve indirgemeci bir teori oluşturmayı reddederek, yorum çoğulluğunu gündeme getirir. Her türlü politika tutarlılıktan uzak ve olanaksızdır (Harvey, 2014: 137). Ancak bu “her şey uyar” anlayışı ve aşırı görecelikçi bakış açısı, teorik ve politik açıdan kötürümleştirici sonuçlar doğurur (Best ve Kellner, 2016: 407). Her düşünsel konunun bir yorum olarak diğer düşüncelerle eşit olması, muhafazakâr bir politika doğuracaktır. Bu durum eylemliliği ve ilerici düşüncüyü ortadan kaldırmaktadır (Eagleton, 2015: 30).

Bu düşüncelerin izleri, toplumsal hareketlerin değişen yapısında da gözlemlenmektedir. Toplumsal hareketler sınıf mücadelesi ve Marksizm’den uzaklaşarak ilgisini, toplumsal cinsiyet, ırk ve ekoloji konularına yoğunlaştırmıştır. Marksizm’e karşı çıktıkları nokta ise, mücadelenin emeğin sömürüsüne indirgenmesi ve bu alandaki proletarya hegemonyasıdır (Best ve Kellner, 2016: 48). Eski sol politikaların toplumun bu sorunlarına yönelik pasif ve gerici tavrı karşısında, yeni politikaların haklılıkları su götürmez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu adımlar atılırken, tarihsel materyalizm ve eleştirel perspektif terk edilmiştir (Harvey, 2014: 387). Oysa toplum içerisinde yer alan birbirinden farklı gruplar ve kişilerin tamamı kapitalist devlet tarafından sömürülmekte ve tahakküm altına alınmaktadır. Farklı perspektiflerin temelinde yine ortak sömürü mekanizması yatar. Kadınlar, işçiler, göçmenler, çevreciler, siyahlar ve eşcinseller aynı ekonomik koşullar altında yaşamlarını sürdürüp; aynı koşulların zorlayıcılığı tarafından sömürülmektedirler (Best ve Kellner, 2016: 401). Bu durum var olan düzene karşı gelişleri temelsiz ve güçsüz bir konuma sürükleyerek, sistemin yeniden üretimine katkı sağlamaktadır. Daha yalın bir

ifadeyle; farklılık, çoğulluk ve merkezsizlik parolasıyla yola çıkan hareketler, kendilerini sistemin işleyişinde bir parça konumunda bulmuşlardır.

Toplum teorisi ve politikadaki bu farklılık ve çoğulculuk fetişizmi, liberal mecazları çoğaltmaktadır. Liberal teori ile postmodern teori arasındaki farklılıklar böylece görünmez olmaktadır. Ekonomi ve kurumların analizinin yerini, söylemler ve pratikler aldığı ortaya çıkan çoğulculuk, gizemselleştirici ve güçten düşürücüdür. Bu teorinin incelediği dünyada ezilen, tahakküm altında olan ve baskı altında tutulanlar mevcut değildir. Postmodern teori söz konusu eşitsizlikler karşısında muhalif taktikler ortaya koymak yerine, var olan sistemi en uç ve kırılma noktasına kadar götürmeyi önermektedir. Bu nihilist ve depolitik konum, kapitalizmin yeniden üretimine katkı sağlamaktadır. Sisteme alternatif üretmek yerine onu ikame etmektedir (Best ve Kellner, 2016: 392-397).

Bu düşünce beraberinde kapitalist düzenin hâkim olduğu bir gelecek tahayyülü sunmaktadır; kapitalist toplumlar, toplumsal istikrarın formülünü bulmuşlardır ve eşitsizlikler zaman içerisinde ortadan kalkacaktır. Artık tarihte büyük değişim ve kopuşlar yaşanmayacaktır (Best ve Kellner, 2016: 398). Böylelikle gelecek şimdiye kapatılmış, tarihin sonunun geldiği ilan edilmiştir (Eagleton, 2015: 36). Fakat eleştirel düşünürler bu düşüncenin, hali hazırda var olan alternatif bir sistem ihtimalini yok saymak isteyen düşünsel altyapı ile ilişkisini ortaya koyarak, onu eleştirmişlerdir.

“Evden çıkmaya çok istekli olduğunuz için yağmurun kesildiğini ilan etmeniz önünde hiçbir engel olmadığı için soruyorum: Bu, hiç değişmeyen bir edimsel maskaralık olmasın sakın? Barındırdığı sorunları çözmede zafer kazandığımız için mi modernlik anlamında tarih sona erdi, yoksa bu sorunlar şimdi bize (kimdir bu “biz?”) artık sahte sorunlar gibi görünmeye başladığı için mi? Ya da bu sorunları çözme görevini sırtımızdan attığımız için mi?” (Eagleton, 2015: 36).

Eagleton’ın da vurgulamış olduğu gibi, postmodern düşüncenin savları, kapitalizmin yeniden üretiminde büyük rol oynar. Artık önemli olan sistemin içerisinde, onun sınırlılıkları dâhilinde mücadele etmektir. Sistemin temelleri, oluşumu ve yaşama nasıl etki ettiği postmodern teorinin inceleme konusu değildir. Buna göre kültürel analizler ön planda olmalı, tarihsel ve ekonomik boyutlar ise katı ve belirlenimci düşünceler olarak teorinin konusu edilmemelidir. Tarihsel ve ekonomi politik analizlerin postmodern teori için geçerliliği yoktur.

Marksist düşünüler ise, ekonomi politik analizin modasının geçmiş olduğu iddiasını reddetmiş ve postmodern teoriye eleştiriler yöneltmişlerdir. Postmodern teori ekonomi, üretim sorunları, sermaye ve devlet ilişkisi ile ilgili sessizliğini korumaktadır. Ancak eleştirel düşünülere göre, kapitalizmin hâkim olduğu bir toplumda kültür ve politikanın, ekonomi ve kurumlar ile bağlantısı analiz edilmeden ele alınması mümkün değildir (Best ve Kellner, 2016: 361). Oysa postmodern düşünceye göre kültür, kapitalist bir analizin kapsayıcılığında yer almamaktadır. İnsanlar ekonominin belirleyici olmaktan uzak olduğu bir toplumda kendi duygu, düşünce, gelenek ve göreneklerini yaşayıp, bunları devam ettirmektedirler (Harvey, 2014: 377). Tam da burada bir karmaşıklık söz konusudur. Gelişen teknik imkânlar ile zamanın ve mekânın algılanmasının ve tanımlamasının değişime uğradığı günümüzde, her türlü yerellik aynı zamanda küreselleşme ile ilişki içerisinde. Daha açık ifade edecek olursak; uluslararası sermaye dolaşımının dünya üzerinde etki etmediği nokta neredeyse kalmamıştır. İnsanlar ve ait oldukları toplulukların kültürü, gündelik yaşamın her anında değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Çalışma biçim ve yapıları, alışveriş biçimi, sanat ve değer yargıları durmaksızın değişim içerisinde. Postmodern teori bu farklılıkların biraradalığını kutsar ve beraberinde gelen kültürel değişimlerin kendiliğindenliğini vurgular.

David Harvey bu bağlamda ekonomideki değişimleri tarihsel olarak inceleyerek bu değişimlerin, postmodern toplum ve kültürle arasındaki bağlantıları vurgular. Ona göre, 1960'larda başlayıp 1973'te zirveye ulaşan sermaye birikimi krizi, yeni arayış ve uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Artık tam istihdam anlayışı ile yapılan merkezi üretim yerini, parçalı ve merkezsiz üretime bırakmış; sermayenin devir süresinin hızlandırılması ile kapitalizmin yaşadığı krizin aşılması hedeflenmiştir. Sermayenin devir hızının artması, üretim süreçlerindeki birtakım değişikliklerle birlikte, tüketimin artırılmasının gerekliliği de ortaya koymuştur. Bu koşullarda kapitalizmin yaşadığı krizle birlikte, 1980'lerden itibaren reklamcılığa ve imaj üretimine verilen önem gün geçtikçe daha fazla artmıştır (Harvey, 2014).

Bu bakış açısına göre sermayenin devir hızının artması, sadece ekonomik değil, kültürel sonuçları da doğurmuştur. Kapitalist bir toplumun içerisinde yaşayan herkes, sermayenin kuralları ve dönüştürücü gücünün bir parçasıdır. Dönüşüm süreci yeni ihtiyaç ve istekler yaratır. İnsanların sadece emeklerini değil, arzularını da sömürür.

Kültürel hayat, söz konusu ekonomik değişikliklerden bağımsız değildir. Postmodern kültürde “imajlar” “gerçekliği”; “estetik” ise “etiği” mağlup etmiştir. Sokak sanatçılarının eserleri farklılığa çağrı ve saygı perspektifi ile ele alınmış, sokaklardaki yoksulluk ve işsizlik görmezden gelinmiştir. İşçi sınıfının sendikal ve politik örgütlenmesi temelsiz olmakla eleştirilmiş, iş biçimindeki değişikliklerle birlikte artan sömürü düzeyi ise analizlerden dışlanmıştır (Harvey, 2014: 370-377).

Bu haliyle postmodern teori kendi indirgeyiciliğini oluşturmaktadır. Kültüre verilen özerk konum, toplum teorisinin ekonomi politik analizlerini yadsır. Ekonomik belirleyiciliği reddeden postmodern düşünce, gerçekleşen değişimlerdeki, politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel bağlantıları kurmakta başarısız olur (Best ve Kellner, 2016: 362). Burada postmodern düşüncenin içerisindeki bir çelişki ortaya çıkar. Totalitelerin bazılarını olumlanırken, bazılarını reddedilmektedir. Sözelimi hapishaneler, patriyarki ve beden tartışılması yararlı konu başlıklarıyken; üretim tarzları, toplumsal biçimlendirmeler ve öğretiler tartışmalardan dışlanmaktadır. Görmezden gelinen bu konular nesnelcilik ve bilimcilik ile suçlanmaktadır (Eagleton, 2015: 27-28).

Bu durum toplum teorisinin tümünden reddi gibi radikal bir sonucu doğurmaktadır. Postmodern düşünce, sistemli bilgi geliştirmenin olanaksız olduğunu vurgular. Buna göre bütün perspektifler yanlıdır ve sübjektif bir yorumdan fazlası değildir. Özneler ve toplumlar hakkında geliştirilebilecek teoriler, herkesi tek bir yorumla ele almayı gerektiren, totalleştirici büyük anlatılardır. Ancak insanı diğer canlılardan ayıran şey özdeşünümseğiliğidir. Her insan, sahip olduğu zihinsel yapı ve algı sistemiyle dünyayı yorumlar. Eleştiri de buradan türer. Dil ve maddi pratiklerin sınırlılıklarına rağmen kendi yaşamının edimcisi olan insanlar, eleştirel sorgulama ile bunu gerçekleştirirler. Eleştirinin ve düşüncenin doğası, tek bir kaynaktan değil; farklı bakış açılarından türemeleridir (Eagleton, 2015: 59). Toplum içerisindeki farklı özneler, kültürel fenomenler hakkında birbirlerinden farklı perspektiflere sahiplerdir. Her özne, yaşamı ayrı birer optikten analiz eder. Eleştirel düşünce bu bakış açısını sahiplenir. Mutlak geçerli bir teori ve bakış açısı değil, farklı düşüncelerin bir arada olduğu eleştiri ortamı; postmodern düşüncenin varsaydığı gibi dogmayı değil, çok boyutlu bir teoriyi mümkün kılacaktır (Best ve Kellner, 2016: 366-367).

Marksist düşünce, postmodern teorinin katkılarını reddetmez. Aksine, bu katkılarını dışlayan eleştirel düşüncenin yaşama şansı yoktur (Eagleton, 2015: 43). Sözgelimi modern kurumların ve söylemlerin tarihsel analizini yapan Foucault, kitle iletişim araçlarının, enformasyonun ve teknolojinin yaşam üzerindeki etkilerini vurgulayan Baudrillard, modern felsefenin sağlam olmayan temellerine yönelttikleri eleştiriler ile Derrida ve Lyotard'ın fikirleri, eleştirel teoriye yapılan büyük katkılar olarak görülmektedir (Best ve Kellner, 2016: 362). Eleştirel düşünce, modern düşüncenin içerisinde yer alan özcü ve sabit teorilerin yerine, modernin özdeşünümelliğini vurgulamaktadır.

Marksist düşünce kendi üzerine eleştiriler yöneltirken, bunu aynı zamanda postmodern teoriye de uygulamaktadır. Modern teoriye güçlü eleştiriler yöneltirken, aynı zamanda ortaya koyulan düşüncelerin eksikliklerine dikkat çekmektedir. Bu düşünceye göre postmodern düşünürler, çalışmalarında Marksist ekonomi ve kapitalizm eleştirisine yer vermeyerek, teorik ve politik açıdan hatalı davranmışlardır (Best ve Kellner, 2016: 412).

Özetlemek gerekirse, Marksist eleştiriler indirgemeci olmayan, farklılıkları ve yerellikleri gözetken, kültürü analizden dışlamayan; ama aynı zamanda ekonomi ve tarihi de içine alan bir teori geliştirmenin gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Bu teoride belirleyici bir teknoloji, kültür ya da ekonomi vurgusu yerine, bunların bir arada ele alındığı kapsamlı bir analizin sunulması gerekmektedir. Oluşturulacak bu teorinin, kendi üzerine olan eleştireliliğini kaybetmeyip, farklı görüş ve fikirlere daima açık olması, söz konusu düşüncenin temelinde yer almaktadır. Zira tarihselliğin ve eleştireliliğin yitirilmediği analizler, postmodern yorum çoğulluğu yanılması ve hakikat sonrası çağın anlamlandırılmasında oldukça önemli bir anahtar olarak elimizde bulunmaktadır.

2. BÖLÜM: HAKİKAT SONRASI KAVRAMI VE EKONOMİ POLİTİK ELEŞTİRİSİ

2.1. Hakikat Sonrası

İlk Çağ'dan başlayarak hakikat kavramının ele alınışındaki değişimler ve bunun insanların yaşamlarına yansımaları, günümüzde bambaşka bir boyuta varmıştır. Güncel felsefi tartışmalar hakikat ve gerçeklik arasındaki ayrıma değil, hakikatin ve gerçekliğin var olup olmadığı üzerine yoğunlaşmıştır. Günümüzde ne aşkın bir hakikatin varlığı, ne de insan düşüncesinin üretimi olan metafizik bir hakikat söz konusudur. Hakikat bir şekilde ortadan kaybolmuş, insanlar kendilerini inançlarına yakın olan doğruların peşinde sürüklenirken bulmuştur. Geline bu noktada ise birçok etken bir arada varlık gösterir. Bunlardan ilki postmodern felsefenin düşünsel zemindeki etkileridir. Postmodern düşüncenin sana göre, onlara göre öznelliği, düşünürlerin aktardığı fikirlerin kapsamının dışına çıkmış, gündelik yaşamda her olgunun yoruma açık bir yapıda olup olmadığının tartışmasını başlatmıştır. Söz konusu düşünsel zeminde, üstünde uzlaşılacak bir hakikat söz konusu değildir.

Hakikat sonrası kavramında bir sonraki önemli nokta popülizm ile olan ilişkisidir. Kavramın olgusal gerçeklerin altını oyan yapısı, popülist politikacıların geniş kitlelerle olan etkileşiminde önemli rol oynamaktadır. Aynı şekilde dijitalleşme ve medya aracılığıyla her şeyin yorumdan ibaret olduğu, bilimsel bilginin gün geçtikçe değerini yitirdiği ve insanların buluşacakları nesnel bir paydanın ortadan kalktığı bir dönemin kapısı aralanmış olmaktadır.

Geline bu durumda, hakikat sonrası dönemde ne yapılması gerektiği düşüncesi akla gelen ilk soru olmakla birlikte; bizim yapmamız gereken öncelikle söz konusu kavram ve dolayısıyla içerisinde bulunduğumuz çağa eleştirel bir bakış yöneltmek olacaktır. Hakikatin sonrasının ekonomi politik analizi ile sermayenin hakikat olan ilişkisi incelemek, geçmiş ile günümüz arasındaki farklılık ve süreklilikler vurgulanacaktır.

2.1.1. Hakikat Sonrası Çağın Düşünsel Alt Yapısı: Hakikatin Yozlaşması

Hakikat sonrası bir dönemde yaşadığımız düşüncesi, temellerini postmodern düşüncede bulur. Postmodern düşünceye göre insanın bakış açısından bağımsız nesnel bir hakikatten bahsetmemiz mümkün değildir. Ortaya koyulacak olan her türlü bilgi, kişisel bakış açılarının birer tezahürüdür (Kakutani, 2019: 40). Olgular yerlerini yorumlara bırakmıştır (Ferraris, 2019: 22). Bu durumda Aydınlanma düşüncesinin akıl yoluyla hakikatin kavranacağı inancı da değişikliğe uğramıştır (Alpay, 2017: 37). Hakikat sonrası çağın düşünsel altyapısı olarak postmodernizmin işaret edilmesi, esasında postmodernitenin argümanlarının yeterli derecede incelenmemesi ya da yorumlayanın onu maksadına uygun olarak aktarması sonucu ortaya çıkmıştır (Mcintyre, 2019: 120). Oysa postmodern felsefe temelinde özgürleştirici bir düşünce biçimi ortaya koymaktadır (Ferraris, 2019: 38).

Postmodern düşüncenin temelinde insana ilişkin bir bakış açısı mevcuttur. İnsanı aşan bütün metafizik kavramlar otoriterleştirici olmakla eleştirilmiş, dünya insanın bakış açısı ile ortaya koyulmuştur (Kakutani, 2019: 116). Postmodern düşünürlerin -söz gelimi Derrida, Foucault, Lyotard- hiçbiri düşünceleri ve eserlerinde hakikatin artık geçerli bir referans olmadığını belirtmemişlerdir. Bu düşünürlerden Lyotard, her türlü bilginin bir yorum olduğunu ve diğer bakış açılarından üstün olmadığını söylerken (Sarup, 2017: 193); Derrida, birinin diğerine üstün olduğu ikili karşıtlıklar üzerine kurulu Batı felsefesinin, ulaşılması gereken tümlük düşüncesinin, metafizik bir inanç olduğunu söyleyerek eleştirmiştir. Bu düşüncenin yapı bozuma uğratılması gerektiğini savunur (Sarup, 2017: 58-59). Bu düşünürlerden farklı olarak Jean Baudrillard, gerçeğin artık ortadan kalktığını son derece soyutlayıcı teorisiyle iddia etmiştir. Ancak onun düşüncesinde dahi, herkesin kanaatlerine yakın olan görüşleri benimseyip, geri kalanların gerçekliğini yok sayma fikri yer almaz. O, yaşadığımız dünyanın gerçekliğinin tamamen yitirildiğini söyler. Baudrillard'ın dünyasında gerçeğe bakarak model oluşturma yerini, modellere göre şekillenen gerçekliğin oluşturduğu hipergerçeklik almıştır (Baudrillard, 2018: 13-15).

Ancak bu düşüncelerin yansımaları, düşünürlerin Batı felsefesine yöneltmiş oldukları eleştirilerin amaçlarından çok daha ötesine ulaşmıştır. Modernitenin tahakkümünü kırmak isteyenler, modernitenin kazanımlarını sentimental bir şekilde

reddetme eğilimine girmişlerdir. Söz gelimi evrim teorisini reddetmek isteyenler, postmodernitenin argümanlarını kullanmaya başlamışlardır (Mcintyre, 2019: 125). Bu durum sol akademik çevrenin ortaya attığı postmodern düşüncenin, sağ kanat akademisyen ve siyasetçiler tarafından yorumlanması ile gerçekleşmiştir. Söz konusu postmodern düşünürlerin fikirlerini, bilimin ortaya koyduğu hakikatleri eleştirmek için kullanmaya başlamışlardır (Mcintyre, 2019: 130). Örneğin Lyotard'ın yorum çoğulluğuna olan çağrısı, direkt olarak olmasa da, söz konusu çevrelerin yansımasıyla aşı karşıtlığı, iklim değişikliği ve Dünya'nın yuvarlak olmadığı iddialarının tartışma zemininin oluşmasına yardımcı olmaktadır.

Hakikat sonrası bir çağda yaşadığımızı söyleyen Ralph Keyes, bir inşa olarak hakikat fikrinin, toplumun tüm kesimlerinin yaşamlarına ulaştığını ve etkisini hissettirdiğini vurgular. Ona göre terapistler, avukatlar, politikacılar, akademisyenler, gazeteciler ve yazarlar, “daha büyük gerçekler” uğruna etik ilkelerin farklı okumalarını gerçekleştirmeye başlamışlardır. Keyes, haberlerin hayal ürünü eklemeler ile hikâyeleştirilmesi, akademisyen ve politikacıların kariyerleri hakkında yalan söylemeleri gibi örneklerden yola çıkarak, postmodern argümanların gündelik yaşama nasıl sızdığını bizlere aktarır (Keyes, 2017: 149-207). Özgürleştirici ve farklılıklara seslenen postmodern düşüncenin geldiği nokta, akıl ve bilimin gerçekleştirmiş olduğu kazanımların tartışılır hale gelmesi olmuştur. Gelineen durumda, entelektüel tartışmaların bizleri nesnelliğin ve üzerinde uzlaştığımız doğruların zayıfladığı bir duruma sürüklediği gerçeği karşımıza çıkmaktadır (Ferraris, 2019: 34-35). Postmodern düşünce geliştirmiş olduğu tüm zihin açıcı entelektüel açıklamalar ile birlikte hakikat sonrasının temelini oluşturmaktadır (Mcintyre, 2019: 138).

2.1.2. Hakikat Sonrası Kavramı

Hakikat sonrası (post-truth), içerisinde yaşadığımız dönemi ifade etmesi bakımından son yıllarda dikkatleri üzerine çeken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Popülist parti ve onların liderlerinin iktidara geldiği ülke sayısının giderek arttığı, medyada sistematik bir dezenformasyonun bilgi edinme çabasını baltaladığı günümüzde, medyanın da bu konuya ilgisi, kavramın popülerleşmesini beraberinde

getirmiştir. Bu çalışmada kavram geçmişten bir kopuş olarak değil, farklılık ve süreklilikleri ile ele alınacaktır.

Hakikat sonrası kavramının tanımı, “*nesnel olguların, kamuoyu oluşturmada, duygulardan ve inançlardan daha az etkili olması durumu*” (Oxford Dictionaries akt Alpay, 2017: 29) olarak yapılabilir. Kavramın önünde bulunan “post” ön eki tıpkı postmodernizm kavramında olduğu gibi bir “sonra” anlamını ifade etmemektedir. Buradaki “post” ön eki kelimeye, hakikatin öneminin azaldığı anlamını katmaktadır (Mcintyre, 2019: 27).

Kavramın geçmişine baktığımızda ise, 1948 yılında RAND Corporation* tarafından bilgiye dayalı gerçeğin önemsizleşmesi anlamında kullanıldığı ile karşılaşırız. Ancak burada kullanılan kavram “hakikat sonrası” değil “hakikatin çürümesi”dir (Kakutani, 2019: 14). Hakikat sonrası kavramı ise ilk olarak 1992 yılında Steve Tesich tarafından kullanılmıştır. Ancak konu hakkında çok daha detaylı olan çalışma, 2004 yılında Ralph Keyes tarafından kaleme alınmıştır (Alpay, 2017: 33).

Hakikat sonrası dönem, hakikat ve olgusal gerçeklik için tehlike çanlarının çaldığını işaret eder. Esasında yukarıda da tartışmış olduğumuz gibi, hakikat kavramı hiçbir zaman üzerinde uzlaşmış bir kavram olmamıştır (Mcintyre, 2019: 29). Olgusal gerçeklik için de aynı şey geçerlidir. Nitekim olgular her zaman şüpheye yer bırakmayacak açıklıkta ortaya koyulabilir bir yapıya sahip değildirler. Bu yüzden hiçbir zaman yalanlanamaz bir konumda olmamışlardır. Bu doğrultuda kandırma ya da yalan söyleme eylemi, söz konusu kırılğan yapıdan faydalanmaktadır. Yalan söyleyen, ulaşmak istediği kitleye onların neleri duymak istediğini bilerek seslenir. Bu yüzden çoğu zaman gerçek olmayan, gerçek olandan çok daha fazla mantığa uygun görünmektedir (Arendt, 2018: 14-15).

Yalan ile hakikat sonrası arasında güçlü bir bağ olmasına karşılık, kavram sadece yalan söylemek ya da yalanın günümüzde daha fazla kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Özellikle popülist siyasetçilerin günümüzde, geçmişe oranla çok daha fazla yalana başvurusu, kavramın bu şekilde anlaşılmasına yol açmaktadır. Bu isimlerin belki de en bilineni ABD Başkanı Donald Trump, 2017 yılında 1989 kez yanlış ya da yanıltıcı bilgi verirken, bu sayı 2018 yılında üç kat artarak 5611 yalana ulaşmıştır (BBC, 2019). Her ne kadar siyasetçilere özgü olduğu ya da giderek arttığı

* Douglas Havacılık Şirketi tarafından kurulmuş, kâr amacı gütmeyen dünya çapında siyasi düşünce kuruluşu. ABD Silahlı Kuvvetleri’ne araştırma ve geliştirme hizmeti sunmaktadır.

düşünülse de yalan, insanın olduğu ilk andan itibaren bizimle birlikte var olmuştur. Psikolog Robert Feldman'ın çocuklar üzerine yaptığı bir araştırmaya göre, çocukların yaşları ilerledikçe ve daha fazla kelime öğrendikçe yalan söyleme oranları da bir o kadar artmaktadır (Keyes, 2004: 9). Evrim teorisini ortaya atan bilim insanı Charles Darwin ise, insanın dürüst olmasının doğuştan gelen bir özellik olmadığını, bu davranışın sonradan kazanıldığını söyler (Keyes, 2004: 33). Bu bağlamda ele alındığında yalan ile hakikat sonrası aynı şeyleri ifade etmez. Hakikat sonrasında kişiler çoğu zaman yalana inanmazlar. Mevcut olgular arasında kendi kanaatlerine uygun olanı gerçek olarak kabul ederler (Alpay, 2017: 29). Böylece gündelik yaşamda yalan söylemenin bir yaptırımı ya da ahlaki bir yükümlülüğü, geçmişe oranla önemsiz görülmektedir (Keyes, 2004: 18).

Gerçek olmayanın, gerçekten daha fazla kabul görmesi durumu, hakikat sonrasında en belirgin halini ortaya koymaktadır (Mcintyre, 2019: 31). Rasyonel argümanlar ve eleştirinin toplumun ilerlemesindeki rolü, kişilerin duygu ve kanaatlerine uygun olarak hareket etmesine yenilmiş durumdadır. Artık herhangi bir konu hakkında, toplumu oluşturan insanların, üzerinde uzlaştığı bir hakikatten söz edilmesi mümkün değildir (Alpay, 2017: 19). Keyes'e göre hakikat sonrası çağda, üzerinde uzlaşılması gerektiği düşünülen etik ilkelere karşı alternatif etik yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Günümüzde kişiler gerçekleştireceği eylemin değerler ile çeliştiğini gördüğünde, eylemini yeniden düşünmek yerine değerleri yeniden ele almaktadır (Keyes, 2017: 22). Hakikat sonrası gerçekliğin denklemi oldukça basittir; kişi kendi düşüncesini haklılaştıracak olguları kabul edip, gerisini görmezden gelmektedir (Mcintyre, 2019: 50). Bu durumda gerçeğin farkında olunmadığı söylenemez, aksine herkesin bildiği gerçeklik artık önemsizlenmektedir.

Hakikat sonrası çağın oluşumunda ekonomik ve siyasal yapıların etkileri oldukça fazladır ancak insanın akıl yürütme biçimi hakkında ortaya koyulan bilimsel araştırmaların sonuçları da bu konuda oldukça dikkat çekicidir. Sosyal psikoloji alanında çalışan araştırmacılar, insanların rasyonel akıl yürütme becerilerinin düşünüldüğü kadar objektif ve nesnel bir niteliğe sahip olmadığını bulgulamışlardır (Mcintyre, 2019: 51). Hakikat sonrasında tanımında da yer aldığı gibi, rasyonel argümanlara olan inancın yerini duygulara yönelik işleyişe bırakması durumu, sadece siyaset, ekonomi ve medya iş birliği ile açıklanabilir bir olgu değildir. İnsanın düşünsel

işleyişi bu yapılar tarafından yönlendirilip biçimlendirilebilse de, algılama ve düşünce biçimimiz hakikat sonrasının oluşumunda önemli bir noktayı işaret eder.

Akıl yürütme ve karar alma davranışları hakkında araştırmalar yapan Leon Festinger, insanların kanaatlerini geliştirme ve davranışlarını belirleme sürecinde bilişsel tutarlılık ihtiyacı hissettiklerini söyler. Buna göre kişinin sahip olduğu inançlar ile bunun dışında karşılaştığı enformasyon arasındaki süreçte, kendiliğinden gelişen bir işleyiş söz konusudur. Kişi sahip olduğu değerlere ters düşen enformasyondan uzaklaşırken, kendi düşüncesine yakın olanları aramaya koyulur. Enformasyon edinme sürecinde olduğu gibi, bu enformasyonları zihinde tutma ya da unutma eylemi de, yine kişinin kendi içerisindeki tutarlılığı ölçüsüne göre gerçekleşir (Alemdar ve Erdoğan, 2005: 82-83).

Bilişsel tutarlılığın gerçekleşmesinin tehlikede olduğu; yani kişinin sahip olduğu inançların yanlışlığı nesnel kanıtlar ile ortaya koyulduğu durumlarda dahi, fikir değiştirme ve ikna kolaylıkla gerçekleşmez. Brendan Nyhan ve Jason Reifler'in çalışmalarının sonucuna göre siyasi partizanlar, sahip oldukları inançların yanlışlığı kanıtladığı durumlarda, söz konusu kanıtları reddedip kendi düşüncelerini savunmaya devam etmişlerdir. Başka vakalarda deneklerin argümanlarını çürütecek kanıtların ortaya koyulmasında ise, bu durumun onların inançlarını daha da pekiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum “geri tepme etkisi” olarak bilinmektedir (Mcintyre, 2019: 61).

İnsanın bilişsel önyargılarının rasyonel düşünce ile oluşturduğu karşıtlığı ortaya koyan bir diğer psikolojik etki ise, kişinin kendi yeterliliğini gerektiği kadar ölçemediği durumları ifade eden Dunning-Kruger etkisidir. İnsanın aldığı kararlar ve bu kararlarla hayata geçirdiği uygulamaları değerlendirme ölçütü, sanıldığı derecede rasyonel aşamalardan geçmemektedir. Bu durum gündelik yaşamda herhangi bir eylemi değerlendirmekte olduğu kadar, siyasi karar ve eylemlerimizde de ortaya çıkan bir etki olarak karşımıza çıkmaktadır (Mcintyre, 2019: 63).

Tüm bu psikolojik etkiler, hakikat sonrasının asli unsurları olarak karşımıza çıkmazlar. Bu etkiler yaşadığımız dönemden çok daha öncesinde de geçerliliklerini koruyorlardı. Nitekim insanlar her dönem çevresinde olanlar ile ilgili bilgi edinip, edindiği bilgileri işlemiş ve bu bilgiler doğrultusunda hareket etmişlerdir. Bilişsel önyargılar ise bu süreçte varlığını her zaman muhafaza etmiştir. Ancak bu noktada eleştirel düşünce ortaya çıkmakta ve tüm bu süreçleri etki altına almaktadır. Hakikat

sonrası dönemde bilişsel önyargıları öne çıkaran şey ise, insanların inanmak istedikleri hakikatlere inanması için eskiye oranla çok daha fazla araca sahip olup, istemediği takdirde karşıt görüşler ile karşılaşmayacak olmasıdır (Mcintyre, 2019:68-69). Zihnin bu yapısı dijital teknolojiler ile birlikte ele alındığında, hakikat sonrası dönemin oluşumundaki etkisi çok daha net ortaya çıkmaktadır.

2.1.3. Hakikat Sonrası Dönem ve Dijitalleşmenin Rolü

Dijital teknolojiler beraberinde getirdikleri olanaklar ile toplumsal, ekonomik ve düşünsel alanlarda gelişme ve ilerlemeyi sağlamak adına, oldukça önemli bir yenilik olarak ortaya çıkmışlardır. Çeşitli düşünürler söz konusu gelişmeleri ele alırken, teknolojinin insanların yaşamlarına getireceği olumlu yönleri ve karşılaşılabilecek olan sorunları vurgulamışlardır. Bu sorunlar ile hakikat sonrası arasında oldukça güçlü bir ilişki söz konusudur.

Dijital iletişim teknolojilerinin insan kapasitesini ve toplumsal gelişimi olumlu anlamda etkilediğini söyleyen düşünürlerden biri olan Manuel Castells, bilginin ön planda olduğu toplumsal örgütlenmenin beraberinde getireceği avantajları vurgular (Güngör, 2016: 205). Daha ileri tarihlerde Henry Jenkins ise, internet teknolojilerinin getirdiği katılımcılığın bir avantaj olduğunu söyler. Kullanıcıların internette içerik üretebildiği ve diğer kullanıcılar ile etkileşime girebildiği bir ortamda, çok sesliliğin ve demokratik katılımcılığın olumlu yönlerini inceler (Jenkins, 2016: 316). Ancak aynı çalışmasında Jenkins, önemli bir noktaya dikkat çekmektedir. Ona göre internet ortamında içerik üreten kullanıcılar, dolaşıma soktukları iletilerde objektif olma iddiasında değillerdir. Ayrıca onların ürettiği içerikleri tüketen diğer kullanıcılar da çoğunlukla benzer görüşlere sahip insanlardan oluşmaktadır (Jenkins, 2016: 326). Bu durumda dijital iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte, özgürlüklerin artacağı, demokratik katılımın ve çok sesliliğin gelişeceği beklentisinin yerini, aynı görüşteki insanların etkileşim içerisinde olduğu bir iletişim düzenine bıraktığı görülmektedir (Alpay, 2017: 18-19).

Tıpkı Festinger'in bilişsel tutarlılık teorisinde olduğu gibi, dijital medyada da insanlar benzer görüşe sahip oldukları topluluklar ile daha fazla etkileşim içerisindeyler. Fakat günümüzde bu durum çok daha ileri bir boyuta varmıştır.

Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformlarının sağlamış olduğu imkânlar, kullanıcılara siyasi görüşlerini beğenmediği kişi ve topluluklardan enformasyon almama imkânını sunmaktadır (Mcintyre, 2019: 96). Ancak söz konusu enformasyon tercihi, gelişen teknoloji ile birlikte kişisel tercihler olmaktan çıkmış, büyük şirketlerin - Facebook, Google, Instagram, Twitter vb.- yazdığı algoritmaların sonucu olmaya başlamıştır (Alpay, 2017: 18).

Algoritmaların işleyişine baktığımızda sosyal medya platformlarından arama motorlarına, gündelik internet kullanım alışkanlıkları ile iç içe geçmiş bir sistemden söz edebiliriz. Kullanıcılar, internette gezinirken çoğu zaman arama motorlarına başvurmaktadırlar. Arama motorları, internet üzerinde talep ettiği enformasyona ulaşmak isteyen kişiler için kolay ve anlaşılır bir kullanım imkânı sunar. Bu kolaylık, söz konusu şirketlerin kullandığı algoritmalar ile sağlanmaktadır. Örneğin Google PageRank adı verilen sayfa değeri algoritmasını kullanmaktadır. Bu algoritma internet üzerinde var olan bağlantıların, diğer sayfalardan ne kadar bağlantı aldığını göz önünde bulundurarak, aranılan içeriğin en popüler sonuçlara yönlendirilmesini gerçekleştirir (Fuchs, 2018: 174). Yapılan aramalar ile algoritmalar, internetin büyük verisinde dijital izlerimizi kullanarak, karşımıza kişiselleştirilmiş sonuçları çıkarmaktadır (Alpay, 2017: 49). 2009 yılından itibaren Google, internet ortamına bırakılan dijital izleri işleyerek 57 karakteristik sonuç listelemeye başlamıştır. Bu algoritmalar sadece Google değil, Youtube, Microsoft Live, Yahoo ve Amazon.com gibi birçok internet sitesi tarafından kullanılmaktadır (Pariser akt Dijk, 2018: 320-321).

Söz konusu kişiselleştirilmiş sonuçlar kullanıcıları kendi ilgi alanları ve siyasi görüşlerinin dışındaki dünyadan soyutlamaktadır. Dijital iletişim teknolojilerinin getirmiş olduğu yeniliklerin ardından varılan noktada, kullanıcılar kendilerini filtre balonlarının içerisinde bulmaktadırlar. Eli Pariser tarafından ortaya atılan filtre balonu kavramı, dijital ortamda insanları farklı görüş ve içeriklerden soyutlayan bir sistemi ifade etmektedir (Pariser akt Dijk, 2018: 321). Dijital iletişim teknolojilerinin kullanımı sırasında gerçekleşen kişiselleştirilmiş deneyimler, “dışarıda” olanın anımsanmadığı, yalnızca benzer görüşlerin yankılandığı bir alan oluşturmaktadır. Bu alanda en büyük zararı gören ise eleştirel düşünce biçimidir (Han, 2018: 54).

Dijital iletişim teknolojilerinin bu kullanımı siyasetin de ilgi alanına girmiş, propaganda faaliyetleri kitle, topluluk, grup ve kişilere uygun olarak dizayn edilmeye

başlamıştır (d’Ancona akt Alpay, 2017: 51). 2016 ABD Başkanlık Seçimleri’nde ortaya çıkan Cambridge Analytica* skandalı bu durumun en bilindik örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Başkan adayı Donald Trump’a siyasi danışmanlık hizmeti veren şirket, 50 milyon Facebook kullanıcısının verilerini izinsiz bir şekilde kopyalamış (Deutsche Welle, 2018), verileri analiz ederek bu kişilere yönelik siyasi kampanya hazırlamıştır.

Sosyal psikoloji alanında gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarında da görmüş olduğumuz gibi, insanların kendisine yakın olan topluluklara dâhil olması durumu dijital ile yaşamımıza giren bir olgu değildir. Bu duruma örnek olabilecek çalışmada Bill Bishop, Amerika’da toplumun birbirlerinden ayrı gruplara çok daha keskin bir şekilde bölünmesinin geçmişini inceler. 1950 ile 70’li yıllar arasında toplulukların siyasi kutuplaşmasının azaldığını, 80’lerden sonra ise insanların yaşamlarını kendi değerleri çerçevesinde oluşturmaya başladıklarını ve kutuplaşmanın arttığını belirtir. Bu duruma sebep olarak, kırsal bölgelerden şehirlere olan göçün artması ve şehirdeki zayıf aidiyet bağlarını gösterir. Yaşamlarına şehirlerde devam edecek olan insanlar aidiyet bağlarını güçlendirebilmek adına, kendi dünya görüşüne yakın topluluklar ile ilişkiler geliştirmeye başlamışlardır. Bu kimi zaman kilise, kimi zaman mahalle ve sosyal kulüpler olmaktadır (Bishop akt Kakutani, 2019: 80).

Hakikat sonrası çağda ise bu durum dijitalleşmenin etkisi ile Bishop’un analizlerinin çok daha ötesinde bir sonuç doğurmuştur. Eli Pariser’in “sonsuz sen döngüsü” olarak adlandırdığı internet ortamı, kişiye özel hakikatin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır. Pariser, Google üzerinde yapılan bir aramada listelenen sonuçların, arama yapanın kim olduğuna göre değişiklik gösterdiğini söyler. Söz gelimi “iklim değişikliği kanıtı” aramasını yapan kişi bir aktivist ise farklı, petrol şirketi yöneticisi ise farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Pariser akt Kakutani: 86). Trump’ın danışmanlık hizmeti aldığı şirketin ele geçirdiği ve işlediği veriler bu bağlamda büyük bir önem taşımaktadır. Bilgileri satılan insanlar gündelik internet kullanımlarını, yukarıda belirtmiş olduğumuz zihinsel ve toplumsal işleyiş içerisinde gerçekleştirirken; dışarıdan bir müdahaleye -farkında olarak ya da olmayarak-, eskisine oranla çok daha açık bir hale gelmektedirler.

Mevcut duruma bakıldığında, insan zihninin işleyişi, toplumsal yapı ve dijitalin getirdiği kapsayıcılık ile birlikte, hakikatin bakış açılarına göre değişiklik gösterebildiği

* Seçim süreçlerinde veri madenciliği, veri komisyonculuğu ve veri analizi hizmeti veren İngiliz siyasi danışmanlık şirketi.

bir durumdan söz edilebilmektedir (Wallace akt Kakutani, 2019: 37). İnternetin bizlere sunduğu imkânla birlikte, yalnızca görmek ve duymak istediklerimizin var olduğu bu yeni düzende, farklı din, kültür ve ırka mensup insanlarla olan iletişim becerilerimiz kötürümleşmektedir (Kakutani, 2019: 13). İnternetin getireceği katılımcılık ve toplumsal değişim imkânı yerini, hakikatin öneminin azaldığı ve ana akım sermayenin gündemi kontrol ettiği toplumsal düşünce ortamına bırakmaktadır.

Hakikat sonrası toplum ile dijital teknolojilerin ilişkisine baktığımızda yalnızca algoritmalar ve filtre balonları değil, anonimlik ve bot hesap kullanımı da dikkat çekmektedir. Söz konusu hesaplar ya da bu hesapların gerisindeki sistemli çaba, sadece alternatif bir hakikati yayılıma sokmayı hedeflemez; aynı zamanda gerçekliğin tartışma zeminine çekilmesini de gerçekleştirir (Şener, 2017: 17). Bu sayede eleştirel düşüncenin yönlendireceği ve ortak zeminlerin oluşacağı tartışma ortamı yerini, uzlaşmazlığın kaçınılmazlığına bırakmaktadır. Bu durumda her kişi ya da topluluk, yalnızca kendi yararına olacak hakikati yayılıma sokma imkânına sahip olacaktır.

Gerçek olmayanın savunulduğu ve taraftar bulabildiği ilk çağ, içerisinde yaşadığımız dönem değildir. İnsanların etik değerlere eskisinden daha az sahip olduğunu düşünmemize neden olacak verilere sahip değiliz. Eskiye duyulan nostaljik özlem bu bağlamda temelsiz görülmektedir. Ancak eskiye oranla farklılıkların olmadığını da söyleyemeyiz. Anonimlik her zaman vardır fakat dijital iletişim teknolojileri ile birlikte önceki dönemlere oranla çok daha ileri bir boyuta varmış olduğu görülmektedir. Artık insanlar, gerçekleştirdikleri eylemlerin sonucunda geçtiğimiz dönemlere oranla çok daha az yaptırım ile karşılaşmaktadır (Keyes, 2017: 19).

Teknik gelişme ve etik kaygılar arasındaki ilişkiyi ele alan Zygmunt Bauman'a göre de insanın ahlaki yapısında dün ve bugün arasında bir ayrım söz konusu değildir. Ona göre bu durum zaten kanıtlanamaz. Ancak günümüzde ortaya çıkan farklılık, etik olarak uygun olmayan eylemlerin yapılabilirlik imkânının artmasıdır (Bauman, 2016: 90-100).

“Başka bir deyişle, “mesafe, uzaklaşma ve otomasyon” teknolojisindeki ilerlemenin en belirleyici özelliği, eylemlerimizin ahlaki kısıtlamalardan gittikçe ve belki de durdurulamaz bir biçimde bağımsızlaşmasıdır” (Bauman, 2016: 100).

Ahlaki yargılardan bağımsızlaşan eylem, hırsızlık ve cinayeti kolaylaştıracağı gibi, yalan söylemeyi de kolaylaştırmaktadır. Gerçek olmayan ve gerçeği çarpıtmak amacıyla kullanılan bot* hesaplar, gündelik herhangi bir konuda ya da ülkelerin geleceklerini etkileyecek seçimler gibi önemli zamanlarda, yeni bir propaganda yöntemi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumla birlikte enformasyonun ortaya çıkma ve yayılma hızı, gazetecilik faaliyetleri ve medyanın yapısında da birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

2.1.4. Hakikat Sonrası Dönemde Gazetecilik ve Medya

Günümüzde yaşamakta olduğumuz hakikat sonrası dönemin oluşumunda, hiç kuşkusuz gazetecilik ve medya önemli bir yere sahiptir. Teknolojideki yeniliklerle birlikte değişen haber üretim ve tüketim süreçlerinde bu durumun yansımaları kendisini göstermektedir. Ancak yeniliklerle birlikte yalan ve propagandanın yaşamımızı çevrelediği, bunun sonucunda da hakikatin ortadan kaybolduğu sonucuna ulaşmak aceleci ve yanlış bir yorum olacaktır. Yaşanan değişiklik yalan haber ve dezenformasyonun yeni biçimlerinin temel mantığında aranmalıdır.

Hakikat sonrası ile gazetecilik ilişkisini incelediğimizde, ilk olarak bir kopuş değil süreklilik karşımıza çıkmaktadır. Geçmiş dönemlerdeki gazetecilik ve medya işleyişine baktığımızda elbette günümüze oranla birçok farklılık karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu farklar, geçmişten bir kopuşu ifade etmez. Bir kopuş varsayımı aynı zamanda nostaljik bir gazetecilik geçmişi tahayyülünü beraberinde getirmektedir ve ayrıca, ekonomik bağımlılık ilişkilerinin soyutlandığı bir düşünce biçimidir. Oysa gerçeklikten uzak ve objektif olmayan habercilik sosyal medyanın çok daha öncesinde, haberin olduğu ilk zamandan itibaren söz konusudur (Mcintyre, 2019: 97).

Gazetecilik ve propaganda birbirlerinden ayrı kavramlar olsalar da, aralarında sembiyotik bir ilişki söz konusudur. Propaganda kavramı “*mesajların otoriter bir biçim (üslup) ile tek taraflı ve yoğun olarak hedef kitleye aktarılması*” (Aziz, 2014: 15) olarak tanımlanabilir. Propaganda onaylanma, tutum ve davranışlarda değişikliğe gidilmesi amacını taşır. Verilen mesajlar, olduğu biçimde kabul edilmelidir (Aziz, 2014: 16).

* Bilgisayar kontrollü ve bir amaca yönelik sürekli biçimde sahte bilgi üreten dijital medya hesapları.

Dolayısıyla bu mesajların bir objektiflik ve nesnellik ölçütünden bahsedilmesi mümkün değildir. Gazetecilikte ise nesnellik ve objektiflik kavramlarının günümüze gelene kadar farklı aşamalardan geçtiği bilinmektedir.

Gazetecilikte nesnellik ve objektiflik ölçütü 19. Yüzyıla gelene kadar üzerinde uzlaşmış normlar olarak karşımıza çıkmamaktadır (Keyes, 2017: 202). *Haberin Peşinde: Amerikan Gazetelerinin Toplumsal Tarihi* adlı eserinde Michael Schudson, Amerika’da 1830 öncesinde gazetecilerin objektif bakış açısı ile değil, yanlı bir perspektif ile haber yazdıklarını söyler. O yıllarda gazetecilerden beklentinin bu olduğunu belirtir. Bundan sonraki yıllarda ise, “nesnel” bakış açısı yerleşiklik kazanmış, ideal gazetecilik ölçütü olmaya başlamıştır (Schudson akt McIntyre, 2019: 98-99). Haber yazımında objektiflik kabul görmüş bir norm haline gelse de, geçmişte yalan haber üretmeyen ya da tarafsız olan bir medya hiçbir zaman var olmamıştır. Gücü elinde bulunduranlar her dönem toplumu yönlendirebilmek adına basın üzerinde etkili olmuşlardır (Stanley akt McIntyre, 2019: 101). Bu durum beraberinde gazetecilik değerlerinin dışında uygulamalara gidilmesi ile sonuçlanmıştır.

Gazeteciliğin yaşadığı bu tartışma ve sorunlar günümüzde de varlığını muhafaza etmektedir. Yalan haber her dönem varlığını sürdürmüştür (Kakutani, 2019: 91). Ancak yaşadığımız çağda bu durum geçmişe oranla büyük farklılıklar barındırmaktadır. Artık haberleri sadece belirli kurumlardaki profesyoneller değil, internet üzerinde bağlantısı olan herkes yayıma sokabilmektedir. Bunun sonucunda ana akımdaki editoryal süreç zayıflamış, gerçek olmayan haberler dolaşıma çok daha kolay bir şekilde girmeye başlamıştır (Zarzalejos akt Alpay, 2017: 42).

Sosyal medyanın ortaya çıkması ile birlikte haber tüketim biçimde de değişiklikler meydana gelmiştir. Gazete ve televizyondan takip edilen enformasyon, önce yerini internet sitelerine bırakmış; sosyal medya platformlarının yaygınlaşması ile birlikte çoğunlukla bu mecralardan edinilmeye başlanmıştır. PEW araştırma merkezi 2016 yılındaki çalışmasında ortaya çıkan sonuçlara göre, Amerikan nüfusunun yüzde 62’si güncel bilgilere ulaşmak için sosyal medya hesaplarını kullanmaktadır (Gooch akt Alpay, 2017: 43). 2017 yılına gelindiğinde ise, Amerikalıların üçte ikisinin haberlerin bir kısmını sosyal medya üzerinden takip etmeye başladıkları bulgulanmıştır (Kakutani, 2019: 91). Bu durum büyük bir değişim anlamına gelmektedir. Gerileyen editoryal süreç ve denetleme mekanizması haberlerin güvenilirliğini sorgulamaya açmıştır

(Mcintyre, 2019: 95). Zira büyük sosyal medya şirketleri yalan haber ve manipölasyon konularından daha çok, nefret söylemi, tehdit, şiddet ve pornografi içeren içerikler konusunda hassasiyet göstermektedirler (Uluk, 2018: 74).

Haber üretim ve tüketim süreçlerindeki farklılaşma ile birlikte yalan haberin dolaşım hızı katlanarak artmıştır. 2006-2017 yılları arasında Twitter üzerinde 3 milyon kişi tarafından, 4.5 milyondan fazla tweet atılan yaklaşık 126.000 haber üzerinde yapılan araştırmaya göre, doğru olmayan ve yanıltıcı haberler, doğru olanlara oranla daha fazla ve hızlı yayılmaktadır. Sonuçlara göre yalan haberler doğrulara oranla yüzde 70 daha fazla retweet almıştır (Vosoughi akt Uluk, 2018: 77-78). Bu durumun ortaya çıkmasında, yukarıda da bahsettiğimiz yankı odaları ve bot hesapların kullanımı önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayede kötü haber, iyi haberi kovmaktadır.

İnternet üzerinde dezenformasyonun hızlı yayılmasının bir diğer sebebi ise tık avcılığı/tuzaklarıdır. İnternet siteleri, reklam pastasından daha fazla pay almak adına merak uyandırıcı başlıklar kullanarak, okurların haberleri tıklamasını sağlamaktadırlar (Blom ve Hansen akt Özel ve Deniz, 2019: 449). Reklam verenlerin site hareketliliğini göz önünde bulundurduğu düşünüldüğünde, internet sitelerinin ticari kaygı sebebi ile etik davranıştan uzak tutumlar sergilemesi, günümüz medyasının geldiği nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Enformasyonun korkutucu bir hızla yayıldığı ve denetiminin pek de mümkün olmadığı günümüz medya işleyişi, yalan haberin yol açtığı etik sorunlar bağlamından çok, anlam ve hakikatin önemsizleşmesi ve hatta yitirilmesi bağlamında değerlendirilmelidir. Yalan haber ve propagandanın niceliksel değişimi, beraberinde niteliksel bir değişimi de doğurmuştur. Günümüz toplumunda insanlar, birçok bilgi kaynağına sahiptir ancak neye inanacağı konusunda kafa karışıklığı yaşamaktadırlar. Neyin doğru neyin yanlış olduğunun bilinmesinin mümkün olmadığı bu ortamda, suistimal her zamankinden daha fazla gerçekleşmektedir (Mcintyre, 2019: 111).

Hakikat sonrası çağda yalan haber ve propagandanın hedefi insanları herhangi bir gerçekliğe inandırmak değildir. Amaçlanan şey, inanılacak bir gerçekliğin olmadığı düşüncesini hâkim kılmaktır. *“Modern propagandanın amacı sadece yanlış bilgi yaymak ya da çıkarlar için bastırmak değildir. Amaç analitik düşünmeyi engellemek, hakikati ortadan kaldırmaktır”* (Gasparov akt Kakutani, 2019: 103). Toplumun her geçen gün daha fazla enformasyona maruz kaldığı günümüzde, insanların olaylar

arasında bağlantı kurma ve onlar hakkında yargıda bulunma kabiliyetleri de gerilemeye başlamıştır (Han, 2018:19). Bu doğrultuda daha fazla bilgi ve enformasyonun gerçeğe ulaşma konusunda yardımcı olacağı düşüncesi yerini, daha fazla karmaşıklık ve anlam yoksunluğu doğurmaya bırakır (Han, 2018: 61).

Hakikat sonrası dönemde iletişim düzeni anlamın ortadan kalktığı, insanların göstergeler karşısında edilgen konuma sürüklendiği bir toplumsal işleyişi beraberinde getirmiştir. Baudrillard’a göre tüm iletişim etkinliğinin amacı, içerisinde bulunduğumuz anlamdan yoksun simülasyonun gerçekliğinden kurtulmamıza engel olmaktır. İletişim artık hipergerçek bir süreçtir. Aşırı enformasyon ile anlam ortadan kaybolmuş, gerçekliği ortadan kaldıran bu süreç, gerçekten daha gerçek bir konuma ulaşmıştır (Baudrillard, 2018: 114-116).

Anlamın, gerçeğin ve hakikatin tartışma zeminine açıldığı günümüzde, doğrulama platformları ortaya çıkmış ve sayıları gün geçtikçe artmaya başlamıştır. İlk olarak 2000’lerde ABD’de ortaya çıkan bağımsız doğrulama kurumları, olgusal verilere dayanmayan politik ve ekonomik iddiaların doğruluklarını değerlendirmeye yönelik bir çabayı ortaya koymaktadırlar. Enformasyon bombardımanı altında, kanaatlerine uygun olanları tercih eden kitlelerin manipüle edilmesini önlemek adına ortaya çıkan bu oluşumların amacı, var olan bilgi kirliliğini azaltmaktır (Graves ve Cherubini akt Alpay, 2017: 52-53). Ancak yukarıda belirttiğimiz sosyal psikoloji alanındaki çalışmalar ve dijitalin getirmiş olduğu olumsuzluklar bir arada düşünüldüğünde, doğrulama girişimlerinin sistemin çarklarının işleyişine bir engel oluşturamadığı görülmektedir. Zira ortaya koyulma çabası içerisinde olunan şey “olgusal gerçeklikler” iken, insanlara bu sunulduğunda “geri tepme” gerçekleşmektedir. Ayrıca yaşadığımız çağda, gerçeği ortaya koyma çabası içerisindeki bu girişimin altından, bizzat ulaşmaya çalıştığı gerçeklik zemini çekilmektedir.

2.1.5. Hakikat Sonrası Dönem ve Popülizm İlişkisi

Hakikat sonrası dönemde rasyonel argümanların duygulara yönelik hitabete oranla geri planda kalması, popülizm ile olan ilişkisinde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Zira popülist siyasetçiler geniş kitlelerin harekete geçirilebilmesi adına rasyonel söylemleri değil, duyguları harekete geçirmeye yönelik söylemleri

kullanılmaktadırlar. Bu söylemler kimi zaman “dış düşmanlar”, kimi zaman ise “içerideki hainler” gibi nesnel kanıtlamadan yoksun temeller üzerine kurulabilmektedir (Alpay, 2017: 30). Bu bağlamda hakikat sonrası ve popülizm birbirlerine eklemlenmiş kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Alpay, 2017: 57).

Siyasetçilerin kandırma, yalan ve manipülasyona başvurması yeni bir olgu değildir. Doğruyu söylemek ise hiçbir zaman siyasi erdem sayılmamıştır (Arendt, 2018: 12). Antik Yunan’da İskrates, dinleyicilerin doğruları söyleyen konuşmacılar yerine, duymak istediklerini söyleyen hatipleri dinlemeyi tercih ettiklerini söyler (İskrates akt Foucault, 2017: 69). Siyaset alanında hakikatin savunulması ve aktarılması önemli değildir. Bu yüzden kitlelerin inançlarına aykırı olmadığı sürece yalan söylenmesi bir sorun teşkil etmemektedir.

Modern dönemde ise Hannah Arendt “*Siyaset ve Yalan*” isimli çalışmasında yalanın siyaset alanında elverişli bir aracı olmasından çok daha farklı bir yönünü vurgular; ona göre yalan, belirli siyasi çıkarlar için bir aracı olma konumundan, olgusal gerçekliği hedefine koyan bir aktivite haline gelmiştir (Arendt akt Caruth, 2018: 75). Burada bir tersine dönme söz konusudur; öncesinde yalan siyaset alanının sınırları içerisinde iken, modern dönemde siyaset yalanın kapsayıcılığı içerisinde yer almaktadır. Arendt’e göre siyaset dünyasını bekleyen tehlike, olgusal dünyanın kaybedilmesi olacaktır (Arendt akt Caruth, 2018: 73-75).

Retoriği kullanabilmek Antik Yunan’da ya da modern dönemde olduğu fark etmeksizin, tarih boyunca siyaset alanındaki tüm edimcilerin ortak paydasıdır ancak her siyasetçi popülist değildir. Popülizmin siyasal dünyası kurgusal bir gerçekliğe dayanır. Buna göre toplumu oluşturan farklılıklar göz ardı edilerek bütünleşmiş bir halk tasavvur edilir. Söz konusu halk ahlaken saf ve üstün bir konumdadır. Kendilerini desteklemeyenler ise “gerçek halk” değildir (Müller, 2019: 36). Demokrasinin popülizmden farkı, yurttaşların çoğunluğunun tercihlerinin öncelikli olmasıdır. Popülistler ise, “gerçek halk” tarafından aldığı yetki ile hesap verme gereksinimi duymadan eyleme geçme hakkını kendilerinde bulmaktadırlar. Demokratik yönetimlerde toplumun bir kesiminin diğerine ahlaki üstünlüğü söz konusu değilken, popülist siyasetçilerin yönetiminde alınan kararların sorgulanması durumunda, karşı çıkan kesim ahlaksızlık ile nitelenmektedir (Müller, 2019: 97). 20. yüzyılın ilk yarısında

sadece kendi halkının saf ve üstün olduğu inancını savunan popülist liderler ve onların takipçileri, insanlığı büyük bir felakete sürüklemişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası siyasi düzende seçmene karşı sorumluluk taşımayan anayasa mahkemeleri gibi kurumlar oluşturularak, popülist lider veya partilerin peşinden sürüklenen halkın anayasaya aykırı kararlarda kullanılmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede yaşanan felaketlerin bir daha tekrar etmemesi planlanmıştır (Alpay, 2017: 70). Günümüzde ise popülizm yeniden yükselişe geçmektedir. İngiltere’de Brexit Referandumu sürecinde siyasilerin söylemleri, ABD’de Donald Trump’ın başkan seçilmesi ve Avrupa ülkelerinde yükselen sağ siyaset bunun güncel örnekleridir.

Hakikat sonrası dönemde popülizmin yeniden cazibe sahibi olmasının temelinde toplumsal ve ekonomik sebepler bulunmaktadır. İçerisinde bulunduğumuz dönemde demokratik kurumlar ve parlamenter yapıya olan güven sarsılmış, partilerin temsiliyet iddiaları inanılırlıklarını kaybetmeye başlamışlardır (Müller, 2019: 96-99). Özellikle Avrupa’da refah devleti anlayışının yerini neoliberal sisteme bırakması ile yaşamın her alanındaki kazanımlarını kaybeden geniş kitleler, parlamenter demokratik sisteme yabancılaşmışlardır. Söz konusu kitleler, yaşadıkları bu çözümsüzlük durumunu yüksek sesle dile getiren ve onları temsil edebileceği iddiasıyla ortaya çıkan popülist liderlere güven duymaya başlamışlardır. Bunun sonucunda siyasilerin iddialarının gerçek olup olmaması ve bunları kanıtlayabilmeleri önemini yitirmektedir (Şener, 2017: 16).

Hakikatin önemsizleşmesi ve popülist siyaset ilişkisi tam olarak bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Siyasiler seçim kazanmak ya da kazanımlarını güçlendirebilmek adına ortaya attıkları iddiaların doğru olup olmadığını önemsememektedirler. Kendi tabanlarının bakış açısına uygun olduğu sürece kanıtlanamayan iddialar, yolsuzluk, kötü ekonomi ve dış politika yönetimi gibi olgular görmezden gelinebilmektedir. Popülist siyasetçiler tarafından tüm bu olumsuzlukların sebebi, yaratılan komplo teorilerinin özneleri olan iç ve dış düşmanlar olarak gösterilmektedir (Alpay, 2017: 20).

“Herhangi bir şeyin “gerçek olabilme ölçütü” onun asıl gerçekliğinden daha büyük bir önem taşımaya başlayınca “bir şeyi gerçekmiş gibi gösterebilme” becerisi “toplum tarafından ödüllendirilen bir sanat” haline gelmişti” (Kakutani, 2019: 64).

Sonuç olarak hakikat sonrası dönemde olgusal gerçekliklerin ve rasyonel argümanların ortaya koyulması popülist siyasetçilerin konumlarını sarsma konusunda başarılı olamamaktadır. Ortaya koyulan gerçeklik, bir başka manipülasyon malzemesine dönüşüp, toplumsal kutuplaşmanın arttırılmasına yarar sağlamaktadır. Hakikat sonrası coğrafyası, popülizmin gelişmek için uygun bulduğu verimli topraklara ev sahipliği yapmaktadır. Hakikatten uzak söylemler ile iktidara gelen yöneticilerin, iktidarlarını korumak adına hakikat dışı toplumsal söylemi üretmeleri ve sonucunda kazançlı çıkmaları, yaşadığımız dönemin engellenmesi güç bir olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.6. Hakikat Sonrası Dönem ve Anti-Bilim

Hakikat sonrası dönem ve postmodern düşünce arasındaki eklemlenme, bilim karşıtı düşüncenin yükselişe geçmesi ile birlikte gündelik yaşamda görünürlük kazanan bir boyuta ulaşmıştır. Anti-Bilim oluşumlar, postmodern düşünsel zeminin, politik ve ekonomik çıkar sahipleri tarafından “işlevsel” hale getirilmesi sonucu, üzerinde tartışılması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Postmodernitenin “her şey uyar” mottosu, herhangi bir yorumun diğerine bir üstünlüğü olmayacağı ve değerlendirilecek bir hakikat ölçütü olmaması anlamına gelmektedir. Bu düşünce ile birlikte kamuoyunun fikirlerine saygı duyduğu ve yön belirleyici olarak gördüğü uzmanların rolü de, buna uygun olarak değişim göstermiştir. Postmodern teori, Dünya’ya ilişkin açıklamalarda modern entelektüellerin imtiyazlı rolünü reddeder. Nesnel bilgiye kitlelerden daha kolay ulaşan ve topluma uyulması gereken düşünce çerçevelerini sunan entelektüeller, zaman içerisinde sahip oldukları konumları yitirmişlerdir. Toplum üzerindeki yönlendirici otoritesini kaybeden entelektüeller, akademi çevresi içerisindeki yorumculara dönüşmüştür (Bauman, 2018). Hakikat sonrası dönemde ise internet teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte kitlelerin bilgiye erişiminin çok daha kolay hale gelmesi, büyük bir tehlikeyi de beraberinde getirmiştir. Bilim insanlarının ortaya koymuş olduğu bilgilerin kabulü yerini, “kalabalıkların bilgeliği”ne bırakmıştır (Kakutani akt Kakutani, 2019: 30). Bu durum daha öncesinde seslerini duyuramayan kesimler için bir fırsat olsa da gerçek olmayan teoriler ile bilim arasındaki çizgiyi ortadan kaldırmaya başlamıştır (Kakutani, 2019: 57).

Entelektüellere olan güvenin gerilemesi yalnızca bilim alanında değil, politika ve ekonomide de kendisini göstermektedir. Her türden uzmanlığın saldırı altında olduğu günümüzde, ülkelerin gelişmesi adına oluşturulacak olan eğitim ve ekonomi politikalarının da rasyonel düşünceden gün geçtikçe uzaklaştığı görülmektedir (Kakutani, 2019: 22). Bu durumun oluşumunda popülist siyasetçilerin katkıları da yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu politikacılar entelektüelleri hedeflerine koyarlar ve onların bilgisine güvenilmeyeceğini ilan ederler. Bu düşünceye göre bilgiye sahip olan ve onu ülkesi adına yararlı bir şekilde kullanacak olanlar, halkın ta kendisidir (Alpay, 2017: 60). Amerikan Başkanı Donald Trump, yaşanan bu gerçekliğin güncel örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Trump, ülke politikalarının oluşumunda etkili olan kurumları pasifize ederek, iklim değişikliği gibi konular hakkında uluslararası anlaşmalara rağmen önemli kararlara imza atmaktadır. Bu bağlamda Paris İklim Anlaşması'ndan çekilme kararını almış ve kendisinden önceki hükümetin Temiz Enerji Planı'nı, kıyı şeritlerindeki sularda petrol ve gaz arama yasağını kaldırma yoluyla işlevsiz hale getirmiştir (Friedman akt Kakutani, 2019: 32). Bu kararlarla birlikte bilim insanlarının ve kurullarının ortaya koymuş olduğu gerçeklik reddedilerek, politik hedefler ön planda tutulmaktadır. Bilim bir kere tartışılmaya açıldığında ise komplo teorileri ve “alternatif gerçekler” kendilerine taraftar bulmaya başlamaktadır.

Hakikat sonrasında insanlar artık bilimsel gerçeklikleri değil, kendi ideolojilerine yakın olan olguları savunmaya eğilim göstermektedirler. İklim değişikliği gerçeğini reddeden kişiler ortaya koyulan bilimsel kanıtlamaları görmezden gelerek, yakın oldukları hizibin ortaya attığı olguları gerçek olarak kabul etmektedirler. Bilim insanı olmayan kişiler bilimin işleyişinin yanlış olduğuna inanmaktadırlar ve gerçeklerin toplumdaki saklandığını düşünmektedirler. Bilimsel gerçekler kişilerin ideolojik kanaatleri ile karşı karşıya geldiği zaman, kişisel görüşler yerine, bilim sorgulama nesnesi haline gelmektedir (Mcintyre, 2019: 31-38).

Söz konusu durumun oluşmasında bilimin işleyişinin manipüle edilmesi etkili olmuştur. Normal şartlarda bilimsel teorilerin doğruluğu asla kanıtlanmayabilir. Bir teorinin, kendisine karşı olan kanıtların ortaya koyularak çürütülmesi ihtimali her zaman mevcuttur. Bu yüzden geliştirilen en güçlü teoriler bile, kendisini “hakikat” olarak ortaya koyamayacaktır. Bilim insanları çalışmalarını bu ön kabulle

gerçekleştirmektedirler. Bilim inkârcıları ise bu olguyu kendi çıkarlarına uygun hale getirmişlerdir; mademki bir teori mutlak hakikati temsil edecek niteliğe sahip değildir, o halde kimse alternatif teorilerin gerçek olmadığını söyleme otoritesine sahip olamayacaktır (Mcintyre, 2019: 39). Bu düşünceden hareketle dünyanın düz, aşların zararlı ve iklim değişikliğinin yalan olduğu iddiaları ortaya atılıp, taraftar bulabilmektedir. Burada yapılan şey, bilimin iktidarını kişilerin kullanamaması için bilimin hakikatini kabul etmeme yöntemidir.

Komplo teorilerinin yaygınlaşmasında ekonomik ve ideolojik sebepler, belirleyici bir rol oynamaktadır (Mcintyre, 2019: 41). Kimi zaman büyük fonlamalar ile gerçek olmayan olgular medya yoluyla yaygınlaştırılırken, kimi zaman internet algoritmalarının kar odaklı işleyişi komplo teorileri ve bilim karşıtlığının yaygınlaşmasına hizmet etmektedir. 1950’li yıllarda ABD’de sigara kullanımı ve kanser arasındaki ilişkinin ortaya koyulması sonrası bir araya gelen tütün şirketleri, bir düşünce kuruluşu oluşturulması adına fon ayırarak, sigaranın sağlık açısından zararlarının kesin olarak ortaya koyulmadığı ve bu fikrin tartışmalı olduğu görüşünü yaygınlaştırmayı planlamışlardır. Benzer bir stratejiyi ise günümüzde iklim karşıtı düşüncenin yaygınlaşması için fonlama yapan petrol ve enerji sermayedarlarının uyguladığı görülmektedir. Bu şirketler, Heartland Enstitüsü* aracılığıyla, iklim değişikliğinin gerçekliği hakkında kamuoyunda soru işaretleri oluşturmayı hedeflemektedirler (Mcintyre, 2019: 41-46).

Sermaye sahiplerinin fonlamaları ile birlikte, hükümetler ve medyanın gücü kullanarak, bilimsel gerçeklikler hakkında kamuoyunda ihtilaf yaratılmasının yanında; dijital platformlardaki algoritmaların işleyişi de, söz konusu durumun oluşumuna bir başka yönden katkı sağlamaktadır. İnternet algoritmalarının işleyiş mantığının yaratmış olduğu eko odaları, insanların kendi görüşlerinin dışındaki içeriklere erişimini güçleştirmektedir. Bu durumun bilim karşıtı komplo teorilerinin yaygınlaşmasında ne kadar etkili olduğu, yapılan araştırmalar ile ortaya koyulmaktadır. Teksas Teknik Üniversitesi’nin 2017 yılında yapmış olduğu araştırma, Dünya’nın düz olduğunu savunan insanların bu düşünce ile ilk olarak nasıl karşılaştıkları ve karşılaştıkları ortamın kararlarını oluşturma sürecindeki belirleyiciliğini kapsamaktadır. “Düz Dünyacı” otuz kişi ile gerçekleştirilen röportajlarda, bir katılımcı hariç tüm katılımcılar

* ABD’nin Illinois eyaleti merkezli kar amacı gütmeyen düşünce kuruluşu.

söz konusu düşünceye iki yıldır sahip olduklarını ve ilk olarak Youtube'daki videolarla bilgi edindiklerini belirtmişlerdir. Araştırmanın bir diğer sonucuna göre düz dünya videoları izleyen kullanıcılara, 11 Eylül saldırıları, Sandy Hook okul saldırısı ve NASA'nın Ay'a gitmesinin gerçekliğini sorgulayan içerikler, Youtube'un kullandığı algoritma tarafından öneri olarak sunulmaktadır (Cumhuriyet, 2019). Düz Dünya konusu hakkında bilgi edinmek isteyen insanlar, internet ortamında kendilerini diğer komplo teorilerinin ortasında bulmaktadırlar.

Özetlemek gerekirse postmodernitenin düşünsel doğurguları ile birleşen sermaye ilişkileri, dijital iletişim teknolojileri ile birlikte bilim ve bilim insanlarının itibarını sorgulamaya açmışlardır. Bu sayede her şeyin öznel olabileceği düşüncesiyle, gerçekliğin yarattığı hakikat olgularının ortaya koyulmasının bir önemi kalmamıştır. Önemli olan şey, artık hakikatin tartışılmaya açık hale gelmiş olmasıdır. Hakikatin tartışmaya açık hale gelmesi ve gün geçtikçe önemini yitirmesi, egemen sınıfın tahakküm ve yönlendirmelerinden bağımsız olarak düşünüldüğünde, konunun yalnızca kültürel açıdan değerlendirilmesi soncunu doğurmaktadır. Oysa artık hakikatin çarpıtılmasının bedelinin, tüketim toplumunun egemen sınıfları tarafından ekonomi-politik olarak süspanse edilebiliyor olması da toplumun bilim ve hakikat karşıtı yaklaşımlara ilgi duymasını sağlamaktadır.

2.2. Hakikat Sonrası Çağın Ekonomi Politik Eleştirisi

Hakikat sonrası kavramı ile ilgili tartışmaların sonucunda, teknoloji ve siyasetin etkisi ön planda görünmektedir. Onun ekonomi politik bakış açısı ile ele alınması ise genellikle dijitalleşmenin beraberinde getirdiği tüketim alışkanlıkları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Oysa sermayenin dönüşümü, mantığı ve ilişkilerini ele almadan, hakikat sonrası kavramını açıklamak, eksik bir analiz yapılmasına neden olacaktır. Zira hakikatin sonrası bir dönemde yaşadığımızı ima eden günümüzdeki anlatı, sermaye ve hakikat ilişkisini analizlere dâhil etmeyip, hakikatin sömürsünü görünmez kılmaktadır. Hakikat sonrasının liberal perspektiften ele alınması teknolojinin merkezde olduğu bir bakış sunarak, tarihsel arka planın ihmal edilmesini de beraberinde getirmektedir.

Hakikat sonrası dönemin, yeni iletişim teknolojilerinin getirdiği değişiklikler ile ortaya çıkmış olduğu düşüncesi tarihsizleştirmeye neden olmaktadır. Oysa tarihin her

döneminde hakikat güç ilişkilerinden bağımsız olmamıştır. Güce sahip olanlar, her dönem toplumların yaşamlarına ve düşünce biçimlerine etkide bulunmuş, tahakkümün yeniden üretimi adına hakikat üzerinde söz sahibi olmuşlardır. Günümüzde ise geçmişten farklı olarak, geniş kitlelerin hakikatin önemsizleşmesine katkıda bulunduğu bir çağda yaşamaktayız. Geniş topluluklar için rasyonel temellere dayalı bilim ve siyaset hiç olmadığı kadar önemsizleşmiş, kişisel kanaat ve duygular tüm bunların önüne geçmiştir. Bu durum yalnızca postmodern felsefenin etkisi ya da dijital iletişim teknolojilerinin katkısı bağlamında değerlendirildiğinde, hakikatin günümüzde yaşadığı değişim ve sömürü ilişkilerindeki rolü görmezden gelinmektedir. Bu bağlamda toplumlarda yer alan güç ilişkilerinin günümüzdeki konumuna nasıl geldiğini tarihsel olarak incelemek, yaşadığımız dönemi anlayabilmek adına oldukça önemli bir başlangıç olacaktır. Geçmişte ya da günümüzde, güce sahip olanlar ve tahakküm altında olanlar her zaman varlığını korumuş, güçlü konumda olanlar toplumsal hakikat anlayışının oluşumunda etkili olmuşlardır.

“Düşünce tarihi, maddi üretim değiştiği ölçüde düşünsel üretimin niteliğinin de değiştiğini kanıtlamıyor da neyi kanıtlıyor acaba? Her çağın egemen düşünceleri, her zaman o çağın egemen sınıfının düşünceleri olmuştur” (Marx ve Engels, 2019: 73).

Tarihin her döneminde toplumlara egemen olan sınıflar farklılık gösterse de sömüren ve sömürülenlerin ayrımı daima varlığını korumuştur. Modern toplumda da bu durum farklılık göstermemiş, sömürü düzeni sermaye sınıfının lehine işlemeye devam etmiştir. Ancak sermayenin tahakkümü ve hakikat üzerindeki belirleyiciliği her dönem aynı kalmamış, zaman içerisinde çeşitli değişiklikler göstermiştir. Zira Harvey’in de belirttiği gibi *sermaye bir şey değil, bir süreçtir. Toplumsal hayatın meta üretimi aracılığıyla yeniden üretimi sürecidir* (Harvey, 2014: 376). Toplumsal hayattaki hakikat algısı ve sermayenin dönüşümü ilişkisine baktığımızda ise kapitalizmin yaşadığı dönüşüm süreci inceleme nesnesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sermaye mantığındaki değişimler, bugün yaşadığımız hakikat sonrası dönemin filizlerinin olduğu dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Savaş sonrası yeniden inşa döneminde, kapitalist ülke ekonomilerinde Dünya tarihinde daha önce görülmemiş oranda bir büyüme meydana gelmiştir. Sanayi üretimi yıllık yüzde 5.6, ticaret ise yüzde 7.3 oranında büyüme gerçekleştirmiştir (Beaud, 2018: 295). Bu dönemde ekonomik ve toplumsal refah seviyesi artış göstermiş, işsizlik oranları düşmüş, büyüme oranları daha önce görülmemiş seviyelere yükselmiştir. Avrupa’da refah devleti ortaya çıkmış, kamu harcamaları ve sosyal yardımlar artış göstermiştir. Artık işçi sınıfı aileleri dönemin tüketim ürünleri olan ev eşyaları ve arabaları tüketebilecek gelir seviyesine sahip olmuşlardır. Bu dönemdeki gelişmeleri analiz eden sosyologlar, işçi sınıfının burjuvalaştığını, konfor alanında güvenceli bir yaşam sürerek, sınıf siyaseti ile ilgilerini azalttığı analizlerini yapmaya başlamışlardı. Refahın artması ile birlikte işçiler artık yaşam tarzları ile ilgili düşüncelere yoğunlaşmışlardı (Faulkner, 2014: 330-331). Ancak sermayenin bu hareketi Dünya için yeni sayılırdı. Zira daha önceki dönemlerde iş saatleri ve ücretler, toplumsal refah ve işçilerin yaşamları için aynı olumlu şartlar mevcut değildi. Bu bağlamda toplumun zihinsel işleyişi de tüketim mantığının dışındaydı. Kapitalizmin 19. yüzyılın ortalarındaki işleyişini ve mantığını analiz eden Karl Marx, sistemin mantığının, işçinin çalışma hayatında olmasını ve soyunun tükenmemesi sağlayacak kadar ücret almasını gerekli kıldığını vurgulayarak, dönemin toplumsal ve zihinsel yapısı hakkında bizlere fikir vermektedir (Marx, 2018: 18). *“Bir sınıfı ezebilmek için, hiç değilse kölece yaşayışını sürdürebileceği gerekli koşulları sağlamak gerekir”* (Marx ve Engels, 2019: 63).

Üretimde tam istihdam, yönetimde ise refah devleti olma ilkelerini benimseyen 20. yüzyılın ortalarındaki kapitalist düzende ise Marx’ın analizini yaptığı işçilerin çalışma şartları ve ücretleri iyileşirken, buna bağlı olarak sosyal yaşamları ve düşünce tarzlarında da değişiklikler meydana gelmişti. Konut yapımının artması, kentleşmenin gelişmesi, hafta sonu tatillerindeki artış, sağlık harcamalarının artması, otomobil ve dayanıklı ev ürünlerinin tüketimi ve bunun için kredilerin kullanılması artık yaşamın vazgeçilmez parçaları olmuştu (Beaud, 2018: 302). Elbette tam istihdam ve refahın artması ile toplumsal muhalefet tamamen durulmamış, sendikal hareketler ve bu hareketlere katılım varlığını sürdürmüştür. Ayrıca refahın artması ile birlikte nüfus artışı da gerçekleşmiş, sistemin kontrol altında tutması gereken insan sayısı giderek artmaya başlamıştır. Ancak bu dönemde toplumun zihinsel işleyişi, sermayenin mantığı

tarafından yönlendirilirken, muhalefetin ve karşı çıkışların öneminin gün geçtikçe azalması yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Frankfurt Okulu düşünürlerinden Herbert Marcuse, bu dönemi endüstri toplumu olarak adlandırır ve bu toplumda yaşayan insanların eleştirel niteliklerinin, içerisinde bulundukları toplumsal sistemin zihinsel işleyişe olan etkileri ile parçalandığını belirtir. Ona göre insanın kendisi olabileceği ve kendisi kalabileceği bir özel alan vardır. Eleştirel fikirler ve karşı çıkışlar bu özel alanda gerçekleşir. Ancak endüstri toplumu bu alanı parçalamıştır. Üretim, dağıtım ve tüketim kişilerin tamamını gerektirmektedir. Bunun sonucunda kişilerin topluma uyması değil, onların doğrudan doğruya toplumla özdeşlik kurması ve bir tutulması durumu ortaya çıkmaktadır. Bu sayede yabancılaşmanın da ötesinde bir durum oluşmuş olur. İnsanlar söz konusu özel alanı yitirerek herkes gibi olur ve *tek boyutlu* hale gelir (Marcuse, 1968: 38-39). Bu yolla kişinin sahip olduğu zihinsel işleyiş, sermayenin mantığı ve onun belirlediği hakikat çerçevesinde gelişmektedir.

İnsanların ve onların oluşturduğu toplulukların sahip olduğu hakikat anlayışı ve zihinsel işleyişin, belirli bir sınıfın tahakkümü çerçevesinde geliştiğini söyleyen bir başka düşünür olan Herbert Schiller ise, düşüncelerinin merkezine söz konusu dönemde gelişim gösteren kitle iletişim araçlarını koyar. Ona göre ABD benzeri kapitalist ülkelerde medya, mülkiyet ve güç ilişkileri sonucunda sermaye sahiplerinin, siyaset ve ordu mensuplarının çıkarlarını yeniden üreten bir yapıya sahiptir. Sermayenin yönetimi altındaki medya yöneticileri, sosyal gerçeklikten uzak mesajları kasıtlı olarak üretmekte ve yayılıma sokmaktadırlar. Toplumsal gerçeklikten uzak mesajlar, insanların inanç ve kanaatlerini belirleme hedefi taşımaktadır. Bu manipülasyon yöntemi ile toplum, alternatif bir sosyal düzen düşüncesinden uzaklaştırılmaktadır ve *zihinleri yönlendirilmektedir* (Schiller, 2018). Söz konusu düşünürlerin eleştirilerinde dikkat çeken nokta, sermayenin mantığının toplumun hakikat anlayışında belirleyici bir güce sahip olduğudur:

“İleri endüstriyel toplum giderek artan otomasyon içinde, toplumsal ve siyasal süreçleri önceden belirlenmiş toplumdur. Bu toplumda üretim cihazı, toplumun ihtiyacı olan iş, yetenek ve davranışları belirlemekle kalmaz, bireysel istek ve ihtiyaçları da belirler” (Marcuse, 1968: 20-21).

Marcuse söz konusu ihtiyaçları yapay ve gerçek ihtiyaçlar olarak ikiye ayırır. Yapay olanlar ona göre *mutсуzлuk içerisindeki mutluluktur*. Dayatılan eğlenme, davranma ve tk etme ihtiyaçları, başkalarının sevdiğini sevmek ve nefret ettiğinden nefret etmek gibi ihtiyaçlar bu kategori içerisinde yer alır. Bunlar bireyin kendi seçimleriyle gibi duran, ancak kendi kontrolü dışındaki gler tarafından oluşturulmuş ihtiyaçlardır. “*Yani bu ihtiyaçlar, ana ıkartı baskıyı gerektiren bir toplumun ürünleridir*” (Marcuse, 1968: 32). Gerçek ihtiyaçlar ise olmadığı durumda yaşamsal öneme sahip olan ihtiyaçlardır. Yani beslenme, giyinme ve erişilebilecek kültür düzeyi gibi ihtiyaçlar, gerçek ihtiyaçları oluşturur. Ona göre, yapay ihtiyaçlara erişim toplumun tamamı tarafından gerekleşemese de, buna ulaşabilenler de ulaşamayanlar da söz konusu ihtiyaçların üretiminin kaldırılmasını istemelidirler (Marcuse, 1968: 33). Güce sahip olanlar ihtiyaçları, düşünceleri, eleştirel yetiyi ve yaşamın daha birçok noktasını belirleme gücüne sahiplerdir. Bu belirlenim iş biçimi, yapısı ve toplumsal yaşamdaki tk etim alışkanlıkları ile gerçekleşmektedir. Düşünsel işleyişin bu şekilde yönlendirilmesi ve oluşturulması, toplumsal hakikat anlayışının sermayenin mantığı ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Ancak kapitalizmin gireceği yeni bir kriz ile sermayenin yapısı ve mantığında yaşanacak olan değişimler, kişi ve toplumların zihinsel işleyişlerinde çok daha büyük değişimlerin gerçekleşmesine neden olacaktır.

Marcuse’un endüstri toplumu olarak adlandırdığı, 20. yüzyılın ortalarındaki bu sistem, yüzyılın son çeyreğine girerken üretimde durgunluk ve fiyatlarda enflasyonun tavan yapması ile büyük bir krize girdi (Harvey, 2014: 170). Kriz tarihi olarak bilinen 1973 yılına kadar olan süreçte büyüme oranları düşüşe geçti ve işsizlik artmaya başladı. Kapitalizmin düzenli büyümeyi ve tam istihdamı sağladığı söylemleri, yaşanan bu olumsuz tablo ile yıkıma uğradı (Faulkner, 2014: 361). Esasında kriz bir anda gerçekleşmemiş, 1960’lı yıllardan itibaren sermayenin karlılık oranlarının düşmesi ile kendisini göstermiştir. Devam eden yıllarda kriz, kamu harcamaları ve içi ücretlerindeki artış, tk etimin doruk noktasına ulaşması ve satışların azalması, buna bağlı olarak rekabetin keskinleşmesi ile çeyrek yüzyıl içerisinde katlanarak artmıştır (Beaud, 2018: 307). İkinci Dünya Savaşı sonrası yakalanan büyüme oranlarını beraberinde getiren liberalizm tükenmiş ve artık işlemez duruma gelmiştir. Krizin bitmesi için başka yollar aranmaya başlanmıştır (Harvey, 2015: 20). Bu yol neoliberalizm olarak karşımıza çıkmaktadır. Neoliberalizm bir politik-ekonomik

pratikler teorisidir. Söz konusu teoriye göre insan refahını artırmanın en iyi yolu olarak güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaret gösterilmektedir. Bireysel girişim ve özgürlükler önündeki devlet engelleri azaltılacak, devlet yalnızca bu yeni sistemin işleyişini kolaylaştıracak teşebbüslerde bulunabilecektir. Buna göre, özel mülkiyet hakları garanti altına alınmalı, piyasaların işleyişinin korunması amacı ile gerekli olan ordu, emniyet ve hukuki yapılanma düzenlenmelidir (Harvey, 2015: 10). Bu sistemde temel olan sermayenin maliyet oranının düşmesi, karlılığının ise artmasıdır. Bu bağlamda devlet vergi gelirlerini kamu harcamalarına değil, sermayenin maliyet oranının düşmesi amacı ile kullanmaktadır (Faulkner, 2014: 366-367).

Devletin azalan rolünü bu sistem içerisinde çok uluslu şirketler üstlenmiştir. Bu şirketlerin oluşması için 1960'lı yıllardan itibaren her yıl bir şirket birleşmesi gerçekleşmiştir. Şirketlerin birleşmesi ile üretim, tüketim ve dağıtım sisteminde çok uluslu şirketler söz sahibi olmaya başlamışlardır. 1929 yılında en büyük yüz sanayi şirketi, üretimin yüzde 44'lük bir oranını gerçekleştirirken, 1962'de bu oran yüzde 58'e yükselmiştir (Beaud, 2018: 310). Neoliberal sistem ile iktidar ekonominin seçkinlerine bırakılmış, sermayenin birikimi adına gerekli koşulların oluşması sağlanmıştır (Harvey, 2015: 27). Birikimin sağlanması adına sermaye fordist üretim sisteminde olduğu gibi durağan ve sabit değil, akışkan ve hareketli bir yapıya bürünmüştür. İletişim ve ulaşım imkanlarının da gelişmesi ile sermaye, üretimi sendikal hareketlerin zayıf olduğu bölgelere kaydırmış, iş saatlerinde esnekliğe gitmiş, işçi hakları ve ücretlerinde düşüşe neden olmuş ve işçilerin vasıflarını ortadan kaldırmıştır. Artık vasıflı az sayıda çekirdek işçinin etrafına yerleştirilen, geçici olarak ve istenildiği takdirde kolayca işten çıkarılabilecek işçiler tercih edilmeye başlanmıştır (Harvey, 2014: 170-174). Burada ise Marx'ın öngörüsünün gerçekleştiği bir ekonomik ve toplumsal sistem ile karşılaşmaktayız. Marx fabrika sisteminin ev içi, atölye ve zanaat imalat sistemleri ile kesişebileceğini, işsizliğin artması ile birlikte yedekte bekleyen sanayi ordusunun ücretler ve emek denetimleri üzerinde baskı oluşturabileceğini, sermayenin işçiler arasında rekabet yaratabilmek için coğrafi yerleşmede ve görevlere yaklaşımda esneklik talep edeceğini Kapital'de derinlikli olarak açıklamıştır (Harvey, 2014: 213).

Sermayenin yapısında meydana gelen bu değişikliklerle birlikte tarihte ilk defa, tüm canlıların yaşam ve varlığını belirleyen kararlar, devasa finansal, bilimsel, teknik ve endüstriyel imkana sahip olan sınırlı sayıda şirket tarafından alınmaya başlanmıştır

(Beaud, 2018: 417). 2018 Dünya Eşitsizlik Raporu'na göre, neoliberal ekonomi politikalarının benimsenmeye başladığı 1980'li yıllardan 2016 yılına kadar olan süreçte, gelir dağılımında en üstte bulunan yüzde 10'luk kesim ile geride kalanlar arasındaki gelir farkı gün geçtikçe artmaktadır (Alvaredo vd., 2018). Her bir ülkede ya da ülkeler arasındaki eşitsizlikler gün geçtikçe daha da fazla artış göstermektedir (Beaud, 2018: 423). Söz konusu eşitsizlikler gündelik yaşam içerisinde kanıksanmış ve doğallaşmış duruma gelmiştir. Her gün, her an sokaklarda veya kitle iletişim araçları aracılığıyla tanık olunan bu durum sonucunda gerilimler ve istikrarsızlıklar yaşanmakta, insanların bilinçleri biçimlenmektedir (Beaud, 2018: 421). Bu bağlamda toplumsal hakikat algısı, tıpkı savaş sonrası değişen sermaye mantığı ile birlikte değişim gösterdiği gibi, neoliberal sisteme geçilmesi ile birlikte de benzer bir değişiklik yaşamıştır. İnsanların çalışma ve özel yaşamları, düşünce biçimleri ve karakterleri değişim göstermiş, değer yargıları farklılaşmaya başlamıştır.

Richard Sennett, bu durumu *Karakter Aşınması* kavramı ile açıklamaktadır. Ona göre kapitalizmin bu yeni türü uzun vadeli iş ilişkilerine, güven duygusuna ve katı kalıplara uygun değildir. Kişilerden daima risk almasını, kendisini yenilemesini ve rekabetçi bir yapıya sahip olmasını talep etmektedir. Değişen bu yapı ile birlikte insanların düşünce ve karakterleri de farklılaşmaya başlamış, birbirleri ile olan ilişkileri yüzeyselleşmiş, güvensizlik ve kaygı toplumda yaygın hale gelmeye başlamıştır (Sennett, 2017). Bu düzen içerisinde toplumu oluşturan her insan kendi eylem ve refahından sorumludur. Başarısı da başarısızlığı da kendi yapmış olduğu girişimler sonucu meydana gelmektedir. Burada sistemin herhangi bir aksaklığının ya da özelliğinin etkisi söz konusu değildir (Harvey, 2015: 73). Neoliberal düzen içerisinde insanlar ise kendilerini tabi konumda değil, özgür ve fail özneler olarak betimlemektedirler. Ancak bu özgürlük baskıcı ve zorlayıcı bir yapıya sahiptir. Özgür olduğunu düşünen neoliberal özne, aslında efendisi ve buyurani olmayan bir köle konumundadır. Sömürü artık kendi rızası ile gerçekleşmektedir. İçerisinde bulunduğu yaşam ve sahip olduğu düşünce sistemi, onu sürekli daha iyi olmaya, daha üstün performans sergilemeye ve mükemmelleşmeye sürüklemektedir. Neoliberalizm bizzat bu özgürlüğü sömürmektedir. İnsanın iradesine karşı gelmez, onun kendi rızasını kazanarak sömürü açısından en verimli sonuca ulaşır (Han, 2019: 11-13). Bu yeni iktidar biçimi engelleme ile değil, arzulara hitap etme ve kişiyi harekete geçirme ile

kendisini yeniden üretir. Yasaklama ve mahrum bırakma yerini hoşnutluk ve tatmin arayışına bırakır. Kişinin boyun eğmesini değil, bağımlı olmasını talep eder. Gelişen iletişim imkanlarının da katkısı ile sürekli iletişimde bulunmaya, paylaşmaya, katılmaya, ihtiyaç ve fikirlerimizi duyurmaya ve hayatımızı anlatmaya davet eder (Han, 2019: 23-25).

Neoliberalizmin kişileri zorladığı bu tüketim odaklı düşünce yapısı, geçmiş dönemlerdeki tüketim mantığından temel bir farklılığa sahiptir. Günümüz tüketim alışkanlıkları öğrenme değil, unutmayı merkeze almıştır (Bauman, 2017c: 99-101). Artık neyin tüketileceği ya da ona sahip olup olmamak önemini yitirmiş durumdadır. Tüketilecek olanın aranması ve bulunamaması mutluluk vaadidir. Artık anlam, bir şeye sahip olunması ile oluşmaz; tam tersine anlam, yeni ve önceden bilinmeyen bir duyulanım ve bu sırada gerçekleşen oyunun verdiği arzunun ta kendisidir (Bauman, 2017c: 103). Tüketimin anlamı sabit ve kalıcı bir kazanç değil, tamamlanmamışlık ve sürekli hareket halinde olmaktır (Sennett, 2015: 106). *“Postmodern tüketiciler heyecan peşinde koşan koleksiyonculardır; dünya ile ilişkileri asıl olarak estetikdir”* (Bauman, 2017c: 115).

Dünya ile kurulan ilişki günümüzde estetiğin ve göstergenin çerçevesinde gelişmektedir. Enformasyon bombardımanı altında olduğumuz ve tüketimin kutsandığı günümüz toplumunda, şeylerin değer kazanması için görünür olmaları gerekmektedir. Doruk noktasına ulaşmış kapitalizmde artık sergi değeri ön plandadır. Sergi değeri Marksist kullanım ve değişim değeri arasındaki çelişkinin bir sonucu değildir. Zira ne kullanım alanına ne de üretim gücüne bir bağlılığı söz konusudur. *“Varlığını sadece ilgi üretmeye borçludur”* (Han, 2018: 25-26). Artık kullanım ve değişim değerleri, yerlerini gösterge değerine bırakmıştır. Nesneler insanları sınıflandıran ve farklılaştıran bir işleve sahip olmuşlardır. Toplum içerisindeki insanların statüleri belirleyen şey, nesnelerin gösterge değerlerinin hiyerarşisi içerisindeki yerleri olmuştur (Baudrillard, 2017: 67-68). Kişisel ve toplumsal anlam üretiminde yaşanan bu değişimler, yaşamın her alanında etkili olduğu gibi siyasette de kendisini göstermektedir. Kişilerin yurttaşlık bilinci yerini tüketicilerin arzusuna bırakmıştır. Tüketici olarak seçmen siyasete aktif olarak katılım gerçekleştirmez, bunun için gerekli yetenek ve isteğe sahip değildir. Siyasi gelişmelere edilgin bir şekilde tepki verir; tıpkı hoşuna gitmeyen bir tüketim nesnesine yaklaştığı gibi homurdanır ve şikâyet eder. Yalnızca seçmenler değil,

siyasetçiler ve partiler de bu tüketim mantığının içerisinde yer alırlar ve buna uygun davranışlarda bulunurlar. Tüketici olan seçmeni tatmin etmesi gereken tedarikçiler olarak, onlara sürekli “sunmak” zorundadırlar (Han, 2019: 19-20).

Sermayenin yapısı ve işleyişinde meydana gelen değişiklikler sonucu, insanların düşünce ve davranış kalıplarında meydana gelen bu farklılaşmalar, yaşamın her alanında görünür durumdadır. Ancak günümüzde bu durum çok daha temel bir değişikliğe neden olmuştur. Tarih boyunca her dönem, kişi ve toplumların yaşamlarına referans olarak aldıkları hakikat anlayışı önemsizleşmeye, hatta yok olmaya başlamıştır. Her dönem güce sahip olan sınıflar hakikat üzerinde belirleyici ve yönlendirici bir konumda iken, hiçbir dönemde hakikat önemsiz görülmemiştir. Günümüzde ise hakikat bizzat geniş kitleler tarafından önemsizleştirilmektedir. Siyasette atalet içerisinde olan, toplumsal yaşamını ise tüketim ekseninde oluşturan neoliberal/postmodern “özneler”, kendilerini gerçekleştirmek amacıyla gün geçtikçe daha fazla tüketime odaklanmışlardır. Bu durumda artık hakikat de bir gösterge ve tüketim nesnesidir; postmodern özneyi, toplumun geri kalanından farklılaştıran ve kendisini gerçekleştirmesini sağlayan bir araçtır. Dünya’da bilime karşı başlatılan savaş, bu durumun anlaşılabilmesi adına faydalı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Aydınlanma ile birlikte insanlığın evreni ve yaşamı açıklamak için temel aldığı bilimsel ve rasyonel yaklaşım, bu dönemde kitleler tarafından önemsiz görülebilmektedir. Yaşamının öznesi olmak isteyen, toplumun geri kalanından farklılaşmayı hedefleyen kişi ve topluluklar, bunu ortaya bir düşünce ya da teori ortaya koyarak -yani üreterek- değil, bilimin hakikatini reddederek gerçekleştirmektedirler. Rasyonel düşünceye değil, duygu, arzu ve isteklere dayanan neoliberal/postmodern tüketim kültürü içerisinde yer alan bireyler, hakikati önemsizleştirerek görünür olmak ve ilgi toplamak istemektedirler. Günümüzde artık görünür olmak ve imaj, gerçekliğin öncülü konumundadır: *“Nesnelliğin ölümüyle birlikte “doğru olma zorunluluğum” ortadan kalktı. Artık “sadece ilginç olmam yeterli”* (Lehman akt Kakutani, 2019: 37). İnsanlar ilginç olmanın, görünürlüğün verdiği arzu ile hareket etmektedirler. Bu durumda hakikat ise önemsiz bir detay olarak düşünceden dışlanmaktadır.

“Onlar sırf değişiklik olsun diye, çekici bir şeyden ötekine, bir ayartmadan diğerine, küçük bir yiyecek kırıntısından başkasına, bir yemi yutmaktan diğerine koşup duruyor; her bir ayartma, çekicilik, kırıntı ve yem, bir öncekinden daha yeni, farklı ve çekici oluyor” (Bauman, 2017: 104).

Ancak ilginç ve görünür olmanın getirdiğı farklılaşma düşüncesi, beraberinde büyük bir aynılaşmayı da doğurmaktadır. Bununla ilgili olarak Baudrillard, tüketici davranışının özgürlük ve tercih olarak görüldüğü bir farklılıklar düzeninin içerisinde olduğumuzu söyler. Buna göre farklılaşma düzeninde bulunan kişilerin, kendini toplumun geri kalanından farklı kılan kazançlarının mutlak olduğunu düşünmesi, tam da bu sırada onları düzenin içerisine yerleştirmektedir (Baudrillard, 2017: 68). Göstergeler ile farklılık üretimi, içinde bulunduğumuz zihinsel işleyişin aynılaştırıcı etkisini gizlemektedir. Bu tüketimci algı seti içten gelen bir zorlama, bir mecburiyettir. Bu içsel dürtü ise kişinin özgür eylemi ve arzusu gibi gösterilmektedir. Oysa piyasa onları çok daha öncesinde seçmiş ve özgürlüklerini kendi farklılık illüzyonu içerisine hapsedmiştir. Tüketici pazar yerine gittiğinde hüküm verenin kendisi olduğuna dair birçok delil ile karşılaşabilir, elbette vitrindeki tüm ürünleri reddetme hakkına da sahiptir. *“Reddedemeyeceğı tek şey, onlardan birini seçmektir; ama bu seçim de zaten seçim gibi görünmez” (Bauman, 2017c: 104).*

Neoliberalizmin, kişilerin özgürlük ve farklılık yanılması motive eden bu yapısı, onun engellemeyi ya da baskı uygulamayı değil, motive etme ve uyum sağlamaya yönelik iktidar biçiminin temelini oluşturur. Neoliberalizm *Beğendim Kapitalizmidir*. Bu kapitalizm zorlama ve yasaklarla iş gören kapitalizminden tamamıyla farklıdır (Han, 2019: 25). Bu sistem ile birlikte başat değerin üretim olduğu toplum yapısının disipline edici ve rasyonel temellere dayalı iktidar biçimi yerini, insanların sahip olduğu şeylerin tamamını sömüren bir iktidar biçimine bırakmıştır. Yalnızca çalışma saatlerinde değil, insanların gündelik yaşamının her anını, tüm duygu ve düşüncelerini sömürmeyi ve tahakküm kurmayı hedeflemektedir (Han, 2019: 37). Gelişen kitle iletişim teknolojileri ve geçmişe oranla değişiklik göstermeyen sahiplik yapısı ise bu tahakküm ve sömürünün gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

İnternet üzerindeki çok uluslu şirket egemenliğı gündelik yaşamı da kontrol ve denetim altına almaya başlamış, insanların yaşantıları hakkında söz sahibi olmalarını beraberinde getirmiştir. Söz konusu şirketler gündelik yaşamın her anında yer

almaktadırlar. Christian Fuchs (2015), sermayenin her yerdeliği hakkında geliştirmiş olduğu “dijital emek” kavramı ile sömürünün ve tahakkümün günümüz teknoloji çağında hangi boyutta olduğunu ortaya koymaktadır. O, dijital emeği sadece kullanıcıların teknolojik gelişmeyle birlikte, internet ortamında bulundukları, tükettikleri ve ürettikleri anlar olarak tanımlamaz. Onun düşüncesinde bunlar önemli bir yere sahiptir ancak, dijital emek kavramı ile dijital medyanın oluşumuna etki eden emek süreçlerini de vurgulamaktadır. Örnek vermek gerekirse bilgisayar ve cep telefonlarında kullanılan madenlerin üretiminde çalışanların kötü şartları, çağrı merkezinde görev alan beyaz yakalılar ve Silikon Vadisi’nde çalışanların kötü koşulları bu emek süreçlerinden bazılarıdır (Saraçoğlu, 2015:15). Bu sayede Fuchs, sadece sanal dünyada yaşanan tahakküm ilişkisinin değil, yaşamlarımıza dokunan, gerçek bir sömürünün var olduğunu vurgular. Ayrıca gündelik yaşamda devlet hizmetlerinden, iş yaşamına kadar her alanda artan dijitalleşme, yalnızca dijital teknolojilerin üretim ve hizmetinde çalışan insanların değil, toplumu oluşturan herkesin söz konusu sömürü ilişkilerinin içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Dijital teknolojilerin yaşamın her alanına hâkim olması ve emek süreçlerindeki etkisini, gözetim pratiklerinden bağımsız olarak ele almak olanaklı değildir. Yaşadığımız çağda gözetim, yaşamımızı çevreleyen, hatta bizzat yaşıntımız olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gözetim kavramını Jeremy Bentham’ın Panoptik Hapishane tasarımı üzerinden açıklayan Foucault, modern toplumun aynı zamanda bir gözetim toplumu olduğunu vurgulamıştır. Buna göre tıpkı hapishanede kendilerini gözetleyen ve denetim altında tutan gardiyanları göremeyip sınırlandırılmış alanlarda yaşayan mahkûmlar gibi, modern toplum da oluşturduğu kurumlar ile insanları disiplin altına almaktadır. Söz konusu gözetim, iktidarın yeniden üretimi için en önemli araçlardan biri konumundadır. Bauman ise, günümüzde sermayenin ve iktidarın yeni yapısında “post-panoptik” gözetim sürecini yaşadığımızı belirtir. Buna göre, artık gözetleyen ve denetleyenlerin mekânsal sınırlara ihtiyaçları kalmamıştır (Bauman, 2017: 34-35). Günümüzde “İktidar elektronik sinyallerin hızında hareket edebilmektedir” (Bauman, 2017a: 35).

Google gibi dev şirketlerin işleyiş modeli, emek ve eğlence üzerindeki sermaye gözetiminin, gündelik yaşamda insanların yönlendirilmesi, denetlenmesi ve sömürülmesi sürecini açıklamaktadır. Google, kullanıcıların verilerini hedefli

reklamcılık amacıyla kullanılması adına satmaktadır (Fuchs, 2018: 205). Benzer bir uygulamayı Facebook'ta sürdürmektedir. Kullanıcılarının verilerini metalaştıran şirket, bunları reklamcılara satmaktadır. Hedefli reklamlar ise, insanların ekonomik, kültürel ve siyasi düşünceleri hakkında bilgi sahibi olmaları ile büyük bir denetleme ve yönlendirme kapasitesine sahiptir (Fuchs, 2018: 238). Dev şirketlerin sahip olduğu büyük verilerin işlenmesi ve aktif olarak kullanılması ile artık insanın yalnızca zihinsel ve fiziksel emeği değil, ruhu da sömürü nesnesi durumuna gelmektedir. İnternetin büyük verisi, insan davranışının öngörülmesini ve yönlendirilmesini mümkün kılmaktadır (Han, 2019: 21). Bu durumda hakikat, her dönem olduğu gibi güç sahiplerinin tekelinde ve kontrolü altındadır. Toplumu oluşturan insanların duyguları ve zihinsel işleyişleri dev sermayelere sahip çok uluslu şirketlerin yönlendirmesine açık konumdadır. İnsanlar sahip oldukları zihinsel işleyiş ile kendilerini özgür bireyler olarak görürken, sisteme karşı çıkışları kontrol altında tutulmakta ve yönlendirilmektedir. Hakikat sonrasının gerçekliği sermayenin gerçekliğidir: Sömürdüğü insanları sistemden soğutmaz, kendi gerçekliklerine inandırıp asıl gerçekliği sorgulamalarına engel olur.

2.2.1. Hakikat Sonrası Çağda Kitle İletişiminin Ekonomi Politik Eleştirisi

Hakikat sonrası çağın ekonomi politiği, sermaye mantığının toplumsal hakikat üzerinde nasıl dönüştürücü ve yönlendirici bir etkiye sahip olduğunu açıklamamıza yardımcı olmaktadır. Sermaye sahibi dev şirketler, toplumların zihinsel süreçlerini denetimleri altında tutabilmek için ise sahibi oldukları büyük medya şirketlerini kullanmaktadırlar. Neoliberal sistem ile birlikte devletin piyasadaki rolünün küçülmesi ve çok uluslu şirketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, medya alanında da birtakım değişikliklerin meydana gelmiş, sermayenin tahakkümü burada da kendisini göstermiştir (Dumenil ve Levy akt Bulut, 2009: 77). Söz konusu yapılanma ile sermaye uluslararası alana yayılmış, çok uluslu şirketler dünya ekonomisi üzerinde söz sahibi olmaya başlamıştır (Şaylan akt Bulut, 2009: 78). Çok uluslu şirketler dünya üzerinde en az iki ülkede üretim yapan ve hizmet veren yapılardır. Sahip oldukları ekonomik ve siyasi güç ile uluslararası ilişkilerde önemli bir konuma sahiplerdir (Ulaş akt Bulut, 2009: 80). Üretim, dağıtım ve tüketim alanında esnek bir yapıya sahip olan söz konusu şirketler, bunu iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile mümkün kılabilmişlerdir (Bulut, 2009: 77). Neoliberal ekonomi politikaları gereği olan iletişim sistemlerinin

özelleştirilmesi ile çok uluslu sermaye, küresel çapta gelişim göstermeye başlamıştır (Bulut, 2009: 85).

Ekonomi alanındaki neoliberal değişim bu sayede medya sektöründe de kendisini göstermiş, özelleştirmeler ile birlikte Amerika ve Avrupa'nın ardından tüm dünyada küresel medya holdingleri ortaya çıkmıştır (Bulut, 2009: 86). Kısa bir sürede ABD medyasına sahip beş çok uluslu şirket (Walt Disney Company, Time Warner, News Corporation, Viacom ve Alman asıllı Bertelsmann), uluslararası alanda hâkimiyet kurmaya başlamıştır (Bagdikian, 2004: 4). Bu yolla adı geçen şirketler, iletişim alanında tarihte görülmemiş bir gücü elde etmişlerdir (Bagdikian akt Kılıç, 2019: 126).

Ekonomi ve medya alanında yaşanan tekelleşme ile birlikte çok uluslu sermaye, insanların gündelik yaşamlarına da etki etmeye başlamıştır. Çalışma zamanının dışındaki tüm “boş zaman” aktiviteleri doğallıktan uzaklaşmış, kitle medyasının eğlence içeriklerinin kapsayıcılığı içerisine girmiştir. Bu yolla yeni birikim stratejileri oluşturulmaya başlanmıştır (Braverman akt Dawson ve Foster, 2003: 77). Çok uluslu sermayenin bünyesinde gelişen reklamcılık endüstrisi, rasyonel kararlar alan yurttaşların yerini tüketicilere bırakmasına katkıda bulunmuştur (Robins ve Webster akt Chomsky, 2017: 22). Reklamcılık ile birlikte insanlar, yaşamlarındaki anlamları üretim değil, tüketim üzerine kurgulamaya başlamıştır (Tellan, 2009: 116). Git gide daha az elde toplanan sermaye, insanların özgürlüklerini ve nasıl yaşayacaklarını belirlemeye başlamış ve bunun üzerinden kazanç sağlamaya başlamıştır.

İnternet teknolojileri ise bu tartışmaların üstüne ortaya çıkarak, tekelleşmenin etkilerini ve şirketlerin hâkimiyetini kırarak bir özgürlük beklentisini beraberinde getirmiştir. Kitle medyasının sınırlandırmalarını aşma konusunda internetin katkıları yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca eylemlilik ve protestolar için gerekli imkânları sağlaması açısından, geçmişle büyük farklılıkları da söz konusudur (McChesney, 2003: 32). Ancak iletişim tarihi teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan beklentilerin, ekonomi politik yapı ele alınmadan kabul edilemeyeceğini göstermiştir. Gerçekte olan, her teknolojik gelişmenin ardından yeni tekeli yapıların ortaya çıkmış olmasıdır (Dawson ve Foster, 2003: 69).

Tekelci piyasa mantığı, enformasyonun alınıp satılabilir olduğu internet ortamında da kendisini göstermiş, konvansiyonel medyanın sahiplik yapısının benzeri bir sermaye yoğunlaşması ortaya çıkmıştır (Wittel akt Kılıç, 2019: 124). Yüksek kar

sağlama potansiyeli ile enformasyon ve bilgisayar teknolojileri dev şirketlerin ilgisini çekmiş, piyasaya hâkim olan az sayıda şirket internet alanına da sahip olmaya başlamıştır (Bagdikian akt Kılıç, 2019: 126). Bu durum genellikle kitle medyasının dev sermayedarlarının 2000’li yıllarla birlikte, bilgisayar ve enformasyon alanındaki şirketlerle birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Hayes akt Kılıç, 2019: 126).

İnternet ortamına hâkim olan tekelci yapılanmanın temelleri 2000’li yılların ilke çeyreğinde atılmıştır. 2000 yılında America OnLine ile Time Warner şirketleri arasındaki birleşmenin ardından (Kılıç, 2019: 126) aynı yıl Viacom ile CBS şirketleri birleşme anlaşmaları yapmışlardır (CBSNews akt Kılıç, 2019: 127). Bir yıl sonra Comcast ile AT&T Broadband şirketleri birleşme kararı almıştır (Hayes akt Kılıç, 2019: 127). 2016 yılına gelindiğinde ise AT&T, Time Werner şirketi ve ona ait olan HBO ve CNN’i bünyesinde bir araya getirmiştir (Merced akt Kılıç, 2019: 127). Aynı yıl Charter, Time Werner Cable ve Bright House şirketleri arasında başka bir birleşme anlaşması imzalanmıştır (Hayes akt Kılıç, 2019: 127). 2017 yılında ise yapılan anlaşma ile Walt Disney, Twenty-First Century Fox şirketini satın alarak, pazardaki en büyük birleşmelerden birine imza atmıştır (Fortune akt Kılıç, 2019: 128). Tüm bu satın alma ve birleşme anlaşmaları ile büyük sermaye sahipleri internet alanında da en büyük güç konumuna gelmişlerdir.

Yalnızca geleneksel medya devleri değil, dijital ortamda sermaye birikimini gerçekleştiren şirketler de tekelleşme yoluna gitmektedirler. Söz konusu şirketlerden popüler arama motoru Google, Netz, Doubleclick ve Youtube’u, alışveriş sitesi eBay ise Paypal’ı satın almıştır. Microsoft ise Nokia, Yammer ve Skype’ı bünyesinde bir araya getirmiştir. Diğer bir arama motoru olan Yahoo ise Tumblr’ı satın almıştır. Tüm bu satın almalar arasında en çok dikkat çeken hamle ise Facebook tarafından gerçekleştirilmiştir. Facebook, Instagram ve Whatsapp uygulamalarını satın alarak, dijital iletişim alanında büyük bir güce sahip olmuştur (Ensonhaber, 2019).

İnternet üzerinde tekelleşmenin bir başka boyutu ise donanım, hizmet protokolleri, web sunucuları ve web alan isimleri üzerinde sağlanmaktadır. Donanım alanında Microsoft, Apple ya da Linux hâkim konumdaki şirketler iken, piyasaya hâkim web sunucuları ise Explorer, Mozilla Firefox, Safari ve Google Chrome olarak karşımıza çıkmaktadır (Bhayroo akt Kılıç, 2019: 135). 2019 Nisan ayı verilerine göre web alan adı (domain) sahipliği sıralamasında ise, ilk beş şirket 90.203.342 domain

satışı gerçekleştirmişken, ilk ona girmiş olan diğer beş şirket ise 22.765.892 alan adı satışı gerçekleştirmiştir. İlk beş şirket şu şekilde sıralanmaktadır; GoDaddy (59.134.291), Tucows (9.673.065), NameCheap (7.383.130), HiChina (7.103.951) ve Network Solutions (6.908.905) (Domainstate, 2019). Ortaya çıkan tabloda başı çeken beş şirket piyasa üzerinde egemen konumda iken, GoDaddy şirketi diğer tüm aktörler üzerinde büyük bir güce sahip olarak görülmektedir.

Yeni iletişim teknolojilerinin sahiplik yapısı ile ilgili sahip olduğumuz bu bilgiler, tıpkı kitle medyasında olduğu gibi, günümüz iletişim sistemini de sermaye sahiplerinin yönlendirdiği sonucunu ortaya koymaktadır. Küresel iletişim ağı üzerinde Yahoo, Google, Microsoft, Verizon, AT&T, Time Warner gibi şirketlerin egemenliği, ağı hiyerarşik yapısını göstermektedir (Berkman akt Kılıç, 2009: 136). Bu hâkimiyet, internet teknolojilerini kullanan insanların dünya ölçeğinde gün geçtikçe daha fazla arttığı düşünüldüğünde, sadece piyasa değil, hakikat üzerinde kurulan tekel hakkında da dikkat çekici sonuçlar doğurmaktadır. 2019 verilerine göre (Dijilopedi, 2019) dünya nüfusunun yüzde 56'sı internet kullanıcısı iken, yüzde 45'i sosyal medya hesaplarına sahiptir. Araştırma sonuçlarına göre önceki yıllara oranla, internet ve sosyal medya kullanım oranı artış göstermiştir.

Geleneksel medyada var olan hakikat ve sermaye ilişkisi, kullanıcı sayısının ve teknik imkanların artmasına karşın, günümüz internet tabanlı medya yapısında da geçerliliğini korumaktadır. Dijital iletişim teknolojilerin sahiplik yapısı ve yaşamın her alanında yer almaları, geçmiş dönemlerde yapılan analizlerin günümüz için de geçerliliğini sürdürdüğünü göstermektedir. Fakat günümüzde yaşanan bu durum boyut değiştirerek, bizzat hakikati hedef alır hale gelmiştir. Keyes ilham verici çalışmasında akademisyen, gazeteci, hukukçu ve politikacıların kariyerleri hakkında yalan söylemelerinin normal karşılandığı günümüz toplumunu analiz ederken, bu kişilerin hakikati, anlatılarını oluştururken temizlenmesi gereken bir pürüz olarak tanımladığını belirtmektedir (Keyes, 2017). Keyes'in ele aldığı bir örnek olayda yazar John Berendt, çok satan kitabında tarihi olayların saptırılarak aktarıldığının anlaşılması üzerine, kitabının yüzde 99 doğru bilgiler içerdiğini söylemiş, *“Anlattığım gerçekler yaşanmış bir hikâyeydi ve pürüzleri gidererek gerçekleri çarpıttığımı sanmıyorum”* şeklinde açıklama yapmıştır (New York Times akt Keyes, 2017: 197). Bu yolla, kariyer

basamaklarını tırmanmak, kitapların ve haberlerin daha fazla okunmasını sağlamak adına hakikat bir fazlalık olarak kenara atılmaktadır.

Herbert Marcuse'un toplum ve onu oluşturan insanların tek boyutlu hale geldiğini söylediği dönemde henüz, tüm bu teknolojik, kültürel ve toplumsal değişiklikler meydana gelmemiştir. Onun vurgulamış olduğu, insana ait olan özel alan günümüzde görünür olmak ile tam anlamıyla sömürülmektedir. Schiller'in zihinlerinin yönlendirildiğini söylediği, Marcuse'un otomasyon mantığının zihinlerine hâkim olduğunu belirttiği insanların, günümüzde tüm duygu ve zihinsel algılamaları manipülasyon altındadır. Özellikle sosyal medya platformları ile birlikte her an her yerde olan sermayenin karlılık mantığı, bu durumun oluşumunda önemli bir rol üstlenmektedir. Baudrillard bu süreci gerçeğin kurguyu değil, kurgunun gerçekliği oluşturduğu bir hipergerçeklik olarak tanımlayarak, gündelik yaşamın belirli göstergeler ışığında kurgulandığını belirtmektedir (Baudrillard akt Best ve Kellner, 2016: 173). Bu bağlamda günümüzde hakikatin ne olduğu, güce sahip olanlar tarafından belirlenecektir (Kılınç, 2017: 399). Günümüzde ise artık hakikatin sonrasında değil, sömürüldüğü bir düzen içerisinde yaşamaktayız. Eşitsizlikler gün geçtikçe daha fazla artış gösterdiği hakikat sonrası dünyada, insanların neden daha az ücretle daha çok çalıştıklarını ya da yetersiz sağlık hizmetlerini sorgulamayacağı düşüncesi rasyonellik ile bağdaşmaz (Herman ve Chomsky, 2017: 23). Bu sürecin ardındaki tarihsel ve ekonomi politik sebepler analiz edilmediği sürece, yaşanan hakikat her zaman sömürü nesnesi olacaktır.

3. BÖLÜM: HAKİKAT SONRASI ÇAĞIN MEDYA ÜZERİNDEN ÜRETİMİ: CANAN KARATAY ÖRNEĞİ

3.1. Hakikat Sonrası Çağın Medya Üzerinden Üretimi

Hakikat sonrası olarak adlandırılan içerisinde yaşadığımız dönemde, hakikat artık Tanrısal bir buyruk, bilimsel bir açıklama ya da kişiden kişiye değişen yorumlamalardan çok daha farklı bir boyuta ulaşmıştır. Hakikat artık görünür olan ve ilgi çekendir. Görünür olmak ise oluşturulacak olan söylem ve olgusal gerçeklik üzerinde gerçekleştirilen manipülasyonun ne kadar başarılı olduğu ile doğrudan ilişki içerisinde. Çağımızda görünürlüğün yolu ise gelişen dijital iletişim teknolojilerinin sahiplik yapısı ve işleyişi sonucunda, olgusal gerçekliğin dahi reddedilebildiği ve gerçeklerin önemsizleştiği söylem ve davranışlardan geçmektedir.

Günümüze gelmeden önceki dönemlerde çeşitli medya mecralarında izleyici ve okur kitlesine erişme imkanına sahip olan bilim insanları, politikacı ve sanatçılar, sansasyon yaratacak açıklama ve davranışlar ile görünürlüklerini arttırmak ve daha fazla gündemde kalmayı amaçlamaktaydı. Günümüzde ise gelişen dijital iletişim teknolojileri ile birlikte, toplumun yalnızca bilinen isimleri değil, onu oluşturan hemen hemen tüm kesimleri görünür olma imkanına erişmişlerdir. Konvansiyonel medyadaki sansasyon arayışının limiti, medyada yer alacak içeriklerin ne olacağına karar verecek olan editörlerin süzgeci iken, dijital iletişim teknolojilerinin yayılması ile birlikte editöryal süreç neredeyse ortadan kalkmış, var olan karar verme mekanizması ise dijital medyanın ekonomi politik yapısının dönüşümüne uğramıştır. Gün geçtikçe medyada daha fazla yer bulmak adına söylemlerini dikkatleri üzerlerine çekmeyi hedefleyen bir yapıda oluşturan insanlardan meydana gelen toplumda medya sermaye yapısı gereği, en dikkat çekici ve en ilginç söylemleri görünür hale getirmektedir. Artık karar vericilerin yetkileri ortadan kalkmış, piyasa mantığı tüm sürece egemen olmuştur.

Bu dönemde bilim insanlarının rolü her zamankinden çok daha fazla ön plana çıkmıştır. Modern dönemde hakikati ortaya koyma çabası bilim ile sağlanırken, bilim insanları bu bakımdan toplumda oldukça önemli bir yere sahipti. Günümüzde ise bilim gün geçtikçe magazinleşmiş, izlenme ve okunma sayıları ile değerlendirilmeye

başlanmıştır. Hakikatin önemsizleşmesi ya da ortaya koyulması piyasanın mantığına indirgenmiştir. Bu durum dijital medyanın ekonomi politik yapısı ile günümüz bilim insanlarının görünürlük çabası sonucu meydana gelmektedir.

Bu bağlamda medyada yaptığı açıklamalarda dikkat çeken Prof. Dr. Canan Karatay, çalışmanın konusu olmaktadır. 1943 yılında dünyaya gelen Karatay, 1967 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1972 yılında ise İstanbul Üniversitesi Tedavi Kliniği'nde İç Hastalıkları Uzmanlık Eğitimi'ni tamamlamıştır. Kalp nakli yapılmış hastalar üzerine hazırladığı doçentlik tezi ile 1979 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde doçent olan Karatay, 1998 yılında İstanbul Üniversitesi Kardiyoloji Enstitüsü, Haseki Hastanesi'nde iç ve kalp hastalıkları alanında Profesör olmuştur. 1997-2002 yılları arasında Yeditepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, 2002-2006 yılları arasında ise Kadir Has Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev almıştır. 2006-2010 yılları arasında İstanbul Bilim Üniversitesi'nde rektörlük yapan Karatay, 2012 yılından itibaren Florence Nighthingale Hastanesi'nde İç Hastalıkları ve Kardiyoloji Profesörü olarak görev almaktadır (Biyografi.info, 2019).

Unvanı ve uzmanlık alanı ile modern bilimi temsil eden Karatay, çeşitli medya mecralarında yaptığı açıklamalar ile çok sayıda insanın ilgisini çeken bir doktor olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgi çekiciliğini ise, modern bilimin doğru olduğunu savunduğu olgulara karşı çıkmak ile sağlamaktadır. Söz gelimi kolesterol hastalığı diye bir şey olmadığını, aşı yaptırmanın zararlı olduğunu ve hamilelere şeker yükleme testi yapılmaması gerektiğini medyada yüksek sesle dile getirmektedir. Karatay bu açıklamalarını akademik unvanını kullanarak yaparken, bu açıklamalar ile ilgili ortaya koymuş olduğu bilimsel bir çalışması söz konusu değildir. Yurt dışında yapılan ve henüz doğruluğu kesinleşmemiş araştırma bulgularını kaynak göstererek yaptığı açıklamalar ile uzman dernekleri ve bilim insanlarının tepkisini çeken Karatay, bu yolla bilimsel hakikati tartışma konusu haline getirmektedir.

İçerisinde bulunan durum, çalışmanın bu bölümünde Karatay'ın haber konusu olduğu 01.08.2010-06.08.2019 yılları arasındaki dijital ve yazılı basındaki toplam 76 bin 119 haberin içerik analizi yöntemi ile ele alınmasıyla değerlendirilecektir. Bu yolla, haber sayılarında gerçekleşen değişikliklerin, Karatay'ın hakikat sonrası söylemleri ile ilişkisi değerlendirilecektir. Burada amaçlanan, Karatay'ın medyadaki görünürlüğünü arttırmak ve gündemde kalmak amacı ile bir bilim insanı olarak olgusal ve bilimsel

gerçeklikten uzak açıklamalar yaptığını bulgulamak olacaktır. Bu analiz ile birlikte yalnızca Karatay'ın hakikat sonrası dönem ile ilişkisi değil, içerisinde ekonomi, kültür ve teknolojinin yer aldığı günümüz düşünsel zemininin hakikatin önemsizleşmesindeki rolü ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

3.2. Araştırma ve Bulgular

Dijital ve yazılı basında 01.08.2010-06.08.2019 yılları arasında “Canan Karatay” taraması sonucu ulaşılan 76 bin 119 haber, çeşitli başlıklar altında gruplandırılarak tablo haline getirilmiştir. Bu başlıklar hakkında bilinmesi gereken, Karatay'ın açıklamalarına bağlı olarak her yıl ve her mecrada aynı kalan ve farklılıklar gösteren başlıkların bulunduğuudur. “Yalnızca İsmiinin Kullanıldığı Haberler”, “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri”, “Karatay’a Eleştiriler” isimli başlıklar, Tablo 4 ve Tablo 10 dışındaki tüm tablolarda yer alırken, diğer başlıklar Karatay'ın katıldığı organizasyonlar, yaptığı açıklamalar ve hakkında yapılan açıklamalara göre değişiklik göstermektedir.

“Yalnızca İsmiinin Kullanıldığı Haberler” başlığında, Karatay'ın doğrudan bir açıklamasının yer almadığı, köşe yazıları ve haberlerde isminin geçmesi sonucu araştırma verileri arasında yer alan haberler gruplandırılmıştır. “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” başlığı altında ise, Karatay'ın satışa çıkan kitaplarının reklam haberleri ve bu bağlamda kendisi ile yapılan röportajlar ve oradaki sağlık önerileri yer almaktadır. Son olarak “Karatay’a Eleştiriler” başlığında ise, Karatay'a yönelik medyada yer alan eleştirel haber ve köşe yazıları gruplandırılmıştır.

Her tablonun altında o yıl basında yer alan haberlerin konu başlıklarına göre gruplandırmaları yer almaktadır. Başlıkların açıklamaları ve Karatay'ın oluşturulan başlık içerisinde açıklamaları ise, o yılın yazılı basın tablosunda yer almaktadır. Her yılın yazılı basın ve dijital basın tablosunda aynı isimle yer alan başlıklar, dijital basın tablolarında tekrar edilmeyecek, yalnızca o yıl içerisindeki haber oranları belirtilecektir. Farklı başlık olması durumunda dijital basın tablosunda da açıklamalar yer alacaktır.

Her tablonun ilk satırının en son sütununda yer alan sayı, o tabloda yer alan haber sayısını belirtmektedir. Devamında her başlığın yanındaki sayılar, başlığın tablo

içerisindeki yüzdelik dilimini ifade etmektedir. Başlıklar tablolarda yer aldıkları oranları bakımından, büyükten küçüğe doğru sıralanmaktadır.

Tablo 1: Yıllar ve haber mecralarına göre farklılık gösteren haber sayıları.

Yıl	Dijital Basın	Yazılı Basın	Toplam
2010	52	5	57
2011	257	226	483
2012	389	268	657
2013	1055	505	1560
2014	2627	651	3278
2015	8641	1635	10.276
2016	10.520	1684	12.204
2017	12.947	2763	15.710
2018	23.673	1860	25.533
2019	5871	490	6361
Toplam	66.032	10.087	76.119

Araştırma adına elde edilen haber sayılarını yıl ve yayınlandığı mecra açısından incelediğimizde toplam haber sayısı 76.119 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayı içerisinde dijital basında yer alan haber sayısı 66.032, yazılı basında yer alan haber sayısı 10.087 olarak bulgulanmıştır. Tabloda dikkat çeken nokta haber sayısının her geçen yıl artış göstermesidir. Ayrıca dijital basında yer alan haber sayısı her yıl yazılı basına oranla katlanarak artış göstermiştir.

Tablo 2: Toplam haber sayısına oranla yılların dağılımı.

Yıl	Haber Sayısı	Toplam Haber Sayısına Oranı
2010	57	%0,07
2011	483	%0,63
2012	657	%0,86
2013	1560	%2,05
2014	3278	%4,31
2015	10.276	%13,50
2016	12.204	%16,03
2017	15.710	%20,64
2018	25.533	%33,54

2019	6361	%8,36
Toplam	77.119	%100

Haber yapılan her yılın, toplam haber sayısı içerisindeki oranlarına baktığımızda, 2018 yılının %33,54'lük oranla en fazla haber yapılan sene olduğu ortaya çıkmaktadır. En az haber yapılan yıl ise %0,07'lik oranla 2010 olarak bulgulanmıştır. Tablodan çıkan bir başka sonuç ise 2010-2014 yılları arası yapılan haberlerin toplam haberler içerisindeki oranı 7,93 iken, 2015-2019 yılları arası haberlerin oranı %92,07'dir. Bu yıllar arasında yapılan haber sayılarında büyük bir artış gözlemlenmektedir.

Tablo 3: 2010 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2010 Yazılı Basın	Sayı	Yüzde
1. Kolanın Zararları	3	60
2.Yalnızca İsmi'nin Kullanıldığı Haberler	2	40
Toplam	5	100

2010 yılı yazılı basınında “Kolanın Zararları” başlığı ile gruplandırılan, Karatay’ın 1 bardak kolanın 1 saatte vücuttaki etkisini açıkladığı haberler, toplam haberlerin yüzde 60’ını oluşturmaktadır. “Yalnızca İsmi'nin Kullanıldığı Haberler” ise toplam haberlerin yüzde 40’ını ifade etmektedir.

Tablo 4: 2010 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2010 Dijital Basın	Sayı	Yüzde
1.Kolanın Zararları	52	100
Toplam	52	100

2010 yılı dijital basınında “Kolanın Zararları” başlığı ile gruplandırılan, Karatay’ın 1 bardak kolanın 1 saatte vücuttaki etkisini açıkladığı haberler, toplam haberlerin yüzde 100’ünü oluşturmaktadır.

Tablo 5: 2011 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2011 Yazılı Basın	Sayı	Yüzde
1.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	122	53,98
2.Kolesterol Haberleri	40	17,70
3.Yalnızca İsmi Kullanıldığı Haberler	20	8,85
4."Kansere Çözüm Var" Kitap Haberleri	13	5,75
5.Yumurta Haberleri	11	4,87
6.Katılacağı TV Programları Haberleri	9	3,98
7.İzmir Zeytin Sempozyum Haberleri	6	2,65
8.Yalanla Savaşan Profesörler Söyleşisi	4	1,77
9.Karatay'a Eleştiriler	1	0,44
Toplam	226	100

2011 yılı yazılı basınında en fazla yer bulmuş olan “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” gruplandırması, haberlerin yüzde 53,98’ini oluşturmaktadır. Karatay’ın kolesterol diye bir hastalığın olmadığı ve ilaç endüstrisi tarafından üretilmiş bir hastalık olduğunu söylemesi üzerine, basında yer alan tartışmaların gruplandırıldığı “Kolesterol Haberleri” ise bu yılki haberlerin yüzde 17,70’ini ifade etmektedir.

“Yalnızca İsmi Kullanıldığı Haberler” yüzde 8,85’lik bir oranı temsil ederken, Karatay’ın da bir bölümünde yazarı olduğu “Kansere Çözüm Var” isimli kitabın haberleri yüzde 5,75 oranına sahiptir. “Yumurta Haberleri” ise, Karatay’ın yumurtadan uzak durulması için bir neden olmadığı ve bol bol yenmesi tavsiyeleri üzerine, medyada yer alan tartışmalar sonucu yüzde 4,87’lik orana sahip olmuştur. Karatay’ın katılacağı televizyon programlarının haberlerinden oluşan “Katılacağı TV Programları Haberleri” ise yüzde 3,98 oranına sahiptir.

Karatay’ın İzmir’de düzenlenen “Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu”na konuşmacı olarak katılacağı haberlerinden oluşan “İzmir Zeytin Sempozyum Haberleri” toplam haberler içerisinde yüzde 2,65 oranını temsil etmektedir. Karatay’ın konuşmacı olarak yer aldığı, İstanbul Kitap Fuarı’nda düzenlenen “Yalanla Savaşan Profesörler Söyleşisi” ise haberlerin yüzde 1,77’sini oluşturmaktadır. Basında Karatay’ın söylem ve düşüncelerine yönelik eleştirilerden oluşan “Karatay’a Eleştiriler” başlığı ise yüzde 0,44 oranına sahiptir.

Tablo 6: 2011 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2011 Dijital Basın	Sayı	Yüzde
1.Kolesterol Haberleri	123	47,86
2.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	65	25,29
3.”Kansere Çözüm Var” Kitap Haberleri	24	9,34
4.Yumurta Haberleri	17	6,61
5.Yalanla Savaşan Profesörler Söyleşisi	15	5,84
6.Katılacağı TV Programları Haberleri	5	1,95
7.Ramazan/Bayram Haberleri	3	1,17
8.Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler	3	1,17
9.Tüyap İstanbul	1	0,39
10.İzmir Zeytin Sempozyum Haberleri	1	0,39
Toplam	257	100

2011 dijital basınında yüzde 47,86’lık oranla en fazla haber olan başlık, Karatay’ın kolesterol diye bir hastalığın olmadığı ve ilaç endüstrisi tarafından üretilmiş bir hastalık olduğunu söylemesi üzerine, basında yer alan tartışmalardan oluşan “Kolesterol Haberleri” olmuştur. Onu takip eden “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” yüzde 25,29’luk oranda iken, “Kansere Çözüm Var” başlığı ise yüzde 9,34’lük orana sahiptir.

En çok haber olan dördüncü başlık olan “Yumurta Haberleri” yüzde 6,61, beşinci başlık “Yalanla Savaşan Profesörler Söyleşisi” yüzde 5,84 ve altıncı başlık “Katılacağı TV Programları Haberleri” yüzde 1,95’lik oranlara sahiplerdir. Karatay’ın oruç konusunda verdiği tavsiyeler ve bayram şekeri konusundaki uyarılarından meydana gelen “Ramazan/Bayram Haberleri” ise haberlerin yüzde 1,17’sini oluşturmaktadır.

“Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler” toplam bu yıl yapılan haber sayısı içerisinde yüzde 1,17’lik orana sahip iken, Karatay’ın İstanbul Kitap Fuarı’na katılmasından oluşan “Tüyap İstanbul” haberleri ise yüzde 0,39’luk orana sahiptir. Son sırada ise “İzmir Zeytin Sempozyum Haberleri” yüzde 0,39’luk oranla yer almaktadır.

Tablo 7: 2011 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2012 Yazılı Basın	Sayı	Yüzde
1.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	202	75,37
2.Antalya Söyleşi Haberleri	20	7,46
3.Tepeyran Ödülü Haberleri	10	3,73
4.Kolesterol Haberleri	9	3,36
5.Ekmek Tartışması Haberleri	7	2,61
6.Tüyap İstanbul	7	2,61
7.Katılacağı TV Programları Haberleri	3	1,12
8.Altınkum Yazarlar Festivali	3	1,12
9.İzmir Kitap Fuarı	2	0,75
10.Ramazan/Bayram Haberleri	2	0,75
11.Yalnızca İsmi'nin Kullanıldığı Haberler	2	0,75
12.Elazığ Tanıtım Günleri	1	0,37
Toplam	268	100

2012 yazılı basınında en çok haber yapılan başlık yüzde 75,37'lik oranla “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” olmuştur. Karatay’ın Antalya Büyükşehir Belediyesi’nin düzenlediği Aile Söyleşisi etkinliğine katılması sonucu meydana gelen “Antalya Söyleşi Haberleri” ise yüzde 7,46’lık oranla ikinci sırada yer almaktadır. Karatay bu söyleşide zeytinyağının doğanın anne sütü olduğunu, Türk toplumunun ekmek yeme alışkanlığını değiştirmesi gerektiğini söylemiş ve yumurta pişirme biçimi konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.

Çankaya Belediyesi’nin düzenlediği Tepeyran Roman Ödülü organizasyonu kapsamında İstanbul Tüyap’a konuşmacı olarak katılan Karatay’ın haberlerinden oluşan “Tepeyran Roman Ödülü” başlığı yüzde 3,73’lük orana sahip olurken, “Kolesterol Haberleri” ise yüzde 3,36’lık oranla dördüncü sırada yer almıştır. Ekmeğin en tatlı zehir olduğunu ve sağlığa olan zararlarını söylemesinin ardından ekmek ile ilgili yapılan ve Karatay’ın konusu olduğu haberlerden oluşan “Ekmek Tartışması Haberleri” haberlerin yüzde 2,61’ini oluşturmaktadır. Aynı orana sahip Karatay’ın da katılım sağladığı İstanbul Tüyap haberlerini içeren “Tüyap İstanbul” başlığı ise altıncı sırada yer almaktadır. Yüzde 1,12’lik oranla en çok haber olan yedinci başlık ise “Katılacağı TV Programları” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aydın’ın Didim ilçesinde düzenlenen “Altinkum Yazarlar Festivali” ne katılan Karatay, 2012 yılı Didim Belediye Başkanı Mümin Kamacı’ya “Bu göbek ne başkan?” sorusunu sormuş ve bu olay festival ile birlikte haberleştirilmiştir. 2012 yılı yazılı basınında bu başlık yüzde 1,12 oranına sahip olmuştur. Karatay’ın İzmir’de düzenlenen kitap fuarına katılmasından meydana gelen “İzmir Kitap Fuarı” başlığı ise yüzde 0,75’lik orana sahiptir. “Ramazan/Bayram Haberleri” ve “Yalnızca İsmnin Kullanıldığı Haberler” başlıkları ise yine aynı orana sahiplerdir. Karatay’ın “Elazığ Tanıtım Günleri’ne” katılacağı haberinden oluşan başlık ise yüzde 0,37’lik oranla, bu yılın en az haber konusu olan başlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 8: 2012 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2012 Dijital Basın	Sayı	Yüzde
1.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	260	66,84
2.Antalya Söyleşi Haberleri	37	9,51
3.Altinkum Yazarlar Festivali	33	8,48
4.Ekmek Tartışması Haberleri	15	3,86
5.Kolesterol Haberleri	14	3,60
6.Tepeyran Ödülü Haberleri	7	1,80
7.Tüyap İstanbul	6	1,54
8.Yalnızca İsmnin Kullanıldığı Haberler	5	1,29
9.Ramazan/Bayram Haberleri	4	1,03
10.Elazığ Tanıtım Günleri	3	0,77
11.Kansere Çözüm Var Kitap Haberleri	2	0,51
12. Kolanın Zararları	2	0,51
13.Ulusal Aile Hekimliği Kongresi	1	0,26
Toplam	389	100

2012 dijital basınında en çok haber olan başlık yüzde 66,84’lük oranla “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” olmuştur. “Antalya Söyleşi Haberleri” yüzde 9,51’lik oranla ikinci sırada yer alırken, “Altinkum Yazarlar Festivali” ile ilgili haberlerin bulunduğu başlık yüzde 8,48’lik oran ile en çok haber olan üçüncü konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzde 3,86 oranı ile “Ekmek Tartışması Haberleri”

dördüncü sıradaki haber başlığı olurken, “Kolesterol Haberleri” başlığı altında yapılan haberler yüzde 3,60’lık oranda beşinci sırada yer almaktadır.

“Tepeyran Ödülü Haberleri” 2012 yılı dijital basını haberlerinin yüzde 1,80’lik bölümünü oluştururken, “Tüyap İstanbul” başlıklı haberler yüzde 1,54, “Yalnızca İsmi Kullanıldığı Haberler” yüzde 1,29, “Ramazan/Bayram Haberleri” yüzde 1,03, “Elazığ Tanıtım Günleri” yüzde 0,77, “Kansere Çözüm Var Kitap Haberleri” yüzde 0,51 ve “Kolanın Zararları” başlıklı haberler yüzde 0,51’lik oranlara sahip olmuşlardır.

“Ulusal Aile Hekimliği Kongresi” başlığı altındaki haberler bu yılın dijital basını haberleri arasında yüzde 0,26’lık yere sahip olmuştur. 11. Ulusal Aile Hekimliği Kongresi’ne konuşmacı olarak katılan Karatay, zeytinin en sağlıklı meyve olduğunu, doğal ve protein ağırlıklı bir beslenme tarzını önermiştir.

Tablo 9: 2013 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2013 Yazılı Basın	Sayı	Yüzde
1.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	264	52,28
2.Dolandırılma Haberleri	79	15,64
3.Ayran Haberleri	64	12,67
4.Ramazan/Bayram Haberleri	36	7,13
5.Kolesterol Haberleri	17	3,37
6.Elazığ Konferans	17	3,37
7.Katılacağı TV Programları Haberleri	7	1,39
8.Karatay’a Eleştiriler	6	1,19
9.Datça Sağlıklı Yaşam Projesi	5	0,99
10.Yalnızca İsmi Kullanıldığı Haberler	3	0,59
11.PMVO Konferans	2	0,40
12.Malatya Kitap Fuarı	2	0,40
13.Altınkum Yazarlar Festivali	1	0,20
14.Kadıköy Konferans	1	0,20
15.Tüyap İstanbul	1	0,20
Toplam	505	100

2013 yazılı basınında en çok haber olan başlık yüzde 52,28’lik oranla “Kitap Tanıtım ve Sağlık Haberleri” olmuştur. Karatay’ın telefon yoluyla dolandırılması ve daha sonra konu hakkında basında yer alan tartışmaları içeren haber başlığı

“Dolandırılma Haberleri” ise haberlerin yüzde 15,64’lük bölümünü oluşturmaktadır. Haberlerin yüzde 12,67’sini oluşturan “Ayrılan Haberleri” ise, Karatay’ın “Dünyanın en sağlıklı içeceği ayrılandır” sözlerinin ardından yapılan haberlerden oluşmaktadır. En çok haber olan dördüncü başlık yüzde 7,13 ile “Ramazan/Bayram Haberleri” olurken, onu yüzde 3,37’lik oranla “Kolesterol Haberleri” takip etmektedir.

Karatay’ın kolanın zararlarını anlattığı, Elazığ’da gerçekleşen “Diyet ve Kalp Hastalıkları” konulu konferansın haberlerini içeren “Elazığ Konferans” başlığı, haberlerin yüzde 3,37’sini oluştururken, “Katılacağı TV Programları Haberleri” yüzde 1,39’unu oluşturmaktadır. En çok haber olan sekizinci başlık “Karatay’a Eleştiriler” ise 1,19’luk orana sahiptir. Datça Belediyesi ile Canan Karatay’ın birlikte yürüttüğü “Datça Sağlıklı Yaşam Kasabası” projesi kapsamında Karatay’ın Datça’ya geleceğinin duyurulduğu haberler ise, toplam oran içerisinde yüzde 0,99’luk paya sahiptir.

“Yalnızca İsmi Kullanıldığı Haberler” başlığı haberlerin yüzde 0,59’unu oluştururken, Karatay’ın konuşmacı olarak katıldığı, Malatya Polis Meslek Yüksek Okulu tarafından düzenlenen sağlık konferansının tanıtım haberlerinden oluşan “PMYO Konferans” başlığı ise yüzde 0,40’lık orana sahiptir. Bu yıl haber olan diğer başlıklar, gerçekleşecek olan organizasyonların tanıtım haberlerinden oluşmaktadır. “Malatya Kitap Fuarı” başlığı haberlerin yüzde 0,40’ını, “Altınkum Yazarlar Festivali”, “Kadıköy Konferans” ve “Tüyap İstanbul” ise yüzde 0,20’sini oluşturmaktadır.

Tablo 10: 2013 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2013 Dijital Basın	Sayı	Yüzde
1.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	421	39,91
2.Elazığ Konferans	132	12,51
3.Dolandırılma Haberleri	126	11,94
4.Ayrılan Haberleri	126	11,94
5.Ramazan/Bayram Haberleri	126	11,94
6.Kolesterol Haberleri	45	4,27
7.Datça Sağlıklı Yaşam Projesi	34	3,22
8.Malatya Kitap Fuarı	23	2,18
9.PMYO Konferans	7	0,66
10.Karatay’a Eleştiriler	5	0,47
11.Etiket/Önerilen Haber	4	0,38

12.İnsan Kaynakları Zirvesi	4	0,38
13.Katılacağı TV Programları Haberleri	2	0,19
Toplam	1055	100

2013 yılı dijital basınında yer alan haber başlıkları arasında “Kitap Tanıtım ve Sağlık Haberleri” yüzde 39,91’lik oranla en fazla haber yapılan başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. “Elazığ Konferans” başlığı yüzde 12,51’lik oran ile en çok haber yapılan ikinci başlık olurken, “Dolandırılma Haberleri” yüzde 11,94’lük oran ile en çok haber yapılan üçüncü başlık olmuştur. “Ayran Haberleri” ve “Ramazan/Bayram Haberleri” yine aynı orana sahiptir. En çok haber konusu olan altıncı başlık yüzde 4,27’lik oranla “Kolesterol Haberleri” olurken, “Datça Sağlıklı Yaşam Projesi” yüzde 3,22’lik oranla yedinci sırada yer almıştır.

“Malatya Kitap Fuarı” haberlerin yüzde 2,18’ini, “PMYO Konferans” ise yüzde 0,66’sını oluştururken, “Karatay’a Eleştiriler” başlığı haberlerin yüzde 0,47’sini temsil etmektedir. Çalışmadaki tüm tablolar içerisinde ilk kez karşımıza çıkan ve daha sonraki yılların dijital basın tablolarında artarak yer bulacak “Etiket/Önerilen Haber” başlığı, haberlerin yüzde 0,38’ini oluşturmaktadır. Bu başlık, Karatay’ın bilinirliğinin artması ile birlikte internet haber sitelerinin, konusu Karatay olmayan haberlerde Canan Karatay etiketi kullanımı ve yine konusu Karatay olmayan haberlerin altındaki öneri haberlerinde Canan Karatay haberlerinin kullanılması sonucu meydana gelmiştir.

Karatay’ın konuşmacı olarak katıldığı, “Provokatif: İnsan Kaynakları Zirvesi” isimli organizasyonun haberlerinden meydana gelen “İnsan Kaynakları Zirvesi” başlığı, bu yılın dijital basın haberlerinin yüzde 0,38’ini oluşturmaktadır. En az haber olan “Çıkacağı TV Programları Haberleri” başlığı ise 0,19’luk orana sahiptir.

Tablo 11: 2014 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2014 Yazılı Basın	Sayı	Yüzde
1.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	252	38,71
2.Dolandırılma Haberleri	128	19,66
3.Bursa Kitap Fuarı	41	6,30
4.Ramazan/Bayram Haberleri	30	4,61
5.Aydın Zeytin Hasat Şenliği	28	4,30
6.Katılacağı TV Programları	27	4,15

Haberleri		
7.Yalnızca İsmi Kullandığı Haberler	25	3,84
8.Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Konferans	23	3,53
9.Karatay’a Eleştiriler	22	3,38
10.Altinkum Yazarlar Festivali	17	2,61
11.Gebelikte Şeker Yükleme/Meslektan Men Haberleri	17	2,61
12.GMO-Karatay Tartışması	8	1,23
13.Toprak Bayramı	8	1,23
14.Tüyap İstanbul	7	1,08
15.Eskişehir Konferans	5	0,77
16.Kırklareli Konferans	5	0,77
17.Arcadium AVM İmza Günü	3	0,46
18.Çorlu Konferans	3	0,46
19.İnsan Kaynakları Zirvesi	2	0,31
Toplam	651	100

2014 yılı yazılı basınında en çok haber olan başlık yüzde 38,71’lik oranla “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci sırada yüzde 19,66 oranıyla “Dolandırılma Haberleri” yer alırken, “Bursa Kitap Fuarı” haberlerinden oluşan başlık yüzde 6,30’luk oranla en çok haber yapılan üçüncü başlık olmuştur.

“Ramazan/Bayram Haberleri” başlığı haberlerin yüzde 4,61’ine, Aydın’da gerçekleşen zeytin hasat şenliği organizasyonunun haberlerinden oluşan “Aydın Zeytin Hasat Şenliği” başlığı ise 4,30’una karşılık gelmektedir. “Katılacağı TV Programları Haberleri” başlığı yüzde 4,15, “Yalnızca İsmi Kullandığı Haberler” başlığı ise yüzde 3,84 oranına sahiptir.

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi’nde gerçekleşen, Karatay’ın kolanın zararlarını anlattığı, “Şeker En Tatlı Zehirdir” konferansı haberlerinden meydana gelen “Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Konferans” başlığı, haberlerin yüzde 3,53’lük bölümünü oluştururken, “Karatay’a Eleştiriler” başlıklı haberler yüzde 3,38’lik kısmını oluşturmaktadır. “Altinkum Yazarlar Festivali” haberleri ise yüzde 2,61’lik oranla en çok haber yapılan onuncu başlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu yıl yazılı basında yapılan haberlerin yüzde 2,61’ini oluşturan “Gebelikte Şeker Yükleme/Meslektan Men” başlığında, Karatay’ın hamilelere şeker yüklemesi testi yapılmasını eleştirdiği haberler ve buna karşı çıkan uzmanların tepkileri ve yer

almaktadır. “GMO-Karatay Tartışması” başlığında ise Facebook üzerinde Canan Karatay isimli sahte bir hesabın yazmış olduğu “Gıda mühendisliği diye bir saçmalık çıktı! Gıda doğal olmalı neyin mühendisliği bu? Gıda mühendisliği olmaz.” Şeklindeki ifade sonrası, Gıda Mühendisleri Odası’nın tepkisi ve basına yansımaları yer almaktadır. Bu başlık haberlerin yüzde 1,23’ünü oluşturmaktadır.

Karatay’ın konuşmacı olarak katılacağı, Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nca düzenlenen Toprak Bayramı etkinliğinin tanıtım haberlerinden oluşan “Toprak Bayramı” başlığı, haberlerin yüzde 1,23’ünü oluştururken, “Tüyap İstanbul” başlığı yüzde 1,08’ini oluşturmaktadır. Karatay’ın Eskişehir Atayurt Okulları’nda konuşmacı olarak bulunduğu etkinliğin haberlerinden oluşan “Eskişehir Konferans” başlığı yüzde 0,77’lik orana sahipken, “Günümüzde Sağlıklı Beslenme” isimli konferans haberlerinden oluşan “Kırklareli Konferans” başlığı yine aynı orana sahip olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karatay adına Arcadium AVM’de düzenlenen imza gününün haberlerinden oluşan “Arcadium AVM İmza Günü” başlığı haberlerin yüzde 0,46’sını oluşturmaktadır. Karatay’ın Tekirdağ Aile Hekimleri Derneği tarafından düzenlenen sağlık konferansına katılmasının haberlerinden oluşan “Çorlu Konferans” başlığı, bu yılki yazılı basın haberleri içerisinde yüzde 0,46, “İnsan Kaynakları Zirvesi” başlıklı haberler ise yüzde 0,31’lik oranlara sahiplerdir.

Tablo 12: 2014 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2014 Dijital Basın	Sayı	Yüzde
1.Etiket/Önerilen Haber	676	25,73
2.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	499	19,00
3.Dolandırılma Haberleri	386	14,69
4.Yalnızca İsmi Kullandığı Haberler	354	13,48
5.Bursa Kitap Fuarı	115	4,38
6.Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Konferans	114	3,34
7.Aydın Zeytin Hasat Şenliği	103	3,92
8.Ramazan/Bayram Haberleri	77	2,93
9.GMO-Karatay Tartışması	65	2,47
10.Katılacağı TV Programları Haberleri	59	2,25

11.Gebelikte Yüklemesi/Meslekten Haberleri	Şeker Men	59	2,25
12.Altinkum Yazarlar Festivali		32	1,22
13.Karatay’a Eleştiriler		24	0,91
14.Toprak Bayramı		20	0,76
15.Uşak Konferans		18	0,69
16.İnsan Kaynakları Zirvesi		17	0,65
17.Tüyap İstanbul		4	0,15
18.Kırklareli Konferans		3	0,11
19.Mulhaus Kitap Fuarı		2	0,08
Toplam		2627	100

2014 yılı dijital basınında yer alan haberlerin yüzde 25,73’ünü “Etiket/Önerilen Haber” başlığı oluşturmaktadır. “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” yüzde 19,00, “Dolandırılma Haberleri” yüzde 14,69, “Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler” 13,48, “Bursa Kitap Fuarı” yüzde 4,38, “Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Konferans” yüzde 3,34, “Aydın Zeytin Hasat Şenliği” yüzde 3,92, “Ramazan/Bayram Haberleri” yüzde 2,93, “GMO-Karatay Tartışması” yüzde 2,47, “Katılacağı TV Programları Haberleri” yüzde 2,25, “Gebelikte Şeker Yüklemesi/Meslekten Men” yüzde 2,25, “Altinkum Yazarlar Festivali” yüzde 1,22, “Karatay’a Eleştiriler” yüzde 0,91 ve “Toprak Bayramı” yüzde 0,76 oranları ile sıralanmaktadır.

Karatay’ın konuşmacı olarak davetli olduğu, Uşak’ta düzenlenen “Sağlıklı Yaşam” konferansı haberlerinden oluşan “Uşak Konferans” başlığı, haberlerin yüzde 0,69’unu oluşturmaktadır. Haberler, Karatay’ın Uşak kültürüne olan hayranlığı çerçevesinde oluşturulmuştur. “İnsan Kaynakları Zirvesi” haberleri yüzde 0,65, “Tüyap İstanbul” haberleri 0,15, “Kırklareli Konferans” yüzde 0,11’lik oranlarda 2014 yılı dijital basınında en az yer bulan haberler olurken, Mulhaus Kitap Fuarı haberlerinden oluşan “Mulhaus Kitap Fuarı” haberleri yüzde 0,08’lik oranla en az haber konusu olan başlık olmuştur.

Tablo 13: 2015 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2015 Yazılı Basın	Sayı	Yüzde
1.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	431	26,36
2.Gebelikte Şeker Yüklemesi/Meslekten Men Haberleri	129	7,89
3.Beyşehir/Kocaeli Kitap Fuarı	119	7,28
4.Dolandırılma Haberleri	103	6,30
5.Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler	86	5,26
6.Burhaniye Zeytin Festivali	79	4,83
7.Edremit Konferans	72	4,40
8.Çocuğuma Şeker Verme Kampanyası	71	4,34
9.Gemlik Zeytin Festivali	68	4,16
10.Kaya Tuzu Tartışması Haberleri	54	3,30
11.Ramazan/Bayram Haberleri	44	2,69
12.Karatay’a Eleştiriler	42	2,57
13.Kebap Haberleri	42	2,57
14.”Çocuklara Türk Kahvesi İçirin” Haberleri	39	2,39
15.Mersin Mut Zeytinyağı Sempozyumu	32	1,96
16.Ekmek Tartışması Haberleri	31	1,90
17.TV Çıkmak İçin Akredite Haberleri	28	1,71
18.Tohum Haberleri	27	1,65
19.Altınkum Yazarlar Festivali	21	1,28
20.Osmaniye Panel	21	1,28
21.Kolesterol Haberleri	20	1,22
22.Katılacağı TV Programları Haberleri	18	1,10
23.Karabük Bilim Günleri	17	1,04
24.Bursa Kitap Fuarı	16	0,98
25.Muayene Ücretindeki Artışın Haberleri	10	0,61
26.Adana Final Okulları Konferans	10	0,61
27.“Pekmez Kanseri Yapar” Haberleri	4	0,24
28.Denizli Fuar	1	0,07
Toplam	1635	100

2015 yılı yazılı basınında en çok haber olan başlık yüzde 26,36 oranı ile “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” olmuştur. Karatay’ın hamilelere şeker yüklemesi testi yapılmasını eleştirdiği haberler ve buna karşı çıkan uzmanların tepkileri ile, Türk Tabipler Birliği’nin bu olayla ilgili Karatay’a 15 gün meslekten men cezası vermesi haberlerinden oluşan “Gebelikte Şeker Yükleme/Meslekten Men Haberleri” başlığı, haberlerin yüzde 7,89’unu oluşturmaktadır.

Karatay’ın konuşmacı olarak katıldığı ve “Şeker en tatlı zehirdir, öldürür” şeklinde açıklama yaptığı Kocaeli Kitap Fuarı haberlerinden oluşan “Beyşehir/Kocaeli Kitap Fuarı” başlığı, haberlerin yüzde 7,28’ini temsil ederken, “Dolandırılma Haberleri” başlığı basında yüzde 6,30 oranında yer almıştır. Onu takip eden “Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler” başlığı ise yüzde 5,26 oranına sahiptir.

Balıkesir Burhaniye’de gerçekleşen Burhaniye Zeytin Festivali’ne katılan Karatay’ın, “Zeytin yiyen hastanenin yolunu unuttur” şeklindeki açıklamasından oluşan haberlerden meydana gelen “Burhaniye Zeytin Festivali” başlığı, haberlerin yüzde 4,83’ünü oluşturmuştur. Balıkesir Edremit’te ise başka bir konferansa katılan Karatay’ın “Zeytinyağı anne sütünün aynısıdır” sözlerinden oluşan haberlerin gruplandırıldığı “Edremit Konferans” başlığı ise haberlerin yüzde 4,40’ını temsil etmektedir.

2015 yılında Balıkesir Gömeç’te gerçekleşen, çocuklara şeker verilmesinin zararlı olduğunu savunan ve buna engel olmak için harekete geçen, içerisinde Karatay’ında bulunduğu doktorların oluşturduğu “Çocuğuma Şeker Verme” kampanyasının haberlerinden oluşan “Çocuğuma Şeker Verme Kampanyası” başlığı, bu yıl yapılan yazılı basın haberlerinin yüzde 4,34’ünü oluşturmuştur. Karatay burada “Çocuklarımıza hiçbir zaman şeker vermeyeceğiz. Anneler, babalar, teyzeler, halalar büyük anneler, büyük babalar, lütfen çocuklarınıza ödül olarak şeker vermeyin. Hekimlere de sesleniyorum. Lütfen çocuklara şeker vermeyeceğiz” şeklinde konuşmuştur.

Bursa’nın Gemlik Belediyesi’nin düzenlediği Gemlik Zeytin Festivali’ne katılan Karatay’ın “Zeytin ve zeytinyağı altınsuyudur”, “Zeytin ağaçlarını kesmeyin” açıklamalarından meydana gelen haberlerden oluşan “Gemlik Zeytin Festivali” başlığı haberlerin yüzde 4,16’sını oluşturmaktadır. Bir sonraki başlık olan “Kaya Tuzu Tartışması Haberleri” ise Karatay’ın kaya tuzunun doğal olduğu ve ömrü uzatacağına dair açıklamalarının ardından, Sağlık Bakanlığı’nın kaya tuzunun içerisinde insan

sağlığını olumsuz etkileyecek maddeler bulunduğunu söylemesi ile medyada oluşan tartışmaları kapsamaktadır. Söz konusu haberler, bu yıl yapılan yazılı basındaki haberlerin yüzde 3,30'unu oluşturmuştur.

“Ramazan/Bayram Haberleri” haberlerin yüzde 2,69'unu temsil ederken, “Karatay’a Eleştiriler” başlığındaki haberler yüzde 2,57'lik orana sahip olmuştur. Karatay'ın “İstedığınız kadar kebab yiyebilirsiniz” sözlerinin ardından yapılan haberlerden oluşan “Kebab Haberleri” başlığı ise yine aynı orana sahip olmuştur. Aynı yıl basında gerçekleşen bir başka tartışma, Karatay'ın “Çocuklara Türk kahvesi içirin” açıklamasının ardından ortaya çıkmıştır. Bu düşünceye karşı çıkanlar ve Karatay'ı destekleyenlerin açıklamalarından oluşan “Çocuklara Türk Kahvesi İçirin Haberleri” başlığı, haberlerin yüzde 2,39'unu oluşturmuştur.

Karatay'ın konuşmacı olarak katıldığı Mersin'de düzenlenen zeytinyağı sempozyumunun haberlerinden oluşan “Mersin Mut Zeytinyağı Sempozyumu” başlığı, haberlerin yüzde 1,96'sını temsil etmektedir. Karatay burada şu ifadeleri kullanmıştır: “Zeytinyağı altın suyudur. Amerika 2025 yılını kıtlık yılı olarak hesap etmektedir. Tek ayakta duracak ağaç zeytin ağacı olacaktır.”

Karatay'ın “Elimde olsa ekmek ve şekeri yasaklarım”, “Hiçbir ekmeği yemeyin” açıklamalarının ardından Sağlık Bakanı'nın “Her şeyden yemeliyiz” açıklaması ve ekmek sektöründen gelen eleştirilerin gruplandırıldığı “Ekmek Tartışması Haberleri”, bu yıl yapılan haberlerin yüzde 1,90'ını oluşturmaktadır. “TV Çıkmak İçin Akredite Haberleri” başlığı ise haberlerin yüzde 1,71'ini temsil etmektedir. Bu başlıkta Sağlık Bakanlığı'nın televizyonlarda sağlık ve beslenme konusunda yorum yapanlar hakkında yaptığı çalışmanın haberleri yer almaktadır. Çalışmaya göre, oluşturulacak olan 20 kişilik bilim kurulunun, televizyonda yorum yapacak olan bilim insanlarına akreditasyon vermesi planlanmıştır. Bu yolla bilimsel temeli olmayan açıklamaların önüne geçilmesinin hedeflendiği kamuoyuna duyurulmuştur.

2015 yılı yazılı basınındaki tartışmalardan bir diğeri ise, Karatay'ın “Buğdayın artık 14 değil 48 kromozomu var” şeklindeki açıklaması ile, buğday tohumlarının genetiğinin değiştirildiği iddiasının ardından ortaya çıkmıştır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve konunun uzmanlarının Karatay'a yönelttiği eleştiriler, kamuoyuna yanlış bilgi yaydığı ve konu hakkında daha dikkatli açıklamalar yapması

gerektiği olmuştur. Bu tartışmalardan meydana gelen “Tohum Haberleri” başlığı, 1,65’lük orana sahip olmuştur.

“Altinkum Yazarlar Festivali” tanıtım haberlerinin bulunduğu başlık haberlerin yüzde 1,28’ini oluştururken, Karatay’ın Osmaniye’de konuşmacı olarak katıldığı bir konferansta “Şeker hastalığı genetik değil, aileseldir” sözlerinden oluşan “Osmaniye Konferans” başlığı haberlerin yüzde 1,28’ini oluşturmaktadır. “Kolesterol Haberleri” yüzde 1,22’lik bir orana sahipken, “Katılacağı TV Programları Haberleri” nin yüzde 1,10 oranına sahip olduğu görülmektedir. “Karabük Bilim Günleri” organizasyonunun tanıtım haberlerini içeren başlık ise haberlerin yüzde 1,04’lük bölümünü oluşturmaktadır.

“Bursa Kitap Fuarı” tanıtım haberlerinden oluşan başlık haberlerin yüzde 0,98’ini oluştururken, Karatay’ın muayene ücretinin artması ile ilgili yapılan haberler, toplam haberlerin yüzde 0,61’ini oluşturmuştur. “İstedığınız kadar kebab yiyin” açıklamasında bulunduğu “Adana Final Okulları Konferans”ının haberleri yüzde 0,61’lik orana sahipken, “Pekmez Kanseri Yapar” sözlerinin ardından yapılan haberler yüzde 0,24 oranına sahip olmuştur. Karatay’ın konuşmacı olarak katılacağı Denizli Tarım, Sera ve Hayvancılık Fuarı tanıtım haberlerinden oluşan “Denizli Fuar” başlığı ise, yüzde 0,07 oranı ile bu yıl en az haberi yapılan konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 14: 2015 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2015 Dijital Basın	Sayı	Yüzde
1.Gebelikte Şeker Yükleme/Meslekten Men Haberleri	1834	21,22
2.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	1748	20,23
3.Etiket/Önerilen Haber	811	9,39
4.Beyşehir/Kocaeli Kitap Fuarı	473	5,47
5.Dolandırılma Haberleri	400	4,63
6.Kaya Tuzu Tartışması Haberleri	372	4,31
7.TV Çıkmak İçin Akredite Haberleri	331	3,83
8.Gemlik Zeytin Festivali	308	3,56
9.Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler	298	3,45
10.Edremit Konferans	287	3,32

11.Muayene Ücretindeki Artışın Haberleri	172	1,99
12.Karabük Bilim Günleri	167	1,93
13.”Çocuklara Türk Kahvesi İçirin” Haberleri	155	1,79
14.Balıkesir Gömeç Zeytin Hasat Şenliği	144	1,67
15.Mersin Mut Zeytinyağı Sempozyumu	143	1,65
16.Tohum Haberleri	137	1,59
17.Ramazan/Bayram Haberleri	114	1,32
18.Ekmek Tartışması Haberleri	103	1,19
19.Katılacağı TV Programları Haberleri	103	1,19
20.Karatay’a Eleştiriler	102	1,18
21.Kebap Haberleri	102	1,18
22.Çocuğuma Şeker Verme Kampanyası	84	0,97
23.Altınkum Yazarlar Festivali	78	0,90
24.Kolesterol Haberleri	55	0,64
25.Bursa Kitap Fuarı	54	0,62
26.Osmaniye Panel	50	0,58
27.”Pekmez Kanser Yapar” Haberleri	9	0,10
28. Burhaniye Zeytin Festivali	6	0,07
29.Tüyap İstanbul	1	0,01
Toplam	8641	100

2015 yılı dijital basınında en çok haber olan başlık yüzde 21,22’lik oranla “Gebelikte Şeker Yükleme/Meslekten Men Haberleri” olurken, onu yüzde 20,23’lük oranla “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” takip etmektedir. “Etiket/Önerilen Haber” başlığı yüzde 9,39, “Beyşehir/Kocaeli Kitap Fuarı” yüzde 5,47, “Dolandırılma Haberleri” yüzde 4,63, “Kaya Tuzu Tartışması Haberleri” yüzde 4,31, “TV Çıkmak İçin Akredite Haberleri” yüzde 3,83, “Gemlik Zeytin Festivali” yüzde 3,56 ve “Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler” yüzde 3,45 oranlarına sahiplerdir.

“Edremit Konferans” başlığı altındaki haberlerin yüzde 3,32 oranında olduğu bulgulanırken, “Muayene Ücretindeki Artışın Haberleri” yüzde 1,99, “Karabük Bilim Günleri” yüzde 1,93, “Çocuklara Türk Kahvesi İçirin Haberleri” 1,79, “Balıkesir Gömeç Zeytin Hasat Şenliği” yüzde 1,67, “Mersin Mut Zeytinyağı Sempozyumu” yüzde 1,65, “Tohum Haberleri” yüzde 1,59, “Ramazan/Bayram Haberleri” yüzde 1,32,

“Ekmek Tartışması Haberleri” yüzde 1,19 ve “Katılacağı TV Programları Haberleri” nin yüzde 1,19 oranlarına sahip olduğu bulgulanmıştır.

“Karatay’a Eleştiriler” başlığındaki haberler ise haberlerin yüzde 1,18’ini oluştururken, “Kebap Haberleri” yüzde 1,18’ini, “Çocuğuma Şeker Verme Kampanyası” yüzde 0,97’sini, “Altinkum Yazarlar Festivali” yüzde 0,90’ını, “Kolesterol Haberleri” yüzde 0,64’ünü, “Bursa Kitap Fuarı” yüzde 0,62’sini, “Osmaniye Panel” yüzde 0,58’ini, “Pekmez Kanser Yapar Haberleri” yüzde 0,10’unu, “Burhaniye Zeytin Festivali” yüzde 0,07’sini ve “Tüyap İstanbul” yüzde 0,01’ini oluşturmaktadır.

Tablo 15: 2016 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2016 Yazılı Basın	Sayı	Yüzde
1.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	225	13,36
2.Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler	199	11,82
3.Gemlik Zeytin Festivali	115	6,83
4.Burhaniye Zeytin Festivali	106	6,29
5.Karatay’a Eleştiriler	85	5,05
6.Çocuğuma Şeker Verme Kampanyası	82	4,87
7.Dolandırılma Haberleri	80	4,75
8.Nazilli Kitap Fuarı	75	4,45
9.Sağlık Bakanı-Karatay Polemik	61	3,62
10.Kaya Tuzu Tartışması Haberleri	61	3,62
11.Balıkesir Ayvalık Zeytin Hasat Şenliği	56	3,33
12.Mersin Mut Zeytinyağı Festivali	55	3,27
13.Mersin Konferans	54	3,21
14.Katılacağı TV Programları Haberleri	45	2,67
15.Karabük Üniversitesi Söyleşi	38	2,26
16.Lahmacun Fotoğrafı Haberleri	35	2,08
17.Gebze Konferans	34	2,02
18.Küçükçekmece Konferans	31	1,84
19.Deniz Kitabevi Festivali	26	1,54
20.Altinkum Yazarlar Festivali	23	1,37

21.Sakarya Kaynarca Konferans	23	1,37
22.Elazığ Konferans	22	1,31
23.Mersin Mut Karatay Heykeli Haberleri	21	1,25
24.Konya Konferans	21	1,25
25.Gebelikte Şeker Yükleme/Meslektan Men Haberleri	19	1,13
26.Havayolu Pilotları Konferans	16	0,95
27.Boğaziçi Büyülü Gün Mezuniyet Haberleri	14	0,83
28.Çukurova Kitap Fuarı	14	0,83
29.İzmir Kitap Fuarı	11	0,65
30.Ramazan/Bayram Haberleri	7	0,42
31.Tüyap İstanbul	7	0,42
32.Fenerbahçe	6	0,36
33.CNR Kitap Fuarı	5	0,30
34.Şeker Haberleri	4	0,24
35.Aşı Haberleri	3	0,18
36.Tarım Bakanlığı Şikayet Yalan Haberleri	3	0,18
37.Kolesterol Haberleri	1	0,06
38.Bursa Tüyap	1	0,06
Toplam	1684	100

2016 yazılı basında en çok haber olan başlık yüzde 13,36'lık oranla “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” olmuştur. Onu takip eden başlık ise yüzde 11,82'lik oranla “Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler” olarak karşımıza çıkmaktadır. Karatay'ın da katıldığı “Gemlik Zeytin Festivali” haberleri ise yüzde 6,83 oranıyla en çok haber yapılan üçüncü konu olmuştur. Karatay burada, zeytinyağı içmesi, günlük 30-40 adet zeytin tüketimini önermesi ve ağaçların kesilmemesi adına meclise yürünmesi gibi önerilerde bulunmuş, basın ise haberlerini bu çerçevede oluşturmuştur.

Bu yılın en çok haber yapılan dördüncü başlığı ise yüzde 6,29 oranıyla “Burhaniye Zeytin Festivali” haberlerinden oluşan başlık olmuştur. Karatay burada halis zeytinyağı tüketiminin domuz gribini önleyeceğini söylemiştir. Geçtiğimiz yıllarda da basında yer alan “Karatay'a Eleştiriler” başlığı haberlerin yüzde 5,05'ini oluştururken, “Çocuğuma Şeker Verme Kampanyası” haberleri yüzde 4,87'sini, “Dolandırılma Haberleri” ise yüzde 4,75'ini oluşturmaktadır.

Bu yılın yazılı basınında yüzde 4,45'lik oranla en fazla haber olan sekizinci başlık “Nazilli Kitap Fuarı” haberleri ise, Karatay'ın incir ile ilgili sözlerinin ardından meydana gelen tartışmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Karatay, “fazla incir tüketilmesi ölüme neden olabilir” şeklinde bir açıklama yapmış, ortaya çıkan tepkiler sonucu söz konusu haber sayısı ortaya çıkmıştır.

Haberlerin yüzde 3,62'sini oluşturan “Sağlık Bakanı-Karatay Polemik” başlıklı haberlerde ise Sağlık Bakanı Recep Akdağ'ın Karatay hakkında kamuoyuna yanlış iddialarda bulunması ve daha sonra Karatay'ın bu iddiaları reddetmesi yer almaktadır. Akdağ, Karatay'ın satışını yaptığı ürünleri pazarladığını ve büyük bir ceviz bahçesi ile anlaşma sağladığını söylemiştir. Karatay ise tüm bu iddiaları reddetmiştir.

“Kaya Tuzu Tartışması Haberleri” ise haberlerin yüzde 3,62'sini oluştururken, Karatay'ın katıldığı “Balıkesir Ayvalık Zeytin Hasat Şenliği” haberleri yüzde 3,33'ünü oluşturmaktadır. Karatay burada, “Her gün en az bir fincan zeytinyağı içilmelidir” şeklinde öneride bulunmuştur. “Mersin Mut Zeytinyağı Festivali” haberleri, toplam haberlerin yüzde 3,27'sini oluştururken, Karatay “Zeytin altındır” ve “Her gün 30-40 zeytin yiyen hastanenin yolunu unutmaz” açıklamaları ile haberlere konu olmuştur.

Mersin'de düzenlenen Yaşam Boyu Sağlık konferansında konuşmacı olarak bulunan Karatay'ın “Şeker en tatlı zehirdir” sözlerinin haberleştirildiği “Mersin Konferans” başlığı yüzde 3,21 oranına sahipken, “Katılacağı TV Programları haberleri yüzde 2,67 oranı ile en çok haber yapılan on dördüncü konu olmuştur.

Haberlerin yüzde 2,26'sını oluşturan “Karabük Üniversitesi Söyleşi” başlığındaki haberler ise, Karatay'ın, “Ekmek ve şeker tüm hastalıkların kaynağıdır”, “Turp yerseniz turp, fıstık yerseniz fıstık gibi olursunuz” açıklamaları ve sporculara yumurtayı sarısı ile yeme önerisi sonucu ortaya çıkmıştır. Karatay'ın lahmacun yerken çekildiği bir fotoğrafın internete yüklenmesi ile başlayan tartışmaların haberleştirilmesi ile ortaya çıkan “Lahmacun Fotoğrafı” başlığı ise haberlerin yüzde 2,08'ini oluşturmaktadır.

Gebze'de düzenlenen bir konferansta kendisini eleştirenlerin akıllarını peynir ekmekle yediğini söyleyen ve lahmacunun en sağlıklı yiyecek olduğunu belirten Karatay'ın haberlerinden oluşan “Gebze Konferans” başlığı yüzde 2,02 oranına sahip olmuştur. “Küçükçekmece Konferans” başlığında ise, Küçükçekmece Belediyesi'nin düzenlediği konferansta konuşan Karatay'ın “Çaya şeker yerine tereyağı atın” sözleri

haber konusu olmuş, söz konusu haberler toplam haberlerin yüzde 1,84'ünü oluşturmuştur.

Haberlerin yüzde 1,54'ünü oluşturan “Deniz Kitabevi Festivali” haberleri, Karatay’ın “şekerli içeceklerden uzak durun” açıklaması çerçevesinde oluşturulurken, “Altinkum Yazarlar Festivali” organizasyonunun tanıtıldığı haberlerden oluşan başlık, haberlerin yüzde 1,37’sini oluşturmuştur. “Sakarya Kaynarca Konferans” başlıklı haberler ise haberlerin yüzde 1,37’sini temsil ederken, Karatay burada lahana ve lahmacun tüketimini önermektedir.

“Elâzığ Konferans” başlığı haberlerin yüzde 1,31’ini oluştururken, Karatay bu konferansta lahmacunun yararlı bir yiyecek olduğunu ve hareketsiz yaşamın zararlarını anlatmıştır. “Mersin Mut Karatay Heykeli Haberleri” ise haberlerin yüzde 1,25’ini meydana getirirken, Mut Belediye Başkanı Nebi Yılmaz’ın, Karatay’ın heykelini dikmek istediklerini söylediği sözleri haber konusu olmuştur. “Konya Konferans” başlıklı haberler ise haberlerin yüzde 1,25’ini oluştururken, konferansın tanıtım haberleri söz konusu başlığı oluşturmaktadır.

Geçtiğimiz yıllarda da haberleştirilmiş olan “Gebelikte Şeker Yüklemesi/Meslekten Men” haberleri az da olsa bu yılın yazılı basınında kendisine yer bulmuştur. Başlık, haberlerin yüzde 1,13’ünü oluşturmaktadır. “Havayolu Pilotları Konferans” başlığı ile ifade edilen, Karatay’ın konuşmacı olarak katıldığı konferans, haberlerin yüzde 0,95’ini temsil etmektedir. Karatay buradaki dinleyicilere “Leblebi gibi zeytin yemelerini” tavsiye etmektedir.

“Boğaziçi Büyülü Gün Mezuniyet Haberleri” başlığı ise haberlerin yüzde 0,83’ünü oluşturmaktadır. Karatay burada, kaya tuzunun tedavi edici olduğunu ve zeytinyağının anne sütüne eşdeğer olduğunu belirtmiştir. “Çukurova Kitap Fuarı” haberleri ise fuarın tanıtım haberlerinden oluşmaktadır ve toplam haberlerin yüzde 0,83’ünü temsil etmektedir. Bir başka fuar tanıtım haberlerinden oluşan “İzmir Kitap Fuarı” başlığı ise haberlerin yüzde 0,65’ini oluşturmuştur.

“Ramazan/Bayram Haberleri” haberlerin yüzde 0,42’sini oluştururken, “Tüyap İstanbul” tanıtım haberleri yüzde 0,42’sini oluşturmaktadır. “Fenerbahçe” başlıklı haberler ise bu yılki yazılı basın haberlerinin yüzde 0,36’sını oluşturmaktadır. Karatay’ın Fenerbahçe futbol takımı hakkında yaptığı açıklamalardan oluşan bu başlıktaki haberlerde Karatay şu şekilde açıklamalarda bulunuyor: “Volkan Demirel

maçların ilk yarısında arkadaşları çok iyi oynadığı için dinleniyor, ikinci yarı kalede Volkan aslanlaşıyor ama uzatmada yiyor” ve “İlk yarıda enerji patlaması yaşıyorlar ama ikinci yarı ayakları sürünüyor, golleri yiyorlar. Yazık.”

“CNR Kitap Fuarı” tanıtımlarından oluşan haberler, toplam haberlerin yüzde 0,30’unu oluştururken, Karatay’ın şekerin zararları ile ilgili yaptığı açıklamaların haberleşmesinden oluşan “Şeker Haberleri” yüzde 0,24’ünü oluşturmaktadır. “Aşı Haberleri” başlığında Karatay’ın aşılarda alüminyum bulunduğunu ve yaptırılmaması gerektiği açıklamalarının ardından basındaki tartışmalar yer almaktadır. Bu tartışmalardan oluşan haberler, bu yılın yazılı basın haberlerinin yüzde 0,18’ini oluşturmuştur.

“Tarım Bakanlığı Şikâyet Yalan Haberleri” başlığı, Karatay hakkında yapılan yalan haberin basında yarattığı tartışma sonucu ortaya çıkmıştır. Habere göre, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Karatay’ı tohum ve ekmek hakkında yaptığı açıklamalardan ötürü Türkiye Tabipler Birliği’ne şikâyet etmiştir. Haberin yalan olduğu ortaya çıktıktan sonra konu hakkında haber yapılmamıştır. Başlık, bu yıl yapılan haberlerin yüzde 0,18’ini temsil ederken, “Kolesterol Haberleri” yüzde 0,06’lık bir orana sahip olmuştur. 2016 yılı yazılı basınında en az haber konusu olan başlık ise “Bursa Tüypap” olmuştur. Kitap fuarı tanıtım haberlerinde oluşan başlık, bu yıl yapılan haberler içerisinde yüzde 0,06’lık orana sahiptir.

Tablo 16: 2016 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2016 Dijital Basın	Sayı	Yüzde
1.Etiket/Önerilen Haber	1156	10,99
2.Nazilli Kitap Fuarı	830	7,89
3.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	797	7,58
4.Gebelikte Şeker Yükleme/Meslekten Men Haberleri	779	7,40
5.Yalnızca İsmi Kullanıldığı Haberler	652	6,20
6.Sağlık Bakanı-Karatay Polemik	594	5,65
7.Dolandırılma Haberleri	557	5,29
8.Karatay’a Eleştiriler	418	3,97
9.Lahmacun Fotoğrafları Haberleri	412	3,92

10.Gemlik Zeytin Festivali	409	3,89
11.Çocuğuma Şeker Verme Kampanyası	334	3,17
12.Mersin Mut Zeytinyağı Festivali	307	2,92
13.Burhaniye Zeytin Festivali	287	2,73
14.Karabük Üniversitesi Söyleşi	276	2,62
15.Küçükçekmece Konferans	274	2,60
16.Havayolu Pilotları Konferans	269	2,56
17.Tarım Bakanlığı Şikayet Yalan Haberleri	210	2,00
18.Elazığ Konferans	193	1,83
19.Mersin Konferans	178	1,69
20.Mersin Mut Karatay Heykeli Haberleri	176	1,67
21.Gebze Konferans	172	1,63
22.Kaya Tuzu Tartışması Haberleri	167	1,59
23.Sakarya Kaynarca Konferans	147	1,40
24.Balıkesir Ayvalık Zeytin Hasat Şenliği	146	1,39
25.Boğaziçi Büyülü Gün Mezuniyet Haberleri	133	1,26
26.Fenerbahçe	121	1,15
27.Kanser Haftası Haberleri	86	0,82
28.Deniz Kitabevi Festivali	84	0,80
29.Didim Zeytin Festivali	56	0,53
30.Ereğli Konferans	51	0,48
31.Altınkum Yazarlar Festivali	41	0,39
32.Şeker Haberleri	39	0,37
33.Ramazan/Bayram Haberleri	33	0,31
34.CNR Kitap Fuarı	31	0,29
35.Katılacağı TV Programları Haberleri	28	0,27
36.Çukurova Kitap Fuarı	25	0,24
37.İzmir Kitap Fuarı	23	0,22
38.Burdur Üniversitesi Konferans	11	0,10
39.Tüyap İstanbul	11	0,10
40.Beylikdüzü Çınar Koleji Konferans	6	0,06
41.Bursa Kitap Fuarı	1	0,01
Toplam	10.520	100

2016 yılı dijital basınında en çok haber olan başlık yüzde 10,99 ile “Etiket/Önerilen Haber” olurken, “Nazilli Kitap Fuarı” yüzde 7,89’luk oranla onu takip etmektedir. “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” yüzde 7,58, “Gebelikte Şeker Yükleme/Meslekten Men Haberleri” yüzde 7,40, “Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler” yüzde 6,20, “Sağlık Bakanı-Karatay Polemik” 5,65, “Dolandırılma Haberleri” yüzde 5,29, “Karatay’a Eleştiriler” yüzde 3,97, “Lahmacun Fotoğrafi Haberleri” yüzde 3,92, “Gemlik Zeytin Festivali” yüzde 3,89, “Çocuğuma Şeker Verme Kampanyası” yüzde 3,17, “Mersin Mut Zeytinyağı Festivali” yüzde 2,92, “Burhaniye Zeytin Festivali” yüzde 2,73, “Karabük Üniversitesi Söyleşi” yüzde 2,62, “Küçükçekmece Konferans” yüzde 2,60, “Havayolu Pilotları Konferans” yüzde 2,56, “Tarım Bakanlığı Şikayet Yalan Haberleri” ise yüzde 2,00 oranlarına sahip olmuşlardır.

En çok haber yapılan on sekizinci başlık “Elazığ Konferans” ise toplam haberler içerisinde yüzde 1,83’lük orana sahipken, “Mersin Konferans” yüzde 1,69, “Mersin Mut Karatay Heykeli Haberleri” yüzde 1,67, “Gebze Konferans” yüzde 1,63, “Kaya Tuzu Tartışması Haberleri” yüzde 1,59, “Sakarya Kaynarca Konferans” yüzde 1,40, “Balıkesir Ayvalık Zeytin Hasat Şenliği” yüzde 1,39, “Boğaziçi Büyülü Gün Mezuniyet Haberleri” yüzde 1,26, “Fenerbahçe” yüzde 1,15’lik oranlara sahip olmuşlardır.

“Kanser Haftası” nedeniyle düzenlenen konferansa konuşmacı olarak katılan Karatay’ın “Sık yemek hastalığa neden olabilir” sözlerinin haberleştirilmesi, bu yılki dijital basın haberlerinin yüzde 0,82’sini oluşturmuştur. “Deniz Kitabevi Festivali” yüzde 0,80’ini, “Didim Zeytin Festivali” yüzde 0,53’ünü, “Ereğli Konferans” yüzde 0,48’ini, “Altinkum Yazarlar Festivali” yüzde 0,39’unu, “Şeker Haberleri” yüzde 0,37’sini, “Ramazan/Bayram Haberleri” yüzde 0,31’ini, “CNR Kitap Fuarı” yüzde 0,29’unu, “Katılacağı TV Programları Haberleri” yüzde 0,27’sini, “Çukurova Kitap Fuarı” yüzde 0,24’ünü, “İzmir Kitap Fuarı” yüzde 0,22’sini, “Burdur Üniversitesi Konferans” yüzde 0,10’unu ve “Tüyap İstanbul” ise yüzde 0,10’unu oluşturmaktadır.

Karatay’ın konuşmacı olarak katıldığı, Beylikdüzü’nde gerçekleşen konferansın haberleri “Beylikdüzü Çınar Koleji Konferans” başlığında yer almaktadır. Başlık, toplam haberler içerisinde yüzde 0,06’lık orana sahip olmuştur. Karatay burada “Sık sık yiyin diyenler hiçbir şey bilmiyor” sözleri ile haber konusu olmuştur. 2016 yılı dijital basınında en az haber konusu olan başlık “Bursa Tüyap” tanıtım haberlerinden

oluşmaktadır. Söz konusu haberler bu yıl yapılan dijital basın haberlerinin yüzde 0,01'ini oluşturmaktadır.

Tablo 17: 2017 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2017 Yazılı Basın	Sayı	Yüzde
1.Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler	382	13,83
2.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	263	9,52
3.Muğla Milas Zeytin Hasat Şenliği	124	4,49
4.GDO-Ekmek Tartışması Haberleri	124	4,49
5.Kayseri Kitap Fuarı	122	4,42
6.Karatay'a Eleştiriler	119	4,31
7.İzmir Kitap Fuarı	113	4,09
8.Tüyap Samsun	111	4,02
9.Sera Domates Tartışması Haberleri	108	3,91
10.Niğde Lahana Festivali	105	3,80
11.Bal Tartışması Haberleri	99	3,58
12.Hatay Altınöz Zeytinyağı Festivali	95	3,44
13.Aşı Tartışması Haberleri	88	3,18
14.Kocaeli Kitap Fuarı	85	3,08
15.Adana Çukurova Kitap Fuarı	79	2,86
16.Kaya Tuzu Tartışması Haberleri	70	2,53
17.Kastamonu İhsangazi Panel	69	2,50
18.Ramazan/Bayram Haberleri	65	2,35
19.Muğla İmza Günü	56	2,03
20.Bursa Tüyap	54	1,95
21.Küçükçekmece 8 Mart Konferansı	52	1,88
22.KYK Konferansları	46	1,66
23.Isparta Kitap Fuarı	46	1,66
24.Dolandırılma Haberleri	40	1,45
25.Palmiye Yağı Tartışması Haberleri	29	1,05
26.Mersin Anamur Gıda ve Tarım Fuarı	29	1,05
27.Çanakkale Biga Konferans	28	1,01

28.Mersin Mut Zeytinyağı Festivali	26	0,94
29.Altınkum Yazarlar Festivali	13	0,47
30.Isparta Esnaf İndirim Günleri	13	0,47
31.Kadıköy Kitap Günleri	12	0,43
32.Bakırköy Belediyesi Ağaç Dikme Organizasyonu	12	0,43
33.İstanbul Baklava Festivali	11	0,40
34.Doğu Akdeniz Üniversitesi Konferans	10	0,36
35.Katılacağı TV Programları Haberleri	9	0,33
36.Sakarya Konferans	8	0,29
37.Doktorların 50. Yıl Buluşması	8	0,29
38.İstanbul Üniversitesi Konferans	7	0,25
39.Hurma Tartışması Haberleri	7	0,25
40.Sarıyer Konferans	7	0,25
41.Tüyap İstanbul	6	0,22
42.Sakarya Sarıyazı Konferans	5	0,18
43.İBB Kariyer Günleri Konferans	3	0,11
44.Gebelikte Şeker Yükleme/Meslekten Men Haberleri	1	0,04
45.CNR Kitap Fuarı	1	0,04
46.Adana Konferans	1	0,04
47.Gemlik Zeytin Festivali	1	0,04
48.Şeker Haberleri	1	0,04
Toplam	2763	100

2017 yazılı basınında en çok haber olan başlık yüzde 13,83 ile “Yalnızca İsmi Kullandığı Haberler” olmuştur. “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” yüzde 9,52’lik oranla onu takip etmektedir. Karatay’ın konuşmacı olarak davetli olduğu “Muğla Milas Zeytin Hasat Şenliği” organizasyonu haberleri ise haberlerin yüzde 4,49’unu oluştururken, Karatay burada yaptığı açıklamada zeytinyağı içilmesini önermiştir ve haberler bu çerçevede oluşturulmuştur.

“GDO-Ekmek Tartışması Haberleri” başlığı ise haberlerin yüzde 4,49’unu oluşturmaktadır. Bu başlıktaki haberler Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın fırınlarda yaptığı denetleme sonucu GDO’lu ürünlerin tespit edildiğini duyurmasının

ardından Karatay'ın "kesin olarak söylüyorum, ekmek yemeyin" açıklaması sonucu meydana gelmiştir. Bu yılın yazılı basınında en çok haber olan beşinci başlık ise yüzde 4,42'lik oranla "Kayseri Kitap Fuarı" haberleri olmuştur. Fuar tanıtım haberlerinin yanı sıra, Karatay'ın yapmış olduğu "pastırma en sağlıklı ettir", "şeker 2 yaşından küçük çocukları hasta yapar" açıklamaları, haberlerin çerçevesini oluşturmuştur.

"Karatay'a Eleştiriler" başlığı haberlerin yüzde 4,31'ini oluştururken, Karatay'ın da katıldığı "İzmir Kitap Fuarı" haberleri yüzde 4,09'unu oluşturmaktadır. Karatay burada katılımcılara bol bol yağ yemenin kanseri önleyici olduğunu, televizyonda konuşan doktorlara güvenilmemesini ve zeytinyağının anne sütüne eşit fayda sağladığını söylemiştir. "Tüyap Samsun" başlığı ise haberlerin yüzde 4,02'sini oluştururken, Karatay bu fuar etkinliğinde "morfinman gibi ekmek bağımlısısınız" ve "bal yerseniz ömrünüz kısılır" şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

"Sera Domates Tartışması Haberleri" ise 3,91'lik oranla en çok haber yapılan dokuzuncu başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlıktaki haberler Karatay'ın domatesin zehirli tarım ilaçlarıyla büyütüldüğü ve şeker içerdiğini söylemesi üzerine, sera yatırımcılarının açıklama ve eleştirileri sonucu ortaya çıkmıştır. "Niğde Lahana Festivali" haberleri ise haberlerin yüzde 3,80'ini oluştururken, Karatay burada kansere karşı lahana yenmesini önermiş, haberler konu hakkındaki tartışmalar sonucu oluşmuştur.

"Bal Tartışması Haberleri" başlığı yüzde 3,58'lik oranla bu yılın yazılı basınında en fazla haber yapılan on birinci başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlıktaki haberler, Karatay'ın balı zehir olarak tanımlaması ve bala sıvı şeker demesi üzerine yaşanan tartışmalar sonucu oluşmaktadır. "Hatay Altınözü Zeytinyağı Festivali"nin ise haberler içerisinde 3,44'lük orana sahip olduğu görülmektedir. Karatay burada "zeytin altındır" ve "zeytinyağı tüketen hastalanmaz" açıklamalarında bulunmuştur.

"Aşı Tartışması Haberleri" nin haberler içerisinde yüzde 3,18'lik orana sahip olduğu bulgulanırken, "Kocaeli Kitap Fuarı" haberleri yüzde 3,08'lik orana sahip olmuştur. Karatay buradaki açıklamalarında şeker hastalığının genetik olmadığını, orucun hurma değil zeytin ile açılması gerektiğini ve 20-30 yaş grubunda kısırlığı çok fazla oranlarda olduğunu belirtmiştir. "Adana Çukurova Kitap Fuarı" haberleri ise haberlerin yüzde 2,86'sını oluşturmaktadır. Karatay buradaki dinleyicilere kebab yiyebileceklerini ancak ekmekten uzak durmaları gerektiğini söylemiştir.

“Kaya Tuzu Tartışması Haberleri” haberlerin yüzde 2,53’ünü oluştururken, “Kastamonu İhsangazi Panel” başlığı ise haberlerin yüzde 2,50’sini oluşturmaktadır. Karatay burada modern yatakların ağrıların sebebi olduğunu söyleyerek, yün yatak kullanılması gerektiğini açıklamıştır. Ayrıca kurtlu elma tüketilmesi gerektiğini sözlerine eklemiştir. “Ramazan/Bayram Haberleri” başlığı ise haberlerin yüzde 2,35’ini temsil etmektedir.

Karatay’ın Muğla’da katıldığı imza gününün haberlerinde oluşan “Muğla İmza Günü” başlığı, haberlerin yüzde 2,03’ünü oluştururken, Karatay burada kırmızı etin yağlı tüketilmesi gerektiği açıklamasında bulunmuştur. “Bursa Tüyp” organizasyon haberleri ise 1,95’lik orana sahip olmuştur. Küçükçekmece Belediyesi’nin düzenlediği Mart konferansına konuşmacı olarak katılan Karatay’ın haberlerinden oluşan “Küçükçekmece 8 Mart Konferans” başlıklı haberler bu yılın yazılı basınında yüzde 1,88’lik yer bulmuştur. Karatay burada meyve suyunun alkol gibi olduğunu, günde 30-40 zeytin yenilmesi gerektiğini ve sık sık yemek yenilmemesi gerektiğini söyleyerek, “peygamberimiz 2 öğün yedi” açıklamalarında bulunmuştur.

Obezite ve “0 beden hastalığı” konusunda öğrencilerin bilinçlenmesi amacıyla düzenlenen konferanslara konuşmacı olarak katılan Karatay’ın açıklamalarından meydana gelen “KYK Konferansları” başlığındaki haberler, bu yılın yazılı basın haberlerinin yüzde 1,66’sını oluşturmaktadır. Karatay burada erkeklerin ömrünün kadınlara oranla daha az olduğunu ve yağlı yemek yenilmesi gerektiğini söylemiş, patates kızartması tüketimini eleştirmiştir.

“Isparta Kitap Fuarı” tanıtım haberlerinden oluşan başlık yüzde 1,66’lık orana sahipken, “Dolandırılma Haberleri” başlığı yüzde 1,45 oranına sahip olmuştur. “Palmiye Yağı Tartışması Haberleri” ise bu yıl yapılan haberlerin yüzde 1,05’ini temsil etmektedir. Bu başlıktaki haberler Karatay’ın palmiye yağının kansere sebep olduğu ve kokain gibi bağımlılık yaptığını söylemesinin ardından başlayan tartışmalar sonucu meydana gelmektedir.

“Mersin Anamur Gıda ve Tarım Fuarı” tanıtım haberlerinin yer aldığı başlık yüzde 1,05’lik orana sahipken, Karatay’ın Çanakkale Biga’da katıldığı konferansta şeker ve kanser hastalıklarının genetik olmadığı ve tedavi edilebilir olduklarını söylediği haberlerden oluşan “Çanakkale Biga Konferans” başlığı yüzde 1,01 oranına

sahiptir. “Mersin Mut Zeytinyağı Festivali” tanıtım haberlerinin ise yüzde 0,94 oranına sahip olduğu bulgulanmıştır.

“Altinkum Yazarlar Festivali” tanıtım haberlerinden oluşan başlık haberlerin yüzde 0,47’sini oluştururken, “İsparta Esnaf İndirim Günleri” organizasyonu tanıtım haberleri 0,47’sini, “Kadıköy Kitap Günleri” tanıtım haberleri yüzde 0,43’ünü oluşturmaktadır. Bakırköy Belediyesi’nin düzenlediği zeytin ağacı dikme organizasyonuna katılan Karatay’ın, ağaçların kesilmemesi gerektiğine dair açıklamalarından oluşan haberlerden meydana gelen “Bakırköy Belediyesi Ağaç Dikme Organizasyonu” başlığı ise haberlerin yüzde 0,43’ünü oluşturmaktadır.

“İstanbul Baklava Festivali” tanıtım haberlerinden oluşan başlık, haberlerin yüzde 0,40’ını, “Doğu Akdeniz Üniversitesi Konferans” haberleri yüzde 0,36’sını, “Katılacağı TV Programları Haberleri” yüzde 0,33’ünü temsil etmektedir. Sakarya’da düzenlenecek konferansın tanıtım haberlerinden oluşan başlık “Sakarya Konferans” haberlerin yüzde 0,29’unu meydana getirirken, aralarında Karatay’ın da bulunduğu İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1967 yılı mezunlarının buluşmasını konu alan “Doktorların 50. Yıl Buluşması” başlığı yüzde 0,29’unu ve Karatay’ın İstanbul Üniversitesi’nde vereceği konferansın duyurularından oluşan “İstanbul Üniversitesi Konferans” başlığı yüzde 0,25’ini oluşturmaktadır.

“Hurma Tartışması Haberleri” başlıklı haberler yüzde 0,25’lik orana sahipken, bu başlıkta Karatay’ın hurma hakkındaki sözleri ve ona yöneltilen eleştiriler haber konusu olmuştur. “Sarıyer Konferans” başlığında ise Sarıyer’de düzenlenecek olan ve Karatay’ın konuşmacı olarak davetli olduğu konferansın tanıtım haberleri yer almaktadır. Başlık, haberlerin yüzde 0,25’ini temsil etmektedir. “Tüyap İstanbul” tanıtım haberleri yüzde 0,22, Sakarya’nın Sarıyazır ilçesinde düzenlenecek konferansın tanıtım haberleri ise 0,18’lik oranlara sahiplerdir.

“İBB Kariyer Günleri” isimli konferansa konuşmacı olarak katılan Karatay’ın haberleri, bu yılın yazılı basın haberlerinin yüzde 0,11’ini oluşturmaktadır. “Gebelikte Şeker/Meslektan Men” başlığındaki haberler ve “CNR Kitap Fuarı” tanıtım haberleri yüzde 0,04’lük orana sahipken, Adana’da düzenlenecek olan ve Karatay’ın konuşmacı olarak katılacağı konferans tanıtım haberleri yüzde 0,04 oranını temsil etmektedir. “Gemlik Zeytin Festivali” tanıtım haberleri ve son olarak “Şeker Haberleri” başlıkları

yüzde 0,04'lük oranla bu yılın yazılı basın haberleri arasında en az haber konusu olan başlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 18: 2017 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2017 Dijital Basın	Sayı	Yüzde
1.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	1475	11,39
2.Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler	1191	9,20
3.Bal Tartışması Haberleri	744	5,75
4.Aşı Tartışması Haberleri	699	5,40
5.GDO-Ekmek Tartışması Haberleri	669	5,17
6.Kocaeli Kitap Fuarı	614	4,74
7.Etiket/Önerilen Haber	523	4,04
8.Sera Domates Tartışması Haberleri	500	3,86
9.İzmir Kitap Fuarı	482	3,72
10.Ramazan/Bayram Haberleri	475	3,67
11.Karatay'a Eleştiriler	460	3,55
12.Kaya Tuzu Tartışması Haberleri	435	3,36
13.Muğla İmza Günü	412	3,18
14.Adana Çukurova Kitap Fuarı	410	3,17
15.Tüyap Samsun	395	3,05
16.Kayseri Kitap Fuarı	373	2,88
17.Niğde Lahana Festivali	345	2,66
18.Küçükçekmece 8 Mart Konferans	318	2,46
19.Palmiye Yağı Tartışması Haberleri	250	1,93
20.Sakarya Konferans	250	1,93
21.KYK Konferansları	231	1,78
22.Muğla Milas Zeytin Hasat Şenliği	230	1,78
23.Çanakkale Biga Konferans	200	1,54
24.Hatay Altınözü Zeytinyağı Festivali	197	1,52
25.Mersin Mut Zeytinyağı Festivali	151	1,17
26.Bursa Kitap Fuarı	132	1,02
27.Kastamonu İhsangazi Panel	115	0,89

28.İstanbul Baklava Festivali	113	0,87
29.İBB Kariyer Günleri Konferansı	84	0,65
30.Mersin Anamur Gıda ve Tarım Fuarı	80	0,62
31.Isparta Kitap Fuarı	74	0,57
32.Doktorların 50. Yıl Buluşması	60	0,46
33.Kadıköy Kitap Günleri	49	0,38
34.Gebelikte Şeker Yükleme/Meslektan Men Haberleri	43	0,33
35.Altınkum Yazarlar Festivali	33	0,25
36.Dolandırılma Haberleri	32	0,25
37.Bakırköy Belediyesi Ağaç Dikme Organizasyonu	31	0,24
38.Doğu Akdeniz Üniversitesi Konferans	26	0,20
39.Çok Yaşa Net	20	0,15
40.İstanbul Üniversitesi Konferans	13	0,10
41.Katılacağı TV Programları Haberleri	6	0,05
42.Psikiyatri Derneği Şikayet Haberleri	5	0,04
43.Tüyap İstanbul	2	0,02
Toplam	12.947	100

2017 yılı dijital basınında haberlerin yüzde 11,39'unu oluşturan “Kitap Tanıtım ve sağlık Röportaj Haberleri”, en fazla haber olan başlık olarak bulgulanmıştır. İkinci sıradaki “Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler” yüzde 9,20, üçüncü sıradaki “Bal Tartışması Haberleri” yüzde 5,75’lik orana sahiptir. “Aşı Tartışması Haberleri” ise yüzde 5,40’lık oranı temsil etmektedir.

Bu yılın en çok haber olan beşinci başlığı “GDO-Ekmek Tartışması Haberleri” yüzde 5,17’lik orana sahipken, “Kocaeli Kitap Fuarı” yüzde 4,74, “Etiket/Önerilen Haber” yüzde 4,04, “Sera Domates Tartışması Haberleri” yüzde 3,86, “İzmir Kitap Fuarı” yüzde 3,72, “Ramazan/Bayram Haberleri” yüzde 3,67, “Karatay’a Eleştiriler” yüzde 3,55, “Muğla İmza Günü” 3,18, “Adana Çukurova Kitap Fuarı” yüzde 3,17, “Tüyap Samsun” yüzde 3,05 ve “Kayseri Kitap Fuarı” yüzde 2,88 oranlarına sahiptirler.

“Niğde Lahana Festivali” başlığındaki haberler, bu yılın dijital basın haberlerinin yüzde 2,66’sını oluştururken, “Küçükçekmece 8 Mart Konferans” yüzde

2,46'sını, "Palmiye Yağı Tartışması Haberleri" yüzde 1,93'ünü, "Sakarya Konferans" yüzde 1,93'ünü, "KYK Konferansları" yüzde 1,78'ini, "Muğla Milas Zeytin Hasat Şenliği" yüzde 1,78'ini, "Çanakkale Biga Konferans" yüzde 1,54'ünü, "Hatay Altınöz Zeytinyağı Festivali" yüzde 1,52'sini, "Mersin Mut Zeytinyağı Festivali" yüzde 1,17'sini, "Bursa Kitap Fuarı" yüzde 1,02'sini ve "Kastamonu İhsangazi Panel" yüzde 0,89'unu oluşturmaktadır.

"İstanbul Baklava Festivali" başlığındaki haberler, 2017 yılı dijital basın haberlerinin yüzde 0,87'sini oluştururken, "İBB Kariyer Günleri" yüzde 0,65'ini, "Mersin Anamur Gıda ve Tarım Fuarı" yüzde 0,62'sini, "Isparta Kitap Fuarı" yüzde 0,57'sini, "Doktorların 50. Yıl Buluşması" yüzde 0,46'sını, "Kadıköy Kitap Günleri" yüzde 0,38'ini, "Gebelikte Şeker Yükleme/Meslektan Men" yüzde 0,33'ünü, "Altınkum Yazarlar Festivali" yüzde 0,25'ini, "Dolandırılma Haberleri" yüzde 0,25'ini, "Bakırköy Belediyesi Ağaç Dikme Organizasyonu" yüzde 0,24'ünü ve "Doğu Akdeniz Üniversitesi Konferans" yüzde 0,20'sini oluşturmaktadır.

Bu yılın dijital basının haberlerinin yüzde 0,15'ini oluşturan "Çok Yaşa Net" başlığında ise, daha önceki yılların haberlerini, yeni haber gibi yayınlayan www.cokyasa.net internet sitesinin paylaştığı Karatay haberleri gruplandırılmıştır. Bu başlığın oluşturulmasının nedeni, 2017 yılı dijital basın verilerinin analizinin sağlıklı olmasına engel oluşturmamasıdır.

"İstanbul Üniversitesi Konferans" başlığı yüzde 0,10 oranına sahipken, "Katılacağı TV Programları Haberleri" yüzde 0,05'lik orana sahip olmuştur. Yüzde 0,04'lük orana sahip "Psikiyatri Derneği Şikayet Haberleri" başlığında ise, Karatay'ın bir televizyon programında anti-depresan ilaçları yerine turşu yenilmesini önermesi üzerine Türkiye Psikiyatri Derneği'nin, Karatay'ı Türkiye Tabipler Birliği'ne şikayet etmesi haberleri yer almaktadır. Yüzde 0,02 oranına sahip "Tüyap İstanbul" ise, bu yılın en az haber olan başlığı olmuştur.

Tablo 19: 2018 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2018 Yazılı Basın	Sayı	Yüzde
1.Yalnızca İsmi Kullanıldığı Haberler	532	28,60
2.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	188	10,11
3.Ramazan/Bayram Haberleri	111	5,97

4.Kaya Tuzu Tartışması Haberleri	94	5,05
5.Adana Kitap Fuarı	73	3,92
6.Hatay Altınözü Zeytinyağı Festivali	58	3,12
7.Kayseri Kitap Fuarı	52	2,80
8.Dolandırılma Haberleri	47	2,53
9.Elazığ Konferans	45	2,42
10.Çanakkale Ezine Konferans	41	2,20
11.Karatay'a Eleştiriler	40	2,15
12."Çoğu Hastalık İlaçsız İyileşebilir"	39	2,10
13.Bursa Kitap Fuarı	35	1,88
14.Gebze Konferans	35	1,88
15.Aşı Tartışması Haberleri	34	1,83
16.Gaziantep Konferans	32	1,72
17.Aydın Zeytinyağı Günleri	32	1,72
18.CNR Kitap Fuarı	32	1,72
19.Katılacağı TV Programları Haberleri	31	1,67
20.İzmir Kitap Fuarı	31	1,67
21.Tekirdağ Tohum Takas Şenliği	30	1,61
22.Düzce Okur Yazar Buluşması	29	1,56
23.Artvin Söyleşi	28	1,51
24.Yeni Yüzyıl Üniversitesi 8 Mart Söyleşi	28	1,51
25.Veganlık Tartışması Haberleri	27	1,45
26.D&R Muğla Turgutreis İmza Günü	26	1,40
27.Mersin Mut Zeytinyağı Festivali	19	1,02
28.Gebelikte Şeker Yükleme/Meslektan Men Haberleri	17	0,91
29.Şanlıurfa Konferans	15	0,81
30.Rize Konferans	11	0,59
31.Isparta Kitap Fuarı	8	0,43
32.Altınkum Yazarlar Festivali	8	0,43
33.Söke Haberleri	8	0,43
34."Fransız İhtilali Tuz Yüzünden Oldu"	6	0,32
35.Gaziosmanpaşa Konferans	6	0,32
36.Yargıtay Konferans	4	0,22

37.Tabipler Odası Karatay'a Para Cezası (Ekmek Sözleri)	3	0,16
38.D&R İmza Günü	3	0,16
39.Tabipler Odası Karatay'a Para Cezası (Psikiyatri İlaçları ile İlgili Sözleri)	1	0,05
40.Ankara Kitap Fuarı	1	0,05
Toplam	1860	100

2018 yılı yazılı basınında en çok haber olan başlık, haberlerin yüzde 28,60'sını oluşturan “Yalnızca İsmnin Kullanıldığı Haberler” olmuştur. “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” başlığı, haberlerin yüzde 10,11'ini oluştururken, “Ramazan/Bayram Haberleri” başlığı yüzde 5,97'sini oluşturmaktadır. Geçtiğimiz yıllara oranla bu yılın yazılı basın haberleri içerisinde ramazan ve bayram haberlerinin daha fazla yapılmış olmasının nedeni, Karatay'ın “İftarda kaya tuzlu su için” açıklamasını yapmış olmasıdır. Haberler bu açıklama çerçevesinde oluşturulmuştur.

Nitekim bu yılın yazılı basın haberleri içerisinde en fazla haber yapılan dördüncü başlık yüzde 5,05'lik oran ile “Kaya Tuzu Tartışması Haberleri” olmuştur. Karatay'ın “kelle paça yiyen kişilerin botoks yaptırmaya ihtiyacı olmaz” şeklinde açıklamalarda bulunduğu “Adana Kitap Fuarı” başlığı altındaki haberler yüzde 3,92'lik orana sahipken, “Hatay Altınöz Zeytinyağı Festivali” başlığındaki haberler yüzde 3,12'lik orana sahiptir. Karatay bu organizasyonda “Geleceğimiz için zeytin ağacı ekmeliyiz” ve “Zeytinyağı meyve suyudur” açıklamalarında bulunmuştur.

Bu yılın dijital basın haberlerinin yüzde 2,80'ini oluşturan “Kayseri Kitap Fuarı” başlığı altındaki haberlerin çerçevesi ise, Karatay'ın “pastırma doğal olmak kaydıyla en sağlıklı besindir” açıklamaları ile oluşturulmuştur. Onu takip eden başlık yüzde 2,53 ile “Dolandırılma Haberleri” olurken, Karatay'ın konuşmacı olarak katıldığı Elazığ'da düzenlenen konferansın haberlerinden oluşan “Elazığ Konferansı” başlığı yüzde 2,42 oranına sahiptir. Karatay'ın buradaki açıklamaları şu şekildedir: “Uçkun tüketin”, “Kurtlu elma yiyebilirsiniz”, “Botoks yaptırmak yerine kelle paça tüketin”, “iki öğün yemek yiyin”.

“Çanakkale Ezine Konferansı” başlığı ise haberlerin yüzde 2,20'sini oluşturmuş, Karatay burada ilaç kullanmak yerine peynir yenmesi gerektiği açıklamasında bulunmuştur. “Karatay'a Eleştiriler” başlığı ise bu yılın dijital basın haberlerinin yüzde 2,15'ini oluşturmaktadır. “Çoğu Hastalık İlaçsız İyileşebilir” başlığında ise, Karatay'ın

“Gerçek Tıbbın 10 Şifresi” isimli kitabının tanıtımında yaptığı açıklamaların haberleri mevcuttur. Karatay burada insülin direnci, obezite, diyabet, hipertansiyon, haşimato, depresyon, unutkanlık, kronik artrit, eklem ve kas ağrıları, polikistikover, fibrokistik meme, fibromiyalji ve kanser gibi hastalıkların ilaçsız iyileştirilebileceğini söylemiştir. Bu haberler yüzde 2,10’luk orana sahip olmuşlardır.

“Bursa Kitap Fuarı” başlığı ise haberlerin yüzde 1,88’ini oluştururken, Karatay bu organizasyonda yapmış olduğu açıklamada, aşırı meyve tüketiminin zararlı olduğunu belirtmiştir. “Gebze Konferans” haberleri 1,88’lik orana sahipken, Karatay burada yaptığı açıklamada, meyve sularının karaciğeri yağlandırıldığını söylemiştir. “Aşı Tartışması Haberleri” ise haberlerin yüzde 1,83’ünü ifade etmektedir.

“Gaziantep Konferans”, “Aydın Zeytin Günleri” ve “CNR Kitap Fuarı” başlıkları 1,72’şer orana sahip olmuşlardır. Karatay Gaziantep’te ki konuşmasında, saf su yerine kaya tuzlu suyu önermiş, “fıstık yerseniz fıstık gibi olursunuz” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Aydın’da ise basına zeytinyağı içerken fotoğraf vermiş, “zeytinyağı yağ değil meyve suyudur” şeklinde konuşmuştur. “Katılacağı TV Programları Haberleri” başlığı ise yüzde 1,67 oranına sahiptir.

“İzmir Kitap Fuarı” başlığı haberleri yüzde 1,67’sini oluşturmaktadır. Karatay buradaki açıklamasında “zeytinyağı anne sütüne eşittir” şeklinde konuşmuştur. “Tekirdağ Tohum Takas Şenliği” başlığı ise haberlerin yüzde 1,61’ini ifade ederken, Karatay şenlik organizasyonunda yaptığı açıklamada, sofraya tuzunun hastalıklara sebep olduğunu söylemiştir. “Düzce Okur Yazar Buluşması” başlığı altında yapılan haberler ise Karatay’ın “Bağırsaklar istikbalimizdir” “kurtlu elma yiyin” açıklamaları çerçevesinde meydana gelmiştir. Söz konusu haberler, toplam haberlerin yüzde 1,56’sını oluşturmaktadır.

Karatay’ın Artvin’de katıldığı söyleşinin haberleri yüzde 1,51 oranına sahipken, Karatay burada yaptığı konuşmada bol bol köy tavuğu, cağ kebabı ve Trabzon yağı tüketimini önermiş, Karadeniz bölgesinde yaşanan kanser vakalarının çoğunun Çernobil faciası sebebi ile gerçekleştiğini belirtmiştir. “Yeni Yüzyıl Üniversitesi 8 Mart Söyleşi” başlığında ise, Karatay’ın katıldığı söyleşide yaptığı açıklamalar haber konusu olmuş ve toplam haberlerin yüzde 1,51’ini oluşturmuştur. Karatay burada şeker ve kanserin genetik hastalıklar olmadığını, bu rahatsızlıkların sebebinin yanlış beslenme olduğunu söylemiştir.

“Veganlık Tartışması Haberleri” bu yılın yazılı basın haberlerinin 1,45’ini oluşturmaktadır. Basındaki bu tartışmanın sebebi, Karatay’ın veganlar hakkında “koyun gibiler” ve “tahıl beyinliler” şeklindeki açıklamaları ve ona yönelik tepkiler olmuştur. “D&R Muğla Turgutreis İmza Günü” haberleri yüzde 1,40, “Mersin Mut Zeytinyağı Festivali Haberleri” ise yüzde 1,02 oranına sahiplerdir. Karatay Muğla’da eti yağlı yemeyi ve kuyruk yağı tüketimini önerirken, Mersin’de zeytinyağı kullanımının artması ile hastalıkların azalacağı açıklamalarını yapmıştır.

“Gebelikte Şeker Yükleme/Meslekten Men Haberleri” başlığındaki haberler yüzde 0,91 oranına sahip olmuşlardır. “Şanlıurfa Konferans” tanıtım haberleri yüzde 0,81, “Rize Konferans” haberleri ise yüzde 0,59’luk oranlara sahiplerdir. Karatay Rize’deki konuşmasında şekersiz çay içmeyi ve fındık tüketimini önermiştir.

“Isparta Kitap Fuarı” başlığı ise haberlerin yüzde 0,43’ünü oluştururken, onu aynı oranla “Altinkum Yazarlar Festivali” ve “Söke Haberleri” başlıkları takip etmektedir. Isparta ve Altinkum başlıkları organizasyon tanıtım haberlerinden meydana gelirken, Söke başlığı Karatay’ın Söke coğrafyasını beğenmesi üzerine yazılan haberlerden oluşmaktadır. “Fransız İhtilali Tuz Yüzünden Oldu” sözleri ise yazılı basında 0,32 oranında yer bulmuştur. “Gaziosmanpaşa Konferans” başlıklı tanıtım haberleri ise yine aynı orana sahiptir.

Yargıtay’ın kuruluşunun 150. yıl etkinlikleri kapsamında düzenlenen konferansa konuşmacı olarak katılan Karatay’ın açıklamalarından oluşan “Yargıtay Konferans” başlığı, haberlerin yüzde 0,22’sini oluşturmuştur. Karatay konuşmasında bir elma yiyen kişinin en az 5 kilometre koşması gerektiğini, ekmek, un ve şeker tüketiminden uzak durulması gerektiğini ve kelle paça tüketilmesinin önemini vurgulamıştır.

“Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Ekmek Sözleri)” başlığı ise yüzde 0,16’sını oluşturmaktadır. Karatay’ın ekmeklerde kanserojen madde olduğunu söylemesi üzerine Ekmek Sanayi İşverenler Sendikası, Türk Tabipler Odası’na şikâyetle bulunmuş, TBB 39. Maddesi uyarınca Karatay’a 2 bin 12 lira para cezası verilmesine karar verilmiştir.

“D&R İmza Günü” başlığı haberlerin yüzde 0,16’sını oluştururken, “Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Psikiyatri İlaçları ile İlgili Sözleri)” başlığı altındaki haberler yüzde 0,05’ini oluşturmaktadır. Karatay’ın “Leblebi gibi antidepresan yazılmaz bu ülkede kardeşim” sözlerinin ardından Psikiyatri Derneği, Tabip Odası’na şikayette

bulunmuş, bunun sonucunda Karatay’a 882 lira para cezası verilmiştir. Bu yılın en az haber olan bir diğer başlığı ise yüzde 0,05 ile “Ankara Kitap Fuarı” başlığı olmuştur.

Tablo 20: 2018 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2018 Dijital Basın	Sayı	Yüzde
1.Etiket/Önerilen Haber	7553	31,91
2.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	2141	9,04
3.Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler	1896	8,01
4.Veganlık Tartışması Haberleri	1773	7,49
5.Ramazan/Bayram Haberleri	1194	5,04
6.Elazığ Konferans	1154	4,87
7.Yargıtay Konferans	651	2,75
8.Dolandırılma Haberleri	560	2,37
9.Gebelikte Şeker Yükleme/Meslektan Men Haberleri	480	2,03
10.Kayseri Kitap Fuarı	437	1,85
11.Adana Kitap Fuarı	434	1,83
12.Düzce Okur Yazar Buluşmaları	397	1,68
13.Gaziantep Konferans	386	1,63
14.Mersin Mut Zeytinyağı Festivali	368	1,55
15.Hatay Altınözü Zeytinyağı Festivali	344	1,45
16.Tekidağ Tohum Takas Şenliği	343	1,45
17.Kaya Tuzu Tartışması Haberleri	336	1,42
18.Aydın Zeytinyağı Günleri	283	1,20
19.Karatay’a Eleştiriler	272	1,15
20.Gaziosmanpaşa Konferans	236	1,00
21.Artvin Söyleşi	232	0,98
22.Şanlıurfa Konferans	217	0,92
23.Yeni Yüzyıl Üniversitesi 8 Mart Konferans	211	0,89
24.”Fransız İhtilali Tuz Yüzünden Oldu”	189	0,80
25.Aşı Tartışması Haberleri	186	0,79
26.Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Ekmek Sözleri)	169	0,71
27.Tabipler Odası Karatay’a	166	0,70

Para Cezası (Psikiyatri İlaçları ile İlgili Sözleri)		
28.Bursa Kitap Fuarı	165	0,70
29.Çanakkale Ezine Konferans	163	0,69
30.Rize Konferans	156	0,66
31.”Çoğu Hastalık İlaçsız İyileşebilir”	131	0,55
32.Altınkum Yazarlar Festivali	120	0,51
33.Gebze Konferans	110	0,46
34.CNR Kitap Fuarı	67	0,28
35.Söke Haberleri	42	0,18
36.D&R İmza Günü	40	0,17
37.D&R Muğla Turgutreis İmza Günü	33	0,14
38.İzmir Kitap Fuarı	17	0,07
39.Katılacağı TV Programları Haberleri	11	0,05
40.Tüyap İstanbul	7	0,03
41.Isparta Kitap Fuarı	2	0,01
42.Milas Zeytin Hasat Şenliği	1	0,00
Toplam	23.673	100

2018 dijital basınında en çok haber olan başlık yüzde 31,91’lik oranla “Etiket/Önerilen Haber” olmuştur. En çok haber olan ikinci başlık ise yüzde 9,04’lük oranla “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” olmuştur. “Yalnızca İsmi Kullanıldığı Haberler” başlığı yüzde 8,01, “Veganlık Tartışması Haberleri” yüzde 7,49, “Ramazan/Bayram Öneri” yüzde 5,04 ve “Elazığ Konferans” yüzde 4,87, “Yargıtay Konferans” yüzde 2,75 oranında haberleştirilmişlerdir.

Bu yılın dijital basınında en çok haber konusu olan sekizinci başlık “Dolandırılma Haberleri” yüzde 2,37 oranına sahipken, “Gebelikte Şeker Yükleme/Meslektan Men” yüzde 2,03, “Kayseri Kitap Fuarı” yüzde 1,85, “Adana Kitap Fuarı” yüzde 1,83, “Düzce Okur Yazar Buluşması” yüzde 1,68, “Gaziantep Konferans” yüzde 1,63, “Mersin Mut Zeytinyağı Festivali” yüzde 1,55, “Hatay Altınöz Zeytinyağı Festivali” yüzde 1,45, “Tekirdağ Tohum Takas Şenliği” yüzde 1,45 ve “Kaya Tuzu Tartışması Haberleri” yüzde 1,42 oranlarına sahiptirler.

Aydın’da düzenlenen Zeytinyağı Günleri organizasyonunun haberleri yüzde 1,20 oranına sahipken, “Karatay’a Eleştiriler” yüzde 1,15, “Gaziosmanpaşa Konferans” yüzde 1,00, “Artvin Söyleşi” yüzde 0,98, “Şanlıurfa Konferans” yüzde 0,92, “Yeni

Yüzyıl Üniversitesi 8 Mart Konferans” yüzde 0,89, “Fransız İhtilali Tuz Yüzünden Oldu” yüzde 0,80, “Aşı Tartışmaları” yüzde 0,79, “Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Ekmek Sözleri)” yüzde 0,71, “Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Psikiyatri İlaçları ile İlgili Sözleri)” yüzde 0,70, “Bursa Kitap Fuarı” yüzde 0,70 ve “Çanakkale Ezine Konferans” yüzde 0,69 oranlarına sahip olmuşlardır.

Bu yılın dijital basınında en fazla haber olan otuzuncu başlık “Rize Konferans” yüzde 0,66 oranına sahip olmuştur. Onu “Çoğu Hastalık İlaçsız İyileşebilir” yüzde 0,55, “Altinkum Yazarlar Festivali” yüzde 0,51, “Gebze Konferans” yüzde 0,46, “CNR Kitap Fuarı” yüzde 0,28, “Söke Haberleri” yüzde 0,18, “D&R İmza Günü” yüzde 0,17, “D&R Muğla Turgutreis İmza Günü” yüzde 0,14, “İzmir Kitap Fuarı” yüzde 0,07, “Katılacağı TV Programları Haberleri” yüzde 0,05, “Tüyap İstanbul” yüzde 0,03, “Isparta Kitap Fuarı” yüzde 0,01 ve “Milas Zeytin Hasat Şenliği” tanıtım haberleri yüzde 0,00 oranlarına sahiplerdir.

Tablo 21: 2019 yılı yazılı basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2019 Yazılı Basın	Sayı	Yüzde
1.Yalnızca İsmi Kullanıldığı Haberler	168	34,29
2.Kocaeli Kitap Fuarı	67	13,67
3.Şanlıurfa Konferans	60	12,24
4.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	47	9,59
5.Adana Konferans	35	7,14
6.Ramazan/Bayram Haberleri	24	4,90
7.İzmir Kitap Fuarı	22	4,49
8.Fenerbahçeli Futbolculara Kuzu Yeme Önerisi	22	4,49
9.Karatay’a Eleştiriler	9	1,84
10.Katılacağı TV Programları Haberleri	9	1,84
11.CNR Kitap Fuarı	9	1,84
12.Dolandırılma Haberleri	6	1,22
13.Veganlık Tartışması Haberleri	3	0,61
14.Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Psikiyatri İlaçları ile İlgili)	3	0,61
15.Ankara Kitap Fuarı	2	0,41
16.Türk Diyanet Vakfı Konferans	1	0,20

17.Fatih Altaylı-Karatay Polemik	1	0,20
18.Aşı Tartışması Haberleri	1	0,20
19. Tabipler Odası Karatay'a Para Cezası (Ekmek Sözleri)	1	0,20
Toplam	490	100

2019 yazılı basınında yer alan haberler arasında en çok paya sahip olan başlık yüzde 34,29 ile “Yalnızca İsmi Kullanıldığı Haberler” olmuştur. Yüzde 13,67’lik oranla en çok haber olan ikinci başlık “Kocaeli Kitap Fuarı” ise Karatay’ın “çaya tereyağı koyun” açıklaması çerçevesinde oluşmuştur. Karatay’ın Şanlıurfa’da konuşmacısı olduğu konferansın haberleri ise yüzde 12,24 oranına sahiptir. Karatay buradaki konuşmasında “doğal yağ kilo aldırılmaz” ve “lahmacun en sağlıklı fast food” sözlerini kullanmıştır.

Bu yılın yazılı basın haberlerinde en çok haber olan dördüncü başlık “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” ise yüzde 9,59’luk orana sahipken, “Adana Konferans” başlığı haberlerin yüzde 7,14’ünü oluşturmuştur. Buradaki haberler Karatay’ın “kuyruk yağlı kebab yiye”, “patlıcanı yazın yiye” ve “şalgam suyu için mutlu olun” açıklamaları ile meydana gelmiştir. “Ramazan/Bayram Haberleri” başlığı yüzde 4,90’luk oranla en çok haber olan altıncı başlık olmuştur.

“İzmir Kitap Fuarı” tanıtım haberleri yüzde 4,49 oranına sahipken, “Fenerbahçeli Futbolculara Kuzu Yeme Önerisi” başlığı altındaki haberler yüzde 4,49 oranına sahip olmuştur. Buradaki haberler Karatay’ın Fenerbahçeli futbolcuların her gün bir kuzu yemesi gerektiğini söylemesinin ardından yaşanan tartışmalardan oluşmaktadır. Tartışmalar, Karatay’ın yanlış bilgi yaydığı etrafında meydana gelmiştir.

“Karatay’a Eleştiriler” başlığı haberlerin yüzde 1,84’ünü temsil ederken, “Katılacağı TV Programları Haberleri” ve “CNR Kitap Fuarı” haberleri aynı oranlara sahiplerdir. “Dolandırılma Haberleri” yüzde 1,22, “Veganlık Tartışması Haberleri” yüzde 0,61, “Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Psikiyatri İlaçları ile İlgili)” yüzde 0,61 ve “Ankara Kitap Fuarı” tanıtım haberleri yüzde 0,61 oranlarına sahip olmuşlardır.

Türk Diyanet Vakfı’nın düzenleyeceği konferansın tanıtım haberleri yüzde 0,20 oranına sahipken, “Fatih Altaylı-Karatay Polemik” başlığı altındaki haber yüzde 0,20 oranını temsil etmektedir. Habere göre gazeteci Fatih Altaylı kalp krizi geçirmesinin ardından “*Canan Karatay Hanımefendi’nin önerdiği diyetleri uygulamayın. Bu diyetler kulağa hoş ya da işinize gelebilir. Belki birkaç kişiye de yaramış olabilir. Ama çok daha*

fazla insanın başına dert açtığından ve hatta ölümüne neden olduğundan şüphemiz olmasın” açıklamasını yapmış, Karatay ise yanıt olarak “Fatih bey, bana iftira attı, sağlıklı yediği için o krizi atlattı. Fatih beye çok geçmiş olsun, doktorlar onu biraz şey yapmış. Şimdi Fatih Altaylı da ‘ben demiyorum doktorlar dedi’ diyor, hadi oradan.” sözlerini kullanmıştır.

Bu yılın en az haber olan diğer iki başlığı “Aşı Tartışması Haberleri” ve “Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Ekmek Sözleri)” ise yüzde 0,20 oranına sahiptir.

Tablo 22: 2019 yılı dijital basında yer alan Canan Karatay haberleri sayı ve oranları.

2019 Dijital Basın	Sayı	Yüzde
1.Yalnızca İsminin Kullanıldığı Haberler	1265	21,55
2.Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri	1259	21,44
3.Adana Konferans	678	11,55
4.Kocaeli Kitap Fuarı	583	9,93
5.Şanlıurfa Konferans	458	7,80
6.Ramazan/Bayram Haberleri	439	7,48
7.Fenerbahçeli Futbolculara Kuzu Yeme Önerisi	331	5,64
8.Fatih Altaylı-Karatay Polemik	313	5,33
9.CNR Kitap Fuarı	130	2,21
10.Etiket/Önerilen Haber	115	1,96
11.İzmir Kitap Fuarı	109	1,86
12.Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Psikiyatri İlaçları ile İlgili)	57	0,97
13.Karatay’a Eleştiriler	49	0,83
14.Dolandırılma Haberleri	32	0,55
15.Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Ekmek Sözleri)	25	0,43
16.Veganlık Tartışması Haberleri	20	0,34
17.Bursa Kitap Fuarı	4	0,07
18.Ankara Kitap Fuarı	2	0,03
19.Katılacağı TV Programları Haberleri	1	0,02
20.Yargıtay Konferans	1	0,02
Toplam	5871	100

2019 dijital basınında en çok haber konusu olan başlık yüzde 21,55 oranı ile “Yalnızca İsmi Kullanıldığı Haberler” olmuştur. Onu takip eden “Kitap Tanıtım ve Sağlık Röportaj Haberleri” başlığı altındaki haberler yüzde 21,44 oranına sahipken, “Adana Konferans” başlığı haberlerin yüzde 11,55’ini temsil etmektedir.

Bu yılın dijital basınında en çok haber olan dördüncü başlık yüzde 9,93 oranla “Kocaeli Kitap Fuarı” olurken, “Şanlıurfa Konferans” yüzde 7,80, “Ramazan/Bayram Haberleri” yüzde 7,48, “Fenerbahçeli Futbolculara Kuzu Yeme Önerisi” yüzde 5,64, “Fatih Altaylı-Karatay Polemik” yüzde 5,33, “CNR Kitap Fuarı” yüzde 2,21, “Etiket/Önerilen Haber” yüzde 1,96 ve “İzmir Kitap Fuarı” yüzde 1,86 oranlarına sahip olmuşlardır.

“Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Psikiyatri İlaçları ile İlgili)” başlığı haberlerin yüzde 0,97’sini oluştururken, “Karatay’a Eleştiriler” yüzde 0,83’ünü, “Dolandırılma Haberleri” yüzde 0,55’ini, “Tabipler Odası Karatay’a Para Cezası (Ekmek Sözleri)” yüzde 0,43’ünü, “Veganlık Tartışması Haberleri” yüzde 0,34’ünü, “Bursa Kitap Fuarı” yüzde 0,07’sini, “Ankara Kitap Fuarı” yüzde 0,03’ünü, “Katılacağı TV Programları” yüzde 0,02’sini ve “Yargıtay Konferans” yüzde 0,02’sini oluşturmaktadır.

SONUÇ

Yaşadığımız dönemde tartışma konusu olan hakikat kavramı, insanlık tarihi boyunca güncel bir tartışma konusu olmuştur. İlk Çağ’larda hakikat kişiden kişiye değişiklik gösterebilme özelliğine sahip bir kavram olarak algılanırken, Orta Çağ düşüncesinde bu anlayış yerini, varlığını tek bir kaynaktan alan hakikat karayışına bırakmıştır. Aydınlanma Çağı ile birlikte ise hakikat insan aklının temelinde tanımlanmaya ve algılanmaya başlanmıştır. Buna göre içerisinde yaşanılan dünya, akıl yoluyla kavranacak ve bu yolla düzenlenecektir. Zamanla bu düşünce katı bir rasyonaliteye dönüşmüş, insanlar dünyanın kurucusu olan özneler değil, belirli bir hedefi gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelmiş nesneler olarak kavranmaya başlanmıştır. Postmodern eleştiri ise bu düşünsel iklime büyük bir darbe vurmuş, hakikatin bir yorum olduğunu ve herkese göre değişiklik gösterebileceğini söylemiştir. Herhangi bir yorum diğerine üstün olamayacağına göre, sahip olunabilecek ya da bir kaynaktan gelen hakikatten söz edilmesi söz konusu değildir.

Postmodernitenin hakikat anlayışı ise içerisinde yaşadığımız hakikat sonrası dönem ile doğrudan ilişki içerisinde. Her yorumun eşit değere sahip olduğu bir düşünsel zeminde, bilim ve bilim insanlarının düşünce ve savları da yorumlardan yalnızca bir tanesini temsil etmektedir. Bu yolla Aydınlanma düşüncesinin eksik yanlarına getirdiği güçlü eleştirilerle birlikte postmodernite, onun kazanımlarını da ortadan kaldırmaya başlamıştır. Dünyayı anlama ve açıklamamızı sağlayacak tek geçerli yol olan bilim gün geçtikçe değersizleşmiş, yorumlama ve manipülasyona açık bir hale gelmiştir. Herkesin kendi kanaatine yakın olan görüşü benimsemeye çok daha istekli olduğu günümüz hakikat sonrası çağda, bu durum sermaye ve teknoloji ile doğrudan ilişki içerisinde. Dijital iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte dezenformasyon dolu içerikler kişilerin yaşamına her an her yerde ulaşmakta, gerçek ile sahtenin ayırt edilmesi gün geçtikçe güçleşmektedir. Kamuoyu yalnızca bilim konusunda değil, siyaset sahnesinde de bu durumun sonuçları ile her an karşılaşmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, siyasetçilerin ve kamuoyunu ilgilendiren konular hakkında konuşan her kişinin, yalanı tarihin her döneminde söylediği ancak gerçeğe olan sadakatin ilk kez günümüzdeki kadar az olduğudur.

Postmodern felsefi düşüncedeki atalet ve karamsarlık ile neoliberal sermaye mantığının gündelik yaşama olan etkisi, hakikat sonrası dönemde yaşayan insanların düşünce kalıpları ve davranışlarındaki değişikliklerin temelini oluşturmaktadır. Bu değişiklikler ile kişilerin zihinsel işleyişleri üretim değil tüketim mantığı uyarınca işlemeye başlamıştır. Neoliberal toplumda siyaset, bilim ve kültür artık birer tüketim nesnesi konumuna gelmiştir. Bu toplumu oluşturan insanlar, kendilerini gerçekleştirebilmek adına geçmiş dönemlerde olduğu gibi düşünsel ya da maddi bir üretim süreci içerisine girmeyip, var olan düşünce, nesne ve arzuları tüketmeye başlamışlardır. Tüketim artık var olana sahip olma mantığından uzaklaşmış, bir göstergeye dönüşmüştür. Kişi, toplumun geri kalanı ile olan farklılığını, tükettiği zihinsel ve maddi nesneler ile oluşturmaya başlamıştır. Her geçen gün daha da fazla artış gösteren bilim karşıtı topluluklara katılan insan sayısı bu anlamda dikkat çekicidir. Rasyonel temellere dayalı ve nesnel verilerin birikimi yoluyla yaşadığımız evreni açıklamaya çalışan bilimsel hakikat, günümüzde temelden yoksun ve yüzeysel eleştiriler ile aynı oranda kamuoyunda yer alarak, tartışma konusu haline getirilmektedir. Bilimsel hakikatin kamuoyunda tartışılır hale gelmesi, alternatif hakikatlerin olduğunu ve bunlardan herhangi birine inanılabileceği inancını doğurmaktadır. Bu yolla hakikat pazar yerinde tüketimi gerçekleştirecek bir nesne konumuna sürüklenmektedir. Kişilerin duygu, arzu ve isteklerinin ön planda olduğu tüketim toplumunda, sistemin kendilerini birer nesne konumuna sürüklediğini düşünen topluluklar, farklılıklarını rasyonel temellerden uzak alternatif hakikatleri tüketerek gerçekleştirmektedirler. Yaşadığımız hakikat sonrası döneme hâkim olan bu zihinsel işleyiş, kişilerin kendi yaşamlarının denetimine sahip, özgür özneler oldukları inancını pekiştirmektedir. Ancak sermayenin -özellikle gelişen teknoloji ve küreselleşme ile birlikte- yaşamın her alanında ve insanın her anında olduğu günümüz dünyasında bu düşünce, yalnızca sermaye mantığının yeniden üretimine katkı sağlamaktadır. Hakikat sonrası dönemdeki sömürü düzeninin mantığı bu şekilde işlemektedir. İnsanlar kendi hakikatlerine olan inançlarını pekiştirerek, asıl hakikati sorgulamaktan uzaklaşmaktadırlar. Gerçeğin yerini göstergenin, üretimin yerini tüketimin aldığı günümüz dünyasının düşünsel işleyişi, eleştirelliği dışlamaktadır. Oysa hakikat sonrası kavramını eleştirel düşünce ile birlikte ele almak, hakikatin sonrası değil, sömürsünün yaşandığı bir çağda olduğumuzu anlamının temelini oluşturmaktadır.

Hakikat sonrası düşünsel i leyi te sermayenin mantığı yaşamın her alanına nüfuz etmiştir. İnsanlar gündelik yaşantılarının her anında zihinsel ve fiziksel olarak sömürü düzeninin tahakkümü altındadırlar. Gücü elinde bulunduran ve tahakkümünü sürdürenler deği memi , gerçeğin  nemsizle mesi ile birlikte çok daha fazla g  lenmi lerdir. Zira yalanın gerçekten daha fazla ilgi g rd ğu günümüz tüketim dünyasında kişiler bu noktayı yaşamları içerisinde soğurmu , yaşamlarını tüketim nesnesi haline getirmeye ba lamı lardır. Kitle iletişim teknolojilerinin gelişmesi, bu durumun gerçekleşmesi adına oldukça elverişli bir zemin hazırlamıştır.

Canan Karatay örneğinde de karşımıza çıktığı gibi, hakikatin önemsizleştiği ya da tartışmaya açıldığı söylemler üretildikçe, medyanın ilgisinin çekilmesi kolaylaşmaktadır. Bir bilim insanı olarak Karatay, medya aracılığıyla toplumu oluşturan insanlara sağlık konusunda öneriler vermekte ancak söylemleri modern bilim ile ters düşmektedir. Bu açıklamalar medyada, karşıt fikirlerin daha az duyulduğu bir sansasyon anlayışı ile yer bulmaktadır. Oysa hem bilim hem de gazeteciliğin temel hareket noktası, insanların yaşamlarını anlamlandırmalarını sağlayacak olan gerçekleri ortaya koyabilme çabasıdır. Hakikat sonrası dönemde ise bilim insanları ve gazeteciler hakikati önemsizleştiren eylemlerden kaçınmamaktadırlar.

yapılan ve önemli bir dergide yayımlanmış ancak doğruluğu henüz kanıtlanmamış ve kanıtlanabilmesi için beraberinde başka çalışmalar gerektiren araştırmaları temel alarak öneriler vermek ve kişisel tanınmışlığı ile gerçekdışı bilgileri gerçekmiş gibi sunmak cehalet bilimi yapan kişilerin ortak özellikleridir (Uzday, 2019: 218-227). Karatay söylemlerini bu temeller üzerinde oluşturdukça, medyada yapılan haber sayısı artış göstermiştir.

Araştırma bulgularına göre 2010-2014 yılları arasında basında Canan Karatay isminin kullanıldığı haber sayısı, toplam haber sayısının yüzde 7.93'ünü oluştururken, 2015-2019 yılları arasındaki haberler yüzde 92.07'sini oluşturmaktadır. Karatay, 2015 yılı öncesinde de tartışma yaratacak olan açıklamalar yapsa da artışın yaşanmasının nedeni bilimsel gerçeklere karşı çıkması sonucu hakkında verilen meslekten men kararı olmuştur. Basına yaptığı açıklama ile Karatay, 20.05.2014 tarihinde hamilelik döneminde kan şekeri testi yapılmasının sağlığa zararlı olduğunu söylemiş, konunun uzmanları tarafından yapılan eleştiriler ile karşılaşmıştır (Sondakikahaberleri, 2014). Konu 2014 yazılı basınında 17 haberde ele alınıp o yıl yapılan haberlerin yüzde 2.61'ine karşılık gelirken, dijital basınında 59 haber olmuş ve bu mecrada yapılan haberlerin yüzde 2.25'ini meydana getirmiştir.

Konu ile ilgili Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği'nin İstanbul Tabip Odası'na başvurusu sonucu Karatay'ın meslekten 15 gün men cezası alması ise 2015 yılı yazılı ve dijital basınında Karatay'a olan ilgiyi arttırmıştır (Sözcü, 2015). Gelişmeler sonucu olay yazılı basında 129 haber olarak ve o yılki haberlerin yüzde 7.89'unu oluşturarak en fazla haber yapılan ikinci konu olmuştur. Yazılı basında en fazla haber konusu ise Karatay ile yapılan röportajlar ve kendisinin vermiş olduğu sağlık önerileridir. Meslekten men edilme kararı asıl etkiyi 2015 yılı dijital basınında göstermiş, konu hakkında 1834 haber yapılmıştır. Bu sayı, 2015 yılı dijital basınında Karatay ile ilgili yapılan haber sayısının yüzde 21.22'sini oluşturarak, bu yılın en fazla haber yapılan konusu olmuştur.

Karatay İstanbul Tabip Odası'nın kararına itiraz etmiş ve konu mahkemeye taşınmıştır. Mahkeme açıklamalarında ötürü Karatay'ı suçlu bulmuş, verilen cezayı onaylamıştır. 12.08.2017 tarihinde basına yansıyan mahkemenin gerekçeli kararında ise şu ifadeler yer almaktadır; *“Karatay ekranlarda örtülü reklam yaparken, meslektaşlarını kötüledi. Bunu sürekli tekrarladi. Bilimsel tartışma aşamasından*

geçmemiş görüşlerin uluorta kamuoyu önünde açıklanması hekimlik etiğine aykırıdır” (Cumhuriyet, 2017).

Basının gün geçtikçe daha fazla ilgisini çeken Karatay’ın açıklamaları, 2015 yılı ile birlikte çok daha fazla tartışma yaratmaya başlamıştır. Zira Karatay 2010-2014 yılları arasında tartışma yaratacak olan yalnızca iki konu hakkında açıklama yaparken, 2015-2019 yılları arasında bu da sayı artış göstermiştir. 2010-2014 yılları arasında kolesterol hastalığının ilaç sektörü tarafından yaratılmış bir hastalık olduğunu söylemiş ve ilaç kullanılmasını eleştirmiştir. Uzmanlar Karatay’ın bu görüşlerine karşı çıkmış, medya ise tartışmaları haberleştirmiştir. Karatay’ın bu yıllar arasında yaptığı tartışma yaratan bir diğer açıklama ise ekmek hakkında olmuştur. 2012 yılında başlayan Karatay’ın ekmek tüketimini eleştirdiği haberler, bu tarihten sonra basında sürekli yer bulmuştur.

2015 yılından itibaren ise yukarıdaki konular hakkında yapılan haberler ve Karatay’ın açıklamaları devam etse de, Karatay’ın tartışma yaratan söylemlerinde 2010-2014 yıllarına oranla büyük bir artış olduğu ortaya koyulmuştur. 2015 yılında kaya tuzu, tohumun genetiği, pekmezin kanser yaptığı ve çocuklara Türk kahvesi içirilmesi gerektiği ile ilgili açıklamaları tartışma konusu olan Karatay, 2016 yılında zeytinyağı ile kanser tedavisi arasında ilişki kurmuş, fazla incir tüketiminin ölüme neden olabileceğini söylemiş, Fenerbahçeli futbolcuların mağlubiyet sebeplerini makarna tüketimi ile ilişkilendirmiş ve aşı yaptırmamanın zararlı olduğunu açıklamıştır. 2017 yılında bal yemenin ömrü kısaltacağını ve balın zehir olduğunu belirtmiş, 2018 ve 2019 yıllarında ise kelle paça yemek ile botoks yaptırmak arasında ilişki kurmuş, veganlar için “koyun gibiler” ve “tahıl beyinliler” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Tüm bu açıklamaların beraberinde Karatay’a açılan davaların haberleri de basında yer almıştır. Ekmeklerde kanserojen madde olduğunu açıklayan Karatay’a Türk Tabipler Odası tarafından 2 bin 12 lira para cezası verilmiştir. Türk Tabipler Odası’nın Karatay’a verdiği bir başka ceza ise antidepresan ilaçlarının kullanımı ile ilgili söylediği sözler üzerine gerçekleşmiştir. Karatay’a açıklamaları sebebi ile 882 lira para cezası verilmiştir.

Dikkat çeken açıklamalar yapması ile birlikte Karatay’ın çeşitli organizasyonlara daha fazla davet aldığı araştırmanın bir başka sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma bulgularına göre Karatay’ın konuşmacı olarak davet edildiği

organizasyon sayısı 2015 yılından sonra belirgin şekilde artış göstermiştir. 2010-2014 yılları arası 30 organizasyona davet edilen Karatay, 2015-2019 yılları arasında ise 108 organizasyonda yer almıştır.

Karatay basına yansıyan açıklamalarının yanı sıra, “Gerçek Tıbbın 10 Şifresi” isimli kitabında, Belding H. Scribner’den yapmış olduğu bir alıntı ile de tartışma konusu olmuştur. Modern bilimin savunduğunun aksine damar genişlemesinin tansiyonu yükseltmeyip, düşüreceğini söyleyen Karatay, Scribner’in makalesinden kitabına yaptığı alıntıda “*ABD Washington Üniversitesi’nde görevli araştırmacı Belding H. Scribner, 1983 yılında yüksek doz tuz verdiği kişilerin damarlarında gevşeme yani genişleme olduğunu göstermiştir*” ifadelerini kullanmıştır (Karatay akt Uzbay, 2019: 184). Konu hakkında araştırma yapan ve söz konusu makaleyi inceleyen Prof. Dr. Tayfun Uzbay, makalede bir klinik çalışmadan söz edilmediğini belirtmiş, Scribner’in hiç kimseye yüksek dozda tuz vermesinin söz konusu olmadığını ortaya koymuştur (Uzbay, 2019: 184-185). Karatay’ın yaptığı alıntının içeriğinin değişik olması kadar, alıntıyı yapmış olduğu kaynak da hakikatin önemsizleştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Referans verilen kaynak Batı’nın en saygın tıp dergilerinden biri olan JAMA (Journal of the American Medical Association) dergisidir ve Karatay bu yolla kaynak güvenilirliğini kullanarak hakikatin önemsizleşmesini görünmez kılmaktadır (Uzbay, 2019: 184).

Tüm bu verilerin ışığında, çalışmanın sonucu olarak Karatay’ın kamuoyu önünde modern bilimin standart yaklaşımını tartışma konusu haline getirdiği ve hakikati önemsizleştirdiği açıklamalarının artması ile birlikte bilinirliğinin artış gösterdiği görülmektedir. Karatay, zaman içerisinde uzmanlık alanının dışındaki konular hakkında da kamuoyuna açıklamalarda bulunmuş, beraberinde çok sayıda organizasyon tarafından konuşmacı olarak davet edilmiştir. Karatay’ın, modern bilime karşıt olarak ürettiği söylemler sebebi ile çeşitli cezalar alması ise, hakikati çarpıtan açıklamalarına devam etmesine engel olmamıştır.

Zira burada yalnızca Karatay’ın hakikat sonrası söylemleri değil, geleneksel ve dijital medyanın ekonomi politik yapısı da dikkate alınmalıdır. Söz konusu söylemlerin kendisine sağladığı reyting avantajı, hakikat sonrasının basın yolu ile yeniden üretimini gerçekleştirmektedir. Hakikat sonrası çağda dikkat çeken konular hakkında bilimsel araştırma temelinden yoksun açıklamalar yapmak, söylemleri üretenler ve medyaya

kazanç olarak geri dönmektedir. Bu sayede Karatay, tüketim kültürü içerisinde değerli bir nesne haline gelebilmek adına bilimsel temeli olmayan açıklamalar ile hakikati çarpıtmakta bir sakınca görmemektedir. Karatay bilimsel kimliğini kullanarak, yaşadığımız evreni anlamlandırma ve açıklama iktidarına sahip olan bilimin iktidarına karşı çıkmış ve bunu paylaşan kitleler tarafından da destek görmüştür. Bilimin de yorumlardan biri olduğu, belirli güç odakları tarafından üretildiği ya da komplolar ile toplumları olumsuz yönde etkilemek istediği gibi iddialarla paralellik gösteren bu durum, bilim karşıtı hareketler ile benzerlik göstermektedir. Sistemin bozukluklarını popüler bir bilim imgesini destekleyerek eleştirme yolundaki topluluklar ise, hakikatten uzak söylemlerin yeniden üretimine dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, hakikat sonrası çağın Türkiye’de önemli bir örneği olan Canan Karatay’ın söylemlerinin incelemesinden yola çıkarak, toplumu oluşturan insanların bilimsel gerçekleri değil, popüler olan ya da kendi kanaatlerine daha uygun olan söylemleri benimsediğini söyleyebiliriz. Aydınlanma düşüncesinin mirası olan bilim temelli yaklaşımın, insanların düşünsel işleyişleri üzerindeki iktidarı, bu yolla sarsılmaya başlamıştır. Dünya’nın düz olduğunu söyleyenlerin ya da aşî karşıtlarının komplo teorilerinin gerisindeki “toplumu kendi çıkarları adına zehirleyen” gizli güçler, burada “ilaç endüstrisi” ve “kapitalist sömürü” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu söylemler ile insanların gizli güçlerin kurgusunda birer nesne olduğunu ve artık kendi kararlarını alma yeteneğine sahip olan özne konumlarına geçeceklerini söyleyen yaklaşım, temelde sistemin yeniden üretimine hizmet etmektedir. Yaratılan alternatif hakikatler ile insanlar, her olgunun her kişiye göre yorumlanabileceği aşîı göreceli bir zihin işleyişine sahip olmaktadır. Bilimin iktidarı yerini duyguların yönlendirdiği yorum çoğulluğuna bırakmaktadır. Bununla birlikte, bilimsel hakikatin tartışmaya açılması ile bu yeniden üretim boyut değiştirip, sömürünün zihnî tüm işleyişini kapsamasını sağlamaktadır. Sorgulanması gereken şey mevcut sistemin işleyişî iken, insanlar kendi gerçekliklerine inanıp asıl gerçeklik konusunda düşünmekten uzaklaştırılmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Alemdar, K., & Erdoğan, İ., (2005). *Öteki Kuram*. Ankara: Erk Yayınları.
- Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., Zucman, G., (2018). Dünya Eşitsizlik Raporu. Erişim Adresi: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-turkish.pdf>
- Alpay, Y., (2017). *Yalanın Siyaseti*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Arendt, H., (2018). *Siyasette Yalan*. (İ. Oranlı & B. Şeker, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ayaz, C., (1999). *Postmodernizm Popüler Kültür ve Türkiye*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aziz, A., (2014). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bagdikian, B. H., (2004). *Yeni Medya Tekeli*. (E. Eminel, Çev.) Ankara: Akılçelen Kitaplar Yayınları.
- Baudrillard, J., (2017). *Tüketim Toplumu*. (N. Tutal, & F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J., (2018). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z., (2014). *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm*. (F. D. Ergun, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Bauman, Z., (2016). *Modernite ve Holokaust*. (S. Sertabiboğlu, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bauman, Z., & Lyon, D., (2016). *Akışkan Gözetim*. (E. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., (2017a). *Akışkan Modernite*. (S. O. Çavuş, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Bauman, Z., (2017b). *Modernlik ve Müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., (2017c). *Küreselleşme*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z., (2018). *Yasa Koyucular ile Yorumlayıcılar*. (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bbc.com. Washington Post: Trump 2018'de günde ortalama 15 yalan söyledi. (2019, 1 Ocak). Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46727843?ocid=socialflow_twitter
- Beaud, M., (2018). *Kapitalizmin Tarihi*. (F. Başkaya, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Berman, M., (2016). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. (Ü. Altuğ & B. Peker, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Best, S., & Kellner, D., (2016). *Postmodern Teori*. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Biyografi.info. Canan Karatay (2019, 25 Ekim). Erişim Adresi: <https://www.biyografi.info/kisi/canan-karatay>
- Bulut, S. (2009). Medyada Çokuluslu Şirket Egemenliğine Doğru Evrilme: Rupert Murdoch ve Fox TV. S. Bulut İçinde, *Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi Ekonomi Politik Yaklaşımlar*, s.74-114. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Burke, P., (2000). *Rönesans*. (Ö. Akpınar, Çev.) İstanbul: Babil Yayınları.

- Caruth, C., (2018). Yalan ve Tarih. H. Arendt İçinde, *Siyasette Yalan* (İ. Oranlı & B. Şeker, Çev. s.67-99). İstanbul: Destek Yayınları.
- Chomsky, N., & Herman, E. S., (2017). *Rızanın İmalatı*. (E. Abadoğlu, Çev.) İstanbul: Bgst Yayınları.
- Comte, A., (2003). *Pozitif Felsefeye Giriş*. (S. Sarı, Çev.) Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Cumhuriyet.com. Mahkemeden Prof. Dr. Canan Karatay'ı Üzen Karar. (2017, 12 Ağustos). Erişim Adresi: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/801609/Mahkemeden_Prof._Dr._Canan_Karatay_i_uzen_karar.html
- Cumhuriyet.com. Çarpıcı araştırma: "Youtube 'Düz Dünyacılar'a katkı sunuyor". (2019, 18 Şubat). Erişim Adresi: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bilim_ve_teknoloji/1254374/Carpici_arastirma_Youtu_be_Duz_Dunyacilar_a_katki_sunuyor_.html
- Çiğdem, A., (2015). *Bir İmkân Olarak Modernite Weber ve Habermas*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dawson, M. & Foster, J. B. (2003). Sanal Kapitalizm Tekelci Sermaye, Pazarlama ve Enformasyon Otobanı. R. W. McChesney, E. M. Wood, J. B. Foster İçinde, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı* (N. S. Çingir, E. Baltacı, Ö. Yalçın, Çev. s.67-84). Ankara: Epos Yayınları
- Descartes, R., (2016). *Hakikatin Araştırılması & Dünya ya da Işık Üzerine Deneme*. (A. Altınörs, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Descartes, R., (2017). *Metot Üzerine Konuşma*. (A. Altınörs, Çev.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- DeutscheWelle. Facebook Veri Skandalı Büyüyor. (2018, 1 Nisan). Erişim Adresi: <https://www.dw.com/tr/facebook-veri-skandal%C4%B1-b%C3%BCy%C3%BCyor/a-43266069>
- Dijilopedi.com. We Are Social ve Hootsuite “Digital in 2019” Dünyada İnternet Kullanımı ve Sosyal Medya İstatistikleri. (2019, 25 Ekim). Erişim Adresi: <https://dijilopedi.com/2019-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/>
- Dijk, J. V., (2018). *Ağ Toplumu*. (Ö. Sakin, Çev.) İstanbul: Epilson Yayınevi.
- Domainstate.com. Domain Name Registrar Stats (2019, 25 Ekim). Erişim Adresi: <https://www.domainstate.com/>
- Eagleton, T., (2015). *Postmodernizmin Yanılsamaları*. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ensonhaber.com. Teknoloji dünyasında son 15 yılda kim kimi satın aldı. (2019, 25 Ekim). Erişim Adresi: <https://www.ensonhaber.com/galeri/teknoloji-dunyasinda-son-15-yilda-kim-kimi-satin-aldi#20>
- Faulkner, N., (2014). Marksist Dünya Tarihi. (T. Öncel, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Ferraris, M., (2019). *Yeni Gerçekçilik Manifestosu*. (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap.
- Foucault, M., (2017). *Doğruyu Söylemek*. (K. Eksen Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fuchs, C., (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx*. (T. E. Kalaycı, S. Oğuz, Çev.) İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Fuchs, C., (2018). *Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş*. (D. Saraçoğlu & İ. Kalaycı, Çev.) İstanbul: NotaBene Yayınları.

- Giddens, A., (2018). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güngör, N., (2016). *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Han, B. C., (2018). *Şeffaflık Toplumu*. (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Han, B. C., (2019). *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*. (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D., (2014). *Postmodernliğin Durumu*. (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D., (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Huyssen, A., (2018). Postmodernin Haritasını Yapmak. M. Küçük İçinde, *Modernite versus Postmodernite* (M. Küçük, Çev. s.231-261). İstanbul: Say Yayınları.
- Jameson, F., (2011). *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*. (N. Plümer & A. Gölcü, Çev.) Ankara: Nirengi Kitap.
- Jeanniere, A., (2018). Modernite Nedir?. M. Küçük İçinde, *Modernite versus Postmodernite* (N. Tural, Çev. s. 111-124). İstanbul: Say Yayınları.
- Jenkins, H., (2016). *“Cesur Yeni Medya” Teknolojiler ve Hayran Kültürü*. (N. Yeğengil, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kakutani, M., (2019). *Hakikatin Ölümü Trump Çağında Yalancılık Sanatı*. (C. Mizrahi, Çev.) İstanbul: Doğan Kitap.
- Kellner, D., (2018). Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar. M. Küçük İçinde, *Modernite versus Postmodernite* (M. Küçük, Çev. s.409-450). İstanbul: Say Yayınları.
- Keyes, R., (2017). *Hakikat Sonrası Çağ Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma*. (D. Özçetin, Çev.) İzmir: Deli Dolu Yayınları.
- Kılıç, S., (2019). *İnternetin Ekonomi Politikası ve Türkiye’de İnternet Gazeteciliği*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kılınç, N. T., (2017). Hakikat Kaybolunca. R. Keyes İçinde, *Hakikat Sonrası Çağ Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma*. s.397-403. İzmir: Deli Dolu Yayınları.
- Köker, L., (2013). *İki Farklı Siyaset*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kumar, K., (2013). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. (M. Küçük, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Küçük, M., (2018). Postmodernin Modern Karakteri ya da Dönemleştirmenin İronisi. M. Küçük İçinde, *Modernite versus Postmodernite*. s. 27-64. İstanbul: Say Yayınları.
- Küçükkalay, A. M., (2011). *İktisadi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Lyotard, J. F., (1994). Postmodernizm Nedir Sorusuna Cevap. N. Zekâ İçinde, *Postmodernizm* (D. Sabuncuoğlu, Çev., s. 45-59). İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Lyotard, J. F., (2014). *Postmodern Durum*. (İ. Birkan, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Marcuse, H., (1968). *Tek Boyutlu İnsan*. (S. Çağan, Çev.) İstanbul: May Yayınları.

- Marx, K., (2018). *1844 El Yazmaları*. (M. Belge, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K. & Engels, F., (2019). *Komünist Manifesto*. (C. Üster & N. Deriş, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- McChesney, R. W. (2003). Küresel İletişimin Politik Ekonomisi. R. W. McChesney, E. M. Wood, J. B. Foster İçinde, *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı* (N. S. Çingir, E. Baltacı, Ö. Yalçın, Çev. s.7-38). Ankara: Epos Yayınları
- Mcintyre, L., (2019). *Hakikat Sonrası*. (M. F. Biçici, Çev.) İstanbul: Tellekt Yayınları.
- Müller, J. W., (2019). *Popülizm Nedir?* (O. Yıldız, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özel, E. K. & Deniz, Ş. (2019). “Tık” ve “Etik” Arasında Sıkışan Gazetecilik: İnternet Gazeteciliğinin Ortaya Çıkardığı Yeni Etik Sorunlar ve Gazetecilerin Konuya Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 443-466.
- Paz, O., (2018). Şiir ve Modernite. M. Küçük İçinde, *Modernite versus Postmodernite* (N. Tural, Çev. s. 207-227). İstanbul: Say Yayınları.
- Ryan, M., (2018). Postmodern Siyaset. M. Küçük İçinde, *Modernite versus Postmodernite* (M. Küçük, Çev. s.505-528). İstanbul: Say Yayınları.
- Saraçoğlu, D. (2015). Sömürünün Yeni ve “Sevimli” Yüzü: Dijital Emek. C. Fuchs İçinde, *Dijital Emek ve Karl Marx*, s.11-16. İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Sarup, M., (2017). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*. (A. Güçlü, Çev.) Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Sennett, R., (2015). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R., (2017). *Karakter Aşınması*. (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Schiller, H., (2018). *Zihin Yönlendirenler*. (C. Cerit, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.
- Smart, B., (2018). Postmodern Toplum Teorisi. M. Küçük İçinde, *Modernite versus Postmodernite* (M. Küçük, Çev. s.353-408). İstanbul: Say Yayınları.
- Sondakikahaberleri.info. Kan Şekeri Tepkisi (2014, 20 Mayıs). Erişim Adresi: <https://www.sondakikahaberleri.info.tr/haber/1207768-kan-sekeri-tepkisi>
- Sozcu.com. Canan Karatay Meslekten Men Edildi. (2015, 30 Temmuz). Erişim Adresi: <http://www.sozcu.com.tr/2015/gunun-icinden/canan-karatay-meslekten-men-edildi-897620/>
- Şan, M. K. (2005). Zygmunt Bauman: Modernlik ve Postmodernlik Arasında Bir Sosyolog. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(11), 63-90.
- Şener, O. (2017). *Post-Gerçek Dönem: Sebepler ve Sonuçlar*. Varlık (1316), 15-17.
- Tannenbaum, D. G. & Schultz, D., (2013). *Siyasi Düşünce Tarihi*. (F. Demirci, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Tellan, D. (2009). Reklamcılık Endüstrisinin Gelişimini Ekonomik İlişkiler Temelinden Değerlendirmek. S. Bulut İçinde, *Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi Ekonomi Politik Yaklaşımlar*, s.116-148. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Tepe, H., (2016). *Platon'dan Habermas'a Felsefede Doğruluk ve Hakikat*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Touraine, A., (2018). *Modernliğin Eleştirisi*. (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uluk, M., (2018). *Hakikat Sonrası Çağda Yeni Medya & Yalan Haber*. Eskişehir: Dorlion Yayınları.

Uzbay, T., (2019). *Cehalet Bilimi*. İstanbul: Destek Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

İsim / Soy İsim: Hakan Koluman

Doğum Yılı ve Yeri: 30.08.1993 / Bahçelievler / İstanbul

Eğitim Durumu: Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

İletişim: hakankoluman@gmail.com

